

magazin istoric

AUGUST 2021

Apare din aprilie 1967

magazin istoric

AUGUST 2021

Apare din aprilie 1967

SUMAR

august

2021

4 Corupție, birocrație, deprofesionalizare, efectele politicianismului
M. MALIȚA

5 „Au fost tăind un brad bătrân...”
Nicolae Iorga – 150 ani
I.-A. POP

9 Dumnezeu m-a ajutat să rezist reeducării
S. BOTTEZ, S. ILIEȘIU

13 Creșterea și descreșterea României Mari
M.E. IONESCU

17 Mihail Manoilescu față cu Benito Mussolini
C. ȘTEFAN

22 Legenda lui Rob cel Roșu
D. MIHALCEA

27 La un semn, căzură capete
Decapitarea prizonierilor moldoveni în 1476
A. MIREA

EVENIMENT

32 Campania din Est în fotografii
D. MATEI

66 Vlad Țepeș, la un loc „Corpus Draculianum”
adună toate sursele documentare
U. KONST

33 Prin muzeele Bucureștiului
Colecția Maria și dr. George Severeanu
D. PÎRVULESCU

37 Euforia eteristă
G. FILITTI

EXCLUSIVITATE

42 Îmblânzirea Dunării la Cazane
TINKU-SZATHMÁRY BALÁZS, ZSIGMOND GÁBOR

47 În contra Regulamentului Organic
Răscoala de la Săbăoani
S. GRUMUȘ

magazin istoric

Anul LIV – serie nouă – nr. 8 (653)

august 2021

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Ștefan cel Mare (astfel apare zugrăvit în tabloul votiv al Mănăstirii Voroneț) a pus mai întâi stâlpi sau cruci comemorative pentru victimele bătăliei de la Pârâul Alb, oștenii și dregătorii luați prizonieri și parte dintre ei decapitați de otomani. După 20 de ani, a zidit pe locul bătăliei o frumoasă mănăstire

2 O mască *Sowo*, din colecția Brooklyn Museum. Se observă la bază găurile pentru prinderea veșmintelor din frunze, fără de care masca nu avea niciun rost

3 James Francis Eduard Stuart (1688 – 1766), numit „Bătrân pretendent” la tronurile Angliei, Scoției și Irlandei, era fiul lui Iacob al II-lea și fratele vitreg al lui Mary a II-a, soția lui William al III-lea de Orania. În 1715 a pornit o rebeliune, în tentativa de a-și îndepărta sora vitregă și cumnatul. Rob Roy i s-a alăturat, dar înfrângerea i-a adus numai necazuri și în final înțemnițarea

4 În București, la intersecția străzilor Henri Coandă cu Nicolae Iorga, în apropierea Observatorului astronomic „Amiral Vasile Urseanu” o cochetă clădire adăpostește Colecția Maria și dr. George Severcanu, din cadrul Muzeului Municipiului București. Vă prezentăm câteva dintre obiectele ce pot fi admirate, dacă îi treceți pragul

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon:
021.312.68.77

POLITICA, AZI

MIRCEA MALIȚA

Este suficient să privim știrile care domină spațiul public, ca să înțelegem că asistăm, aproape peste tot în lume, la predominanța politicii. Luptele între partide au luat proporția unei competiții acerbe, urmărită ca un meci sportiv, în detalii, de spectatori, prinși în mreaja capcanei de informare părtinitoare și imagine seducătoare. De ce a devenit un mit banal această idee prețioasă a filosofilor greci de a găsi politica ce asigură cel mai bun mod de guvernare și gestiune a cetății? Pentru simplul fapt că ea s-a redus de multe ori la obsesiva luptă pentru putere. Celelalte componente ale politicii, ca elaborarea de politici eficiente, s-au demodat. Partidele se bazează din ce în ce mai puțin pe doctrine și se reduc la promisiuni și la mijloace care nu diferă în mod semnificativ de la unul la altul. Aproape peste tot se făuresc coaliții de partide indiferent de viziunea, scopurile și mijloacele care le distinseseră la origine. Se omite esențialul. Omul politic sau omul de stat se definește prin capacitatea lui de a formula politici pentru promovarea interesului public. În loc să fie judecate aceste politici și rezultatele lor, opinia publică este chemată să aprecieze imaginea pe care o proiectează politicianul. Acesta se gândește și el la imaginea lui, uitând de meseria lui de a concepe și aplica politici. E un cerc vicios din care realitatea dispare sau este violent scoasă la iveală de un accident, o catastrofă sau o criză.

Paguba cea mai mare a societății în fața afirmării unui politicianism fără politici, dedicat luptei politice, este declinul profesionalismului. Într-o societate astfel politizată, apartenența la un partid este cea care decide ocuparea rolurilor-cheie în economie, administrație și conducerea serviciilor publice. Politicianismul este un factor de încurajare a corupției și birocrăției, în orice societate vital interesată de promovarea reală a intereselor de bunăstare, vigoare economică și inovație tehnico-științifică [...]

Cu cât poziția și atribuțiile statului slăbesc sau se modifică, cu atât mai mult profesiunea politicianului devine mai exigentă. Atâta timp cât există, statul e chemat să răspundă cerințelor de bază ale cetățenilor săi. Indiferent care sunt

mijloacele, publice sau private, resursele naturale și umane, statul are obligația de a asigura pe cetățeni de ceea ce Constituția le acordă: dreptul la viață, familie, muncă, sănătate, educație și la demnitatea personală, care presupune respectul identității lor, al convingerilor, al expresiei și al asocierilor pe care și le doresc [...]

Toți cetățenii îi cer protecție; externă (pentru asta are armata), internă (pentru asta are personal și trupe de ordine). Îi cer să-i dea un mediu sigur de viață, cu norme precise și cinstite, respectate și observate. Are pentru aceasta justiția. Îi mai cer să ocrotească cultura și să așeze țara la un loc demn în familia statelor. I-au rămas pârgheii și în aceste domenii.

Aceste teme și știința de a satisface nevoile cetățenilor cad în sarcina politicii. De la ele politicianul se poate abate în mai multe cazuri: sau e depășit de complexitatea sarcinilor și nu a studiat temeinic istoria și conținutul actual al politicii sau se dedică trup și suflet luptei pentru putere și competiției politice, care devine astfel pentru el un mit. Dacă meseria cludează miturile, lupta excesivă, înfierbântată și permanentă pentru succes, popularitate și voturi îl face un simplu mitoman. ■

(Minți senine, minți involburate.

Eseuri și evocări,

Editura Scripta, 2009; fragmente)

49 Chirurg al trupului,
păstor al sufletelor

Valentin Voino-Iasenețki
ȘT. COLCERIU

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

53 Zâmbetul
lui Dumnezeu din spatele
lacrimilor cerului

G. ROȘU

55 O englezoaică
se împușcă
la 3 septembrie 1939

M. MANEA

**POVEȘTILE
ANIMALELOR**

58 Vulpea
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

**DICTIONAR
ISTORIC**

69 Nagorno-Karabagh
D.L. NEAGU

73 Octav Onicescu
și Rugul Aprins
M. VASILEANU

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

77 Înghețate
și sorbeturi,
de la Curțile domnești
la toneta din colț
A. DARIE

FEMEI CELEBRE

82 O Ioana d'Arc
a Indiei

I. BISTREANU

87 Masca Sowu
și-al ei rost

Societatea secretă Sande
L.-F. GHINDĂ

91 Carte frumoasă,
cinstei cui te-a scris
*Premiile
Fundăției Culturale
Magazin Istoric*

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Corespondență
nearhivată

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

76; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

*Cu Sébastien Charléty,
rectorul Universității din Paris*

dreptul de a emite sentințe despre trecut. După zeci de ani de experiență, istoricul a constatat unitatea și organicitatea vieții omenirii, s-a opus periodizărilor arbitrare și diviziunilor formale, pledând pentru istoria integrală, așa cum este și viața. Nu întâmplător, repudiind legile exacte din explorarea trecutului, optează pentru urmărirea permanențelor istoriei: pământul, „rasa” (etnia), ideile, cu accent pe idei care, bine receptate și aplicate de personalități, pot duce lumea înainte.

Nicolae Iorga a trăit într-o perioadă post-romantică, într-un fel de romanticism întârziat, care acorda națiunilor rolul fundamental în istorie. De altminteri, tinerețea și maturitatea lui Iorga se confundă cu epoca destrămării imperiilor multinaționale și a formării statelor naționale în Europa Centrală și de Sud-Est. Cea mai răspândită și mai avansată idee a popoarelor, ghidate de elitele secolului al XIX-lea lung (circa

1789 – 1918), era atunci emanciparea colectivă, lupta pentru libertate națională, pentru zdrobirea imperiilor acaparatoare și formarea statelor naționale. Prin urmare, Nicolae Iorga s-a considerat și s-a declarat singur drept un „naționalist”, în rând cu toate spiritele luminate animate de ideea de libertate națională. Mai întâi, trebuie subliniat că „naționalist” însemna, la cum-păna secolelor al XIX-lea și al XX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea (până spre Al Doilea Război Mondial), un adept al curentului național, adică al propășirii poporului din care respectivul făcea parte. Dacă acest popor coincidea și cu țara în care acesta trăia, faptul era cu atât mai semnificativ. „Naționalismul” exprima atunci dragostea pentru identitatea popoarelor, pentru limbă, obârșie (origine), credință, tradiții, folclor etc.

Această identificare a intelectualilor, a elitei educate cu propriile popoare (devenite națiuni moderne) a fost cultivată, susținută și teoretizată de curentul romantic, începând cu Johann Gottfried von Herder. De aceea, pentru Nicolae Iorga, romanticismul este

aproape sinonim cu „naționalismul”. „M-am gândit să prezint subiectul într-un chip mai larg, începând cu primii ani ai secolului al XIX-lea, pentru a se vedea dacă a existat în România o școală romantică; căci se vorbește acum de înlocuirea unei școli romantice. Dacă totuși a fost până în zilele de astăzi o școală naționalistă, capabilă de a transforma adevărul istoric, am crezut că e mai bine să încep cu primii ani ai secolului al XIX-lea, pentru a arăta dacă în trecut, și în ce sens, a existat o activitate istorică de caracter romantic, activitate consacrată înainte de toate unor scopuri naționaliste și dacă, prin însăși influența Școlii de Înalte Studii, acest curent romantic, care a dat totuși rezultate – căci nu

**Nicolae Iorga
nega amatorilor
dreptul de a emite
sentințe despre trecut**

există curent după care să nu fie o recoltă de cules –, dacă acest curent naționalist a fost înlocuit de o metodă foarte severă și strictă, de dorința de a avea o informație mai amplă, de

*Nicolae Iorga (al doilea din dreapta),
alături de alți demnitari ai regimului Carol al II-lea*

NICOLAE IORGA ULTIMUL POLIHISTOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI

Academician IOAN-AUREL POP

De la început, Nicolae Iorga se consideră părtașul unei școli istorice noi și al unei concepții noi.

S-a format la Iași sub înrăurirea lui A.D. Xenopol, de la care a preluat o serie de idei de filosofie istorică, deși nu era adeptul acestei discipline, considerând că istoricul operează cu fapte concrete, făcute de oameni palpabili, și nu cu seci concepte, elaborate de filosofi. Totuși, de-a lungul vieții, Nicolae Iorga a exprimat în mai multe lucrări concepția sa despre tratarea vieții trecute, în formulări ca: „despre concepția actuală a istoriei și genesa ei“, „cum se scrie istoria“, „două concepții istorice“, „bazele necesare unei noi istorii a Evului Mediu“, „concepția umană a istoriei“, „ce înseamnă astăzi concepția istorică“ etc.

De la profesorul lui amintit a învățat să respingă un transfer de legi de tipul celor din dome-

niul științelor naturii în istorie. Leopold von Ranke i-a sugerat lui Iorga și definiția istoriei, precum și nevoia de a cerceta și

*Ecaterina Iorga,
soție și colaborator apropiat*

reconstitui istoria în chip sistematic, „așa cum a fost“, fără scopuri străine ei, cu singurul țel intrinsec de a lumina modul cum s-a manifestat activitatea omenirii. Obiectul de studiu al istoricului este, prin urmare, omul și umanitatea, indivizii și comunitățile. Iorga a încadrat mereu faptele omenești în sisteme logice, în varii culturi și civilizații, în curente și concepții care au mănât viața omenirii. În această concepție, istoricul este un demiurg care însă nu inventează lumi, ci reconstituie lumi, după regulile „meseriei de istoric“, cum ar fi spus Marc Bloch (ucis de fasciști, la patru ani după ce pășise același lucru Nicolae Iorga).

Iorga a făcut toată viața pledoarie pentru profesionalizarea istoriei, negând amatorilor

îngăduiau să le aibă. Trebuie să ne ferim de modernizarea trecutului, tocmai pentru că el reprezintă un îndelung și anevoios proces de naștere a societăților moderne, după cum legitima noastră dorință – și obligație – de a-i limpezi liniile de evoluție nu se poate confunda cu excesiva lor simplificare. Nu avem nici a înnoia

trecutul, pentru că, cu câtă muncă și suferință omenească a cuprins – și dincolo de tot răul ce a cunoscut, dar pentru binele către care a tins totdeauna –, este și așa suficient de nobil.“

În vremea lui Nicolae Iorga și alți termeni, precum „rasă“, „imperialism“, „popor barbar“ etc., aveau alt înțeles decât urma aceștia să primească mai târziu. Trebuie să ne fie tuturor clar că „naționalismul“ lui Nicolae Iorga trebuie înțeles în contextul epocii sale și în sensul pe care națiunea îl avea atunci, și nu în accepțiunea pe care i-o dăm noi astăzi. Istoricii știu foarte bine că și cuvintele au istoria lor.

Nicolae Iorga nu a fost un om perfect, dar nu a exprimat răul care avea să vină, ci binele și răul epocii în care a trăit. A sprijinit inițial tineretul legionar și a exprimat, în anumite împrejurări, idei antisemite, ceea ce reprezintă, chiar și pentru acele timpuri, fapte reprobabile, repudiate și atunci în cercurile democratice și condamnate de istorie. Dar a revenit asupra unora dintre atitudinile sale de acest fel, s-a înscris pe o traiectorie de criticare acerbă a legionarilor și a plătit, în chip năprasnic, cu propria viață.

N. Iorga în mijlocul studenților săi de la Fontenay-aux-Roses

Nicolae Iorga face parte din generația făurarilor Marii Uniri și de afirmare europeană a României interbelice, perioadă sublimă, dar de natură să stârnească multe controverse. Opera sa imensă și copleșitoare nu a avut cum să fie decât inegală. George Călinescu afirmă drastic că Iorga este masiv privit de departe, dar „minor“ în ficcare dintre activitățile sale luate separat. Alți critici ai săi i-au găsit destule lipsuri, inadvertențe, idei greu sustenabile chiar și în creația sa de căpătâi, istoriografia. O lucrare intelectuală de asemenea amplitudine nemaiîntâlnită nu putea să fie mereu egală cu sine și nici menținută constant la nivelul cel mai înalt.

Iorga a fost un om concret și a aparținut unei anumite epoci. A fost înscris de exegeți în trinitatea Ioan Bogdan – Dimitre Onciul – Nicolae Iorga, menită să pună istoriografia română pe traiectorie europeană și în circuitul european de comunicare. În ciuda deosebirilor individuale, pe cei trei istorici i-au caracterizat spiritul critic, cultul izvoarelor (pozitivismul) și patriotismul luminat, toate particularități ale unei școli istorice noi. Spre finalul carierei și vieții,

Nicolae Iorga a încadrat istoria națiunilor într-o viziune largă, general umană, întemeiată pe „unicitatea absolută a vieții omenești, în orice margine de spațiu și de timp“. Această concepție de „istoriologie umană“ – prin care el, precum titanii Renașterii, plasa omul ca măsură a tuturor lucrurilor – urma să producă, prin mintea și

pana savantului, o nouă istorie universală, primestă de noianul de fapte cotidiene și construită din faptul caracteristic, expresiv și comentat de istoric, adică de „magistrul vieții“.

Iorga a creat și condus reviste (de la *Sămănătorul* și *Neamul românesc* la *Revista istorică*, *Revue Historique du Sud-Est Européen*, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* etc.), mișcări (*Sămănătorismul*), instituții (de la Școala Română din Paris și Casa Română din Veneția la Universitatea Populară de Vară de la Vălenii de Munte), până când a devenit el însuși o instituție. Viața și opera sa l-au determinat pe un critic destul de sever al său, pomenit mai sus – George Călinescu –, să-l declare drept „Voltaire al României“, ceea ce nu este deloc măgulitor, ci realist și concordant cu adevărul. Iorga a fost „un om a cărui vigoare nu a fost niciodată depășită în profesiunea de istoric“ – scria istoricul britanic Norman Housley. Dincolo de contingent și de cotidian, opera lui Nicolae Iorga străbate timpul, adică demonstrează la modul sublim cum „arta este lungă, iar viața este scurtă“ (*Ars longa, vita brevis*). ■

Cu mareșalul Jozef Piłsudski

o critică ce se oprește mai mult asupra măturicii documentelor și de o interpretare care ar putea să nu însemne neapărat ceva alături de document sau contra documentului. După cum se vede din acest citat, Nicolae Iorga pune semnul egalității între „școala romantică” și „școala naționalistă”, consideră că „activitatea istorică de caracter romantic” este consacrată unor „scopuri naționaliste” și pretinde că la Școala de Înalte Studii de la Paris a deprins cum să înlocuiască acest curent romantic, adică acest „curent naționalist”, cu „metoda severă și strictă” a măturicii documentelor. Astăzi noi spunem că prin romanticism s-a deșteptat spiritul național, adică interesul pentru identitatea, pentru specificul popoarelor, pe când în alte epoci și alți istorici – inclusiv Nicolae Iorga – foloseau în loc de adjectivul „național” pe acela de „naționalist”.

Poporul, prin care Iorga

înțelegea țărânimia (să nu uităm că, inclusiv pe la 1900, cam 90% dintre români erau țărani), era creatorul tuturor valorilor naționale, el întruchipând în toate timpurile națiunea, care nu este altceva decât o altă ipostază a țărânimii. Pentru marele istoric, „națiunea este o ființă naturală și organică”, iar în cadrul ei toate măduarele (clasele) sunt concepute ca un singur corp. Astfel, naționalismul era, în concepția lui Nicolae Iorga, cea mai înaltă formă de democrație, fiindcă exprimă concepția și interesele poporului, iar acestea nu pot să fie decât naționale. Etimologic vorbind, termenii latinești și grecești care exprimă noțiunea de popor, adică *populus*, respectiv *demos*, sunt sinonimi. Iar dacă naționalismul întruchipează forma superioară de solidaritate a poporului, atunci el nu poate

să fie decât democrație. Acesta era naționalismul în concepția lui Nicolae Iorga.

Uterior, acest cuvânt, contaminat de alte „isme”, a ajuns să desemneze o exacerbare a sentimentului național și nu numai atât, ci chiar o asimilare a sa cu xenofobia și cu șovinismul. Astăzi, în limbajul curent, naționalismul semnifică exagerarea sentimentului național și nu este de bun augur în cercurile „corectitudinii politice”. Oricine îndrăznește să-și prețuiască propria națiune este catalogat drept naționalist. Nicolae Iorga nu avea cum să scape de această acuzație, din moment ce s-a afirmat și a creat în epoca luptelor de emancipare națională și de formare a statului național unitar român.

Ca să se poată formula o astfel de acuzație la adresa marelui istoric, este nevoie de

transpunerea unor convingeri, atitudini și realități de astăzi cu peste un secol în urmă, când existau cu totul alte convingeri, atitudini și realități. Or, unul dintre cei mai avizați analiști ai viciei și opereii lui Nicolae Iorga – anume Mihai Berza – avertiza în urmă cu multe decenii: „O tentație căreia se cuvine să știm a-i rezista este aceea de a transpune în trecut realități ale unor timpuri mai noi, dar care nu au putut prinde viață decât în anumite condiții sociale, politice și culturale. Oricât ne-ar fi acestea de scumpe, nu avem dreptul să atribuim unor oameni de altădată gânduri, atitudini și mobiluri de fapte pe care circumstanțele obiective ale existenței lor nu le

Ciolac Antici,
ministru la Iugoslaviei la București (stânga),
Nicolae Iorga și Dimitrie I. Ghica,
ministru la Afacerilor Străine

La 16 ani cu tatăl, Dumitru Bottez

ajuns a fost relativ bună. E vorba de închisoarea Târgșor, care era pentru elevi. Eu fusese arestat când eram elev în ultimul an de liceu, în clasa a opta, cum era atunci. Eram, prin urmare, elev de liceu și am ajuns la Târgșor împreună cu alți doi colegi, pentru că ceilalți din lotul nostru erau studenți și au pornit către închisoarea din Pitești. La Târgșor am stat cam un an, un an și ceva, în condiții omeneste, datorate faptu-

lui că directorul închisorii era un fost ofițer de cavalerie din Armata Regală Română. Spirache Dumitrescu îl chema, Dumnezeu să-l odihnească. Foștii deținuți de la Târgșor, în fiecare an sau la doi ani, mergem acolo și îi facem pomenire, lui și gardianului care era, pentru că s-au purtat omeneste și cât a fost în puțința lor, ne-au scutit de chinuri mai mari decât cele care decurgeau din însăși calitatea de deținut. Adică

măncarea era acceptabilă, sau mai bine spus, suficientă ca să nu mori de foame, nu erau bătaii, nu erau schingiuri. Mai era câte o palmă, așa din când în când, părintească, dar a fost o perioadă bună; după care a urmat infernul.

De acolo am plecat la Gherla. Toată închisoarea. Toți elevii au fost vărsați la Gherla, unde începuse deja (noi nu aveam habar) reeducarea de tip Țurcanu – Popa. Țurcanu era încă la Pitești. Eugen, așa vorbeau despre el, cu drag, tovarășii lui de crimă și de bestialitate. Eugen era încă la Pitești și venise Țanu Popa, acest diavol fără de pereche. Se zice că era băiat deștept, dar nu am avut niciodată ocazia să constat nici măcar o lucire de inteligență la acest individ diabolic. Era secondat de alți câțiva. De frații Levinski, de frații Brașoveanu, de Ion Stoian, aceștia toți au fost după aceea judecați și executați de autoritățile „binevoitoare” comuniste. A început reeducarea. A fost cea mai cumplită perioadă nu din viața

Aleksandr Soljenițin – laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1970 – consideră că experimentul de la Pitești este „cea mai teribilă barbarie a lumii contemporane”. Istoricul François Furet, membru al Academiei Franceze, consideră Fenomenul Pitești ca „una dintre cele mai cumplite experiențe de dezumanizare pe care le-a cunoscut epoca noastră”. În anii 1949 – 1951, distrugerea elitelor societății era pe cale de a se împlini: intelectualii, diplomații, preoții, militarii, magistrații, poliștii, oamenii politici ai vechiului „regim burghezo-moșieresc” erau în închisori, țărani cei mai gospodari erau deportați în coloniile de muncă forțată [...] Mai rămăseseră tinerii [...] Pentru ei a fost inventat experimentul de la Pitești, denumit de Securitate „reeducare”. Metodele cele mai barbare de tortură psihică

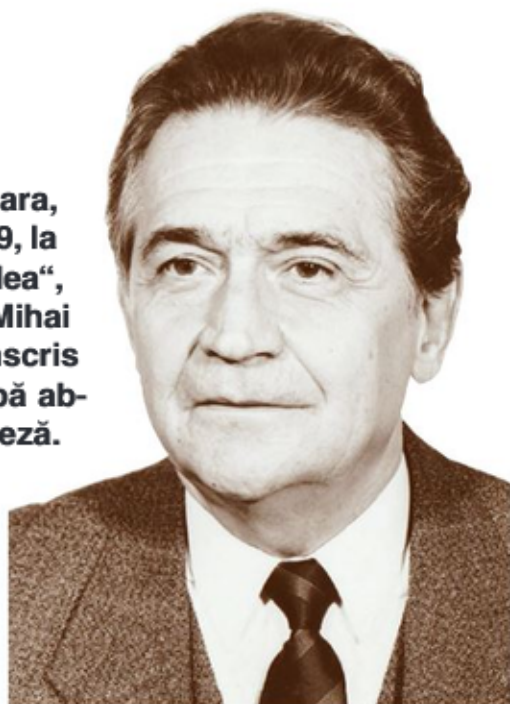
au fost aplicate asupra tinerilor deținuți „recalcitranti”, cu scopul de a-i face să se umilească reciproc, să se maltrateze (fizic și psihic) reciproc. Victimele sunt transformate în călăi, deținuții sunt torturați chiar de prietenii lor, de colegii lor de suferință. Scopul: „reeducarea” prin distrugerea fizică și psihică, transformarea tinerilor în atei, în delatori ai prietenilor lor.

Exemple de torturi psihice: a) În noaptea Paștelui, deținuții care refuzau să-și facă „autodemascarea” totală (să spună tot ce se presupunea că n-au declarat în timpul anchetelor la Securitate) sunt împărțiți cu materii fecale. b) Cei bănuți că încă ascund informații despre participanți la acțiuni anticomuniste sunt băgați de torționari cu capul în tinețe cu urină. c) Deținuții sunt forțați să scuie în gură pe șeful lor de

SORIN BOTTEZ: „DUMNEZEU M-A AJUTAT SĂ NU CEDEZ“

SORIN ILIEȘIU

Sorin Bottez s-a născut la Timișoara, la 2 iunie 1930, și a murit la 31 iulie 2009, la București. Când a fost arestat „de-a binelea“, în 1949, era elev în ultimul an la Liceul „Mihai Viteazul“. După eliberare, în 1963, s-a înscris la Facultatea de Limbi Germanice. După absolvire a fost profesor de limba engleză. Imediat după decembrie 1989 a inițiat procesul de refacere a Partidului Național Liberal. A fost ales deputat de București în mai 1990. Între 1992 – 1994 a fost ambasador în Republica Africa de Sud. În 1997 – 1998 a făcut parte din Guvernul Ciorbea, ca ministru al Informațiilor Publice.

În anul 2008 domnul prof.univ. Sorin Ilieșiu i-a luat un amplu interviu despre perioada când a fost supus „Fenomenului Pitești“. Cu acordul autorului, reproducem câteva fragmente din interviu.

Prima dată când am fost arestat, pentru că am fost arestat de două ori, a fost în timpul alegerilor din 1946, în timpul propagandei electorale. Am fost prinși de poliție, un grup de prieteni din Tineretul Național Liberal, când scriam pe pereți „Jos comunismul! Vrem Basarabia!“. Ne-au arestat și ne-au dus la Prefectura de Poliție, unde am stat cam 24 de ore, până când răposatul Bebe Brătianu, pe vremea aceea secretar general al Partidului Național Liberal, a dat niște bani și am fost eliberați.

Asta a fost prima arestare, dar bincînțeles că nu ne-am potolit niciunul dintre noi și la 8 februarie 1949 am fost arestat a doua oară, de data asta de-a binelea, și am fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică, de fapt la 61 de ani muncă silnică și temniță grea, săvârșind pedeapsa cea mai mare, cea de 20 ani muncă silnică.

Împlinisem de câteva luni vârsta de 18 ani, dar tocmai apăruse legea sau fărdelegea prin care majoratul s-a coborât de la 21 de ani, cum era înainte, la 18

ani, așa încât eram major. Nu am beneficiat de legislația specifică minorilor. Deci am fost arestat a doua oară în după-amiaza zilei de 8 februarie 1949 și așa a început turneul meu prin pușcăriile frumoasei noastre patrii. Motivul a fost: crimă de uneltire împotriva ordinii sociale, articolul 209, punctul 3. Noi făcusem, un mănunchi de tineri din Tineretul Național Liberal, o organizație care se numea „Avram Iancu“ și am făcut manifeste și ce se mai făcea pe vremea aceea.

Prima închisoare în care am

de exemplu, că doare mult mai mult și suferința este mult mai puternică în momentul în care te băteau încălțat decât la tălpile goale. Probabil că bocancul acela, după mai multe lovituri, răspânda durerea în întregul picior. Era infernal și ne rugam în mintea noastră să fim bătuți la piciorul gol pentru că era mult mai ușor. Cu un baston de lemn și gros cât două-trei degete. Nu foarte gros, dar rigid. Nu avea deloc calitatea de vargă. Loviturile erau infernale. Bătăile la unghii erau ceva de neimaginat. Degetele erau laolaltă, legate, și te băteau peste ele lovind unghiile și buricele degetelor. Era absolut groaznic. Interesant este că din toate bătăile pe care le-am suferit, pe corpul meu nu a rămas decât o singură urmă care nu este din reeducare. Am o vânătăie mare pe coapsă de la bocancul unui gardian. Toată reeducarea nu a lăsat urme vizibile.

Îl puneau pe un preot să slujească, pe o tinetă plină cu murdărie. Tineta era un hârdău în care își făceau oamenii nevoile, plină de murdărie, el în chip de Isus Cristos și într-o parte un alt deținut tot bătut și chinat, care trebuia să fie Fecioara Maria, și încă unul care trebuia să fie Sfântul Iosif și erau puși să povestească tot felul de ticăloșii, tot felul de porcării în legătură cu imaculata concepție. Mișelii de felul acesta. Asta este ceea ce mi-a rămas ca fiind culmea sacri-

Alături de președintele Republicii Africa de Sud, F.W. De Klerk, la ceremonia de prezentare a scrisorilor de acreditare, 1992

legiului. În ceea ce mă privește pe mine e foarte greu de spus ce m-a durut mai tare. Bănuiesc că tocmai această lipsă de somn a fost cea mai groaznică, faptul că nu te lăsa să dormi. Pentru că la un moment dat nu mai știai nici cine ești. Mai era o treabă la care mulți au cedat. Dumnezeu m-a ajutat să nu cedez. Te puneau să povestești porcării în legătură cu părinții tăi, cu mama și tatăl tău și să spui tot, mai bine spus să inventezi, pentru că este evident. Erau niște orori ce auzai acolo. Făcea dragoste mama deținutului cutare cu un taur sau cu un berbec. Prostii, dar care trebuia să fie inventate, pentru că altminteri o pățai. Pe mine

m-a ferit Dumnezeu să nu cad în așa ceva, să nu îmi rostească gura așa ceva. Câtă bătaie am mâncat pentru treaba asta nu vă mai spun. Toate au trecut.

De la Gherla, m-a ajutat Dumnezeu și am scăpat viu și nepătat, ceea ce este cel mai important lucru, pentru că vii au mai scăpat și alții, dar nepătați foarte puțini. Am plecat la mină, unde timp de trei ani de zile am scos plumb pentru patria socialistă.

Am scăpat și din mină. Evadaseră trei deținuți de la mină. În același timp, printr-o coincidență incredibilă, au evadat și de la mina de la Baia Sprie trei sau doi. A urmat o perioadă de bătăi cumplite, înfometare, combinate cu mersul în mină. Atunci noi am hotărât și am făcut întâi două sau trei zile greva foamei, intrând în mină, și când n-am mai putut am făcut și greva muncii. Adică a fost prima grevă de muncă din istoria comunismului românesc. După aceea au mai urmat și altele, după gloriosul nostru exemplu. Dar noi am fost primii. Probabil că în ciuda vârstei mele și a lipsei mele de experiență de viață, totuși mă făcusem oarecum cunoscut și apreciat și de colegii de detenție, dar și de autorități, pentru că în momentul în care a avut loc această grevă, au luat zece inși, tapi ispășitori, considerați capii grevei, cu nu fusesem niciun fel de cap, fusesem un grevist ca toți ceilalți, pentru că făcusem tot ce au făcut ceilalți, dar ne-au considerat capi și ne-au dus și ne-au izolat întâi un număr de zile. După care ne-au trimis la Aiud. În felul acesta am terminat cariera de miner.

(Continuare în p. 63)

La Ateneul Român din București, împreună cu soprana Mariana Nicolesco și Krzysztof Penderecki la finele Concertului Extraordinar cu Requiemul Polonez, în primă audiție în România, dirijat de compozitor, 1995

Cu regele Mihai I și Corneliu Coposu, la Versoix, în 1990

mea, ci din viața tuturor celor care au avut nenorocirea să treacă prin așa ceva. Nici Stalin, nici Hitler nu-și imaginaseră așa ceva. Drept este că reeducarea a fost inventată de un sovietic, de celebrul Makarenko, care a scris o carte foarte frumoasă. După eliberare am citit-o și erau numai flori și dulceață în această carte care se numește *Poemul pedagogic*, în care arată cum a reușit el să reeduce o armată întreagă de infractori, adică

hoți, bandiți tineri din Uniunea Sovietică. Ideea a fost a lor. Se spune, nu știu dacă este adevărat, că bestia de Țurcanu a fost dus la un moment dat la Moscova, luat de la Pitești și educat acolo. Poate este numai o legendă, folclor, nu știu, dar așa se vorbea în lumea celor care au trecut prin infernul reeducării.

La Gherla a început procesul acesta cumplit al reeducării. La Gherla nu te omorau, nu se

dădeau celebrele lovituri la ficat, nu se dădeau lovituri în cap. Se urmărea numai depersonalizarea prin chin cumplit și continuu. Era ceva de neimaginat când începeau să te bată cu un bețișor de grosimea unui creion și nu foarte lung, în cap, nu foarte tare, dar timp de cinci ore. Devenea o durere, o stare, mai degrabă, de totală disperare. Era un chin infernal.

Una dintre torturile cele mai cumplite era lipsa somnului. Adică te țineau în niște poziții incredibile, atingând pământul cu vârful degetelor de la mâini sau ținând ambele brațe în sus șapte ore, fără să le lași în jos. Nu știu dacă vă închipuiți cum poate fi într-una dintre aceste poziții cumplite. Ne mai puneau într-un picior și dacă voiai să pui și celălalt picior te pocneau cu bătele. Îmi aduc aminte că mă băteau la palmă și țâșnea un fel de plasmă alb-gălbui pe dosul palmei. Care era explicația nu știu, dar același lucru se întâmpla și la picioare, la tălpi. Erau așa buni specialiști, încât știau,

luptă anticomunistă, pentru a-l face să se răzbune, „demascându-i”. d) În ziua de Crăciun, un deținut este forțat să se așeze pe tinetă pentru a simboliza nașterea lui Isus; ceilalți deținuți politici sunt forțați să stea în genunchi și să i se închine.

„Imaginația delirantă a lui Țurcanu (șeful torționarilor) se dezlănțuia mai ales atunci când avea de-a face cu studenți care credeau în Dumnezeu și se străduiau să nu se renege. Astfel, unii erau «botezați» în fiecare dimineață: scufundați cu capul în hârdăul cu urină și materii fecale, în timp ce ceilalți în jur psalmodiau formula botezului. Acesta dura până ce conținutul făcea bulbuci. Când deținutul recalitrant era pe punctul de a se îneca, era scos, i se dădea un scurt răgaz să respire, apoi era scufundat din nou. Unul dintre acești «botezați», căruia

i se aplicase sistematic tortura, ajunsese la un automatism care l-a ținut vreo două luni de zile: mergea în fiecare dimineață și-și băga singur capul în hârdău, spre hazul reeducatorilor” (Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*) [...]

Această operație diabolică de depersonalizare și de asasinat moral s-a desfășurat cu începere din decembrie 1949 în penitenciarul Pitești, continuând apoi în penitenciarele Gherla și Târgu Ocna. Experimentul de la Pitești este considerat un unicat în panopia mijloacelor de distrugere în masă a personalității umane.

(fragmente din Sorin Ilieșiu,
*Raportul pentru condamnarea
regimului politic comunist din România,
1945 – 1989, ca nelegitim și criminal*)

un astfel de rol va fi jucat de el în deciziile de cedare teritorială a Basarabiei și Nordului Ardealului, înconjurată de cea mai mare publicitate posibilă prin convocarea Consiliului de Coroană, instituție abilitată să decidă în chestiunile de gravitate excepțională pentru țară. Grijă de competență a regelui devenise salvarea Troinului, pentru că înțelegea că avalanșa evenimentelor, dezintegrarea teritorială a României și reacția opiniei publice naționale îl puteau strivi atât pe el, cât și monarhia ca instituție.

I asemenea atitudine a reieșit limpede la 27 iunie, dimineața, când Carol I-a întâlnit pe Fabricius, reprezentantul diplomatic german la București, în prezența lui Tătărescu, Ion Gigurtu (noul ministru de Externe) și Urdăreanu. Fabricius a raportat ulterior la Berlin conținutul convorbirii, subliniind între altele că l-a întrebat pe rege dacă a decis răspunsul pe care îl va da rușilor la ultimatum. „El a spus că nu și că acesta va depinde de asistența pe care o vom putea da noi. În legătură cu asistența, el a accentuat în special că trebuie să exercităm

Capitularea Franței a reprezentat un moment de cotitură pentru Carol al II-lea...

o influență moderatoare asupra Ungarici și Bulgarici. Poate fi în cele din urmă posibilă și oferirea de ajutor indirect, ca livrări de arme, muniție, etc.”

Așadar, cel puțin declarativ, monarhul înclina către rezistență armată la cererea ultimativă a U.R.S.S. Numai că, după ce Fabricius a primit o depeșă urgentă chiar în cursul întrevederii, pe care a citit-o regelui la cererea acestuia, convorbirea a luat altă turnură. Ribbentrop comunica să se transmită oficial ministrului de Externe român: „În scopul de a evita un război între România și Uniunea Sovietică, sfătuim Guvernul român să cedeze cererii Guvernului sovietic.” Reacția monarhului a fost extrem de dură la adresa politicii Germaniei și

a conducătorilor Reichului, împrejurare în care diplomatul german a solicitat să se retragă pentru că nu poate asculta astfel de cuvinte, iar regele să-l recheme după consultarea consilierilor săi. Când a fost rechemat din salonul vecin, regele i-a comunicat, „calm și curtenitor”, că „poziția noastră este o serioasă lovitură pentru el, întrucât a contat pe Germania, către care a vrut

să orienteze politica sa viitoare. El va întruni imediat o reuniune a Consiliului de Coroană și va avea un răspuns pentru mine”.

Deja opțiunea pentru război cu U.R.S.S. trecuse în planul secund, iar regele transfera Consiliului de Coroană responsabilitatea deciziei. Scrisoarea trimisă de Hitler la 29 iunie dimineața și citită de Fabricius imediat lui Carol a pecetluit decizia finală asumată de rege, bineînțeles confirmată și de votul din Consiliul de Coroană.

Carol se angajase într-o altă strategie, aceea a supunerii totale față de solicitările cominatorii ale Berlinului. Cabinetul pe care l-a instituit câteva zile mai târziu (4 iulie) era, după mărturia reprezentantului diplomatic francez la București, A. Thierry, alcătuit aproape integral din partizani ai extremei drepte, nefiind inclusă nicio personalitate proeminentă. „Poate părea insolit – comentază Thierry – faptul că, în clipele în care se află România, suveranul nu a găsit o soluție mai bună decât să încredințeze destinele țării unei echipe lipsite de orice experiență politică. Oricum, compoziția Cabinetului Gigurtu este un indiciu al dezordinii

... descris de Grigore Gafencu (aici în fața regelui și a moștenitorului)

În mai multe numere de revistă (Magazin istoric, nr. 2 – 7/2021) v-am prezentat o amplă analiză a factorilor care au dus la prăbușirea României rezultate la sfârșitul anului 1918. În acest articol final veți găsi și concluziile analizei.

DE CE S-A RISIPIT ROMÂNIA MARE?

MIHAIL E. IONESCU

Veștile din întreaga Europă cuprinsă de un alt mare război, dar mai ales din vecinătatea României, se aliniau tot mai mult în registrul negativ, iar acumularea acestor nori negri a constituit o presiune psihologică imensă pentru Carol al II-lea. Cu atât mai mult cu cât era pentru prima dată când responsabilitățile sale de monarh întâlneau răscrucea între interesul major personal (păstrarea Tronului) și cel național (păstrarea integrității teritoriale a României Mari). Presiunea asupra sa pentru o opțiune care să împace cele două direcții a fost uriașă, iar psihic el nu i-a mai putut rezista. A cedat și răspunsul său în fața evenimentelor s-a înscris predominant pe sensul capitulării necondiționate la cererile ultimative ale Berlinului.

Dacă ar fi să stabilim momentul în care monarhul a intrat în această stare psihologică neobișnuită, acesta este cel al veștii capitulării apropiate a Franței, către sfârșitul lunii mai 1940. Atunci a avut

o reuniune crucială cu sfetnicii apropiați, pe care o reconstituie magistral Grigore Gafencu. S-au definit două linii de urmat, cea dintâi fiind a intrării definitive în tabăra germană (premierul Tătărescu și Ernest Urdărcanu) și

cea de a doua, a continuării neutralității (G. Gafencu). Asumând în premieră un rol de arbitru între consilieri în privința unei decizii de asemenea importanță pentru soarta țării, monarhul a optat pentru tabăra germană. Curând

... dar în final a rămas doar cu Dudaia, iar țara fără Basarabia și Nordul Transilvaniei

acestora, el a recurs la o serie de improvizații, care în final au pecetluit soarta României, prin prăbușirea integrității teritoriale naționale, precum și a calității de monarh al României.

Strategia asumată după München s-a întemeiat pe un singur element statornic – prezența că Reichul va intra în război cu Rusia Sovietică, dobândită după întâlnirea cu Hitler din 24 noiembrie 1938 –, în rest fiind o serie lungă de improvizații atât în întreprinderile proprii lansate, cât și ca reacții la acțiuni ale altor puteri, amice sau nu. Afirmarea diplomației oficiale că România duce o politică externă de echilibru între cele două tabere a convins mai degrabă aliații tradiționali, decât Berlinul, mai ales că s-a recurs la improvizații periculoase. Una dintre ele a fost, de pildă, cea evidențiată de noi în „episodul Tilea” (*Magazin istoric*, nr. 5/2021), pentru că prin el nu s-a ajuns la o garantare a frontierelor României contra tuturor, dacă aceasta a fost intenția, iar Berlinul a perceput acțiunea ca îndreptată către „încercuirea” Germaniei, bănuindu-se chiar o paternitate

britanică („complot”) și rolul subordonat al Bucureștilor. Garanțiile franco-britanice obținute o lună mai târziu erau gândite la Londra doar pentru cazul unui atac german.

Altă improvizație a fost negocierea dificilă a tratatului economic cu Germania – desfășurată în același timp cu acțiunea diplomatului Tilea la Londra, cu un impact continental remarcabil, reorientând politica externă a acestei capitale –, care în final nu a fost finalizată – cum credeau unii politicieni români, chiar premierul Argetoianu – cu garantarea germană a frontierelor.

Tot în registrul improvizațiilor s-au situat și alte acțiuni lansate de la București, în rândul cărora cităm inițiativa creării unui bloc balcanic al neutrilor în toamna anului 1939. Bucureștii aveau foarte recentă experiența a încheierii Înțelegerii Balcanice în 1934, când Turcia și Grecia au exprimat rezerve la alianțele militare corespunzătoare invocând tratatul cu Rusia Sovietică (Ankara) sau relațiile încordate cu Italia (Atena). Așadar, ușor de bănuț de la început că va fi doar un eșec, numai că deja Carol voia să fie convingător în ce privește așa-numita orientare de echilibru față de cele două tabere în război, adăugând o nouă improvizație. Ea a fost ușor descifrabilă, mai ales că devenise evident că orientarea principală în acele luni ale „războiului ciudat” a diplomației lui Carol era încheierea unei păci între Reich și aliații occidentali în Vestul Europei.

Decizia de reorientare a politicii către Germania la sfârșitul lunii mai 1940, când înfrângerea Franței era o chestiune de zile,

iar Anglia își retrăgea forțele militare de pe continent, a sancționat falimentul strategiei aplicate până atunci, așadar incapacitatea monarhului de a guverna țara eficient și responsabil. România se găsea efectiv asediată de puterile revizioniste vecine, iar monarhul epuizase stocul de improvizații care să țină locul unor strategii și aplicabile pe măsura potențialului economic deținut de România, deloc de neglijat.

Iultimă improvizație a mai fost încercată prin a sugera Berlinului că, în caz de atac revizionist, România va arunca în aer puțurile petroliere și rafinăriile. Această acțiune a trezit puternice temeri la Berlin – armata germană chiar solicitând să fie evitată cu orice preț implicarea României în război –, dar monarhul nu a fost deloc consecvent. Când, în condițiile ultimatumului sovietic, a încercat să uzeze de această armă, a fost rapid convins de Berlin să cedeze (prin somațiile lui Ribbentrop din 27 iunie și scrisoarea lui Hitler din 29 iunie). Ceea ce a urmat a fost agonia domniei lui Carol al II-lea, din păcate însoțită de importante rășluri teritoriale și demografice din trupul țării.

Principalul responsabil pentru această situație este, în opinia noastră, monarhul, care a fost incapabil să elaboreze o strategie coerentă și eficientă, iar când a realizat că improvizațiile sale au eșuat nu a avut curajul să alcăgă rezistența armată și eventual să ia calea exilului, așa cum procedaseră de curând în situații similare alți monarhi. Dimpotrivă, a mers somnambolic din cedare în cedare în fața vrăjmașilor externi din epocă pentru a păstra tronul propriu sau măcar dinastia. ■

*Carol al II-lea
participa la
manevre militare
(fotografie de
Iosif Berman)...*

totale care domnește în eșaloanele superioare și, prin urmare, al profunzimii dominației germane asupra României.

Era, credem noi, un semn al instalării integrale a stării capitulare de care s-a lăsat cuprins Carol al II-lea odată ce a realizat că strategia sa a eșuat. Ceea ce a devenit primordial pentru el a fost acum deflecarea mâinii opiniei publice naționale față de persoana sa socotită responsabilă de dezastru, astfel încât să-și poată salva tronul. Ultimatumul lui Hitler din 15 iulie prin care acesta solicita să rezolve pretențiile revizioniste ale Ungariei și Bulgariei, în caz contrar fiind posibilă distrugerea României, nu a făcut decât să-i adâncească această letargie acțională, astfel că risipirea României Mari s-a finalizat în următoarele câteva săptămâni sub bagheta nemiloasă a Berlinului.

Prin cipala preocupare a monarhului a devenit acum lichidarea celor care – socotea el – pot complota pe plan intern pentru a-l răsturna de la putere: om politic sau militar. După anumite mărturii, nu ar fi ezitat să provoace o baie

de sânge pentru a atinge țelul de a păstra tronul pentru sine sau dinastia sa.

Cum știm foarte bine, a guverna înseamnă a prevedea viitorul și a lua măsuri în consecință (a planifica strategii adecvate) acestor previziuni. Cu atât mai mult în domeniul politicii externe, care asigură salvagardarea intereselor proprii în mediul internațional, în circumstanțele ostile ale acțiunii altor actori. Prevederea în privința acțiunilor viitoare trebuie să dea acestor actori externi, mai ales celor ostili, percepția certitudinii unui anumit comportament, a reacției de așteptat în cazul unor mișcări

bruste sau surprinzătoare. Scuza cel mai des întâlnită, că a fost neașteptat, de negândit ceea ce s-a întâmplat, că nu era previzibil nu este acceptată în cazul unei guvernări solide și demne de responsabilitatea asumată în fața comunității. Răspunsurile improvizate, chiar dacă sunt mai mult decât inacțiunea sau reacțiile puternice, dar tardive, nu pot suplini predicția atentă a evenimentelor și guvernarea optimă. Cu alte cuvinte, înseamnă non-guvernare ori

A guverna înseamnă a prevedea viitorul și a planifica strategii adecvate acestor previziuni. Prevederea în privința acțiunilor viitoare trebuie să dea actorilor externi, mai ales celor ostili, percepția certitudinii reacției de așteptat în cazul unor mișcări bruște.

carență substanțială de guvernare și deci lipsa condamnabilă a responsabilității asumate.

Răspunderea lui Carol al II-lea în prăbușirea României Mari nu poate fi as-

cunsă decât cu prețul unei inadecvări indiscutabile la realitatea istorică. Monarhul a sesizat perfect situația nouă care a intervenit pentru România odată cu pactul de la München și dezmembrarea Cehoslovaciei. Țara fiind intrată, cu acordul aliaților din Vest, în sfera de influență germană și cu un dosar încărcat în relațiile cu Rusia Sovietică, monarhul trebuia să dirijeze elaborarea unor strategii de guvernare adecvate în noile condiții. În locul

*... se interesa de tehnica de luptă a britanicilor,
părând gata să ordone armatei
să lupte pentru integritatea țării...*

„Arhitecții” Arbitrajului de la Viena:

Galeazzo Ciano, Joachim von Ribbentrop, Adolf Hitler și Benito Mussolini

de Titulescu, acum declara că Mica Înțelegere „putea însemna încă ceva”, câtă vreme rămânea la funcția inițială de menținere a *statu-quo-ului* teritorial față de Ungaria.

O JUSTIFICARE ROMANTIC -FATALISTĂ

Referitor la situația politică din România, Manoilescu aproba primele măsuri ale Guvernului Goga, deși mai târziu va adopta o poziție critică. Pionierii renașterii politice românești reînviau vechiul spirit al legionarilor romani, în fruntea lor aflându-se acum Garda de Fier, pe care o descria textual drept o organizație de tip fascist. Prin această sintagmă creată circumstanțial, el le oferea involuntar adversarilor ideologici o construcție lexicografică impecabilă, pe care aceștia aveau să o folosească fără indicarea sursei de inspirație.

În iunie 1940, pe când Manoilescu se afla într-o vizită în Germania în fruntea unei delegații a Asociației Generale a Inginerilor Români (A.G.I.R.), se înregistrase prăbușirea militară a Franței, aliata politică tradițională a României, care garantase până atunci hotărârile țării. Imediat după înapoieră sa în țară, a avut loc cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord către Uniunea Sovietică, în urma unui ultimatum.

Venită chiar atunci în vizită la părinți, Ica, fiica familiei Manoilescu, nu știa cum vor reacționa aceștia. În cazul respingerii ultimatumului, urmată – cel mai probabil – de o invazie sovietică, Manoilescu avea în vedere părăsirea în grabă a țării. Acceptarea cedării Basarabiei nu era percepută de idolo-

gul român cu rădăcini basarabene ca o trădare, ci ca rezultatul unei politici externe greșite.

Sub impresia puternică a acestui eveniment, el îi cerea regelui la 1 iulie o audiență, în care să îi adreseze „un cuvânt folositor pentru țară”. Răspunsul avea să îi vină câteva zile mai târziu (pe când era concentrat la un regiment de geniu), sub forma unei oferte de a prelua portofoliul Afacerilor Străine în noul Guvern Gigurtu, în curs de urgentă constituire. A acceptat numirea și a depus jurământul în seara zilei de 4 iulie 1940.

Economistul a căutat să explice, și atunci, și mai târziu, motivele care l-au determinat să accepte oferta de a intra în „guvernul disperării regale”, așa cum îl califică, altminteri pe drept cuvânt. După ce epuizase în zece ani de domnie toate formulele de guvernare

Mihail Manoilescu cu regele Carol al II-lea

Mihail Manoilescu a fost mandatat să semneze Arbitrajul teritorial („Dictatul de la Viena”), prin care România ceda o parte a Transilvaniei către Ungaria, la 30 august 1940. Relațiile întreținute cu Benito Mussolini nu i-au folosit, nici lui, nici țării (Magazin istoric, nr. 5 – 7/2021).

MANOILESCU ȘI MUSSOLINI OPT ÎNTÂLNIRI ÎN 14 ANI

CRISTIAN ȘTEFAN

În sfârșit, pelerinajul pune în evidență poziția excepțională de care se bucura Manoilescu în Italia, în dubla sa calitate de politician și de ideolog corporatist. El lăsa să se înțeleagă – și de regele Carol, dar și de clasa politică din România – că avea trecere la un om politic de anvergura lui Mussolini. Era prezentat de presa din Peninsula drept un mare prieten al poporului italian și al regimului fascist, despre care a scris și a vorbit în toate limbile europene, încât a contribuit enorm la propagarea acestor idei.

Pe parcursul vizitei, Manoilescu a fost intervievat de ziariștii de la principalele publicații italiene, atât în chestiuni doctrinare despre corporatism, cât și pe teme politice de actualitate. Unul dintre ziariști era de la *Il telegrafo* din Florența. Deși presat de timp, Manoilescu i-a acordat interviul solicitat, pe motiv că

era „din cetatea de origine a celui mai simpatic și mai inteligent ministru de Externe pe care l-a avut vreodată Italia – Excelența sa, Galeazzo Ciano”. O apreciere de circumstanță, dramatic infirmată prin ceea ce avea să urmeze doi ani și jumătate mai târziu, când același personaj i se arăta extrem de antipatic.

Referindu-se la perspectivele apropierei româno-italiene, Manoilescu admitea că singura dificultate decurgea din „chestiunea ungară”, respectiv din încurajarea de către Italia a pretențiilor revizioniste ale Ungariei. Deși se pronunțase în repetate rânduri împotriva politicii de alianțe promovate

Coordonându-și poziția cu cea a lui Hitler (asupra căreia fusese informat), Mussolini s-a lansat într-un atac furibund la adresa politicii externe de până atunci a României, folosind un ton aspru, așa cum Manoilescu nu fusese obișnuit să îl audă până atunci. Trecând la tema discuției, el preconiza realizarea unei înțelegeri urgente între români, pe de-o parte, unguri și bulgari, pe de altă parte, până nu era prea târziu. Manoilescu i-a răspuns când în italiană, când în franceză, cerând un plebiscit în teritoriile revendicate de statele vecine și prezentându-i hărțile etnice ale Transilvaniei.

Urmărind salvagardarea intereselor României, el a adus în discuție vechea sa atitudine de prietenie față de regimul fascist italian și de desolidarizare de politica anti-italiană a guvernelor de la București din anii 1930.

Întrevederea cu Mussolini nu avea să joace vreun rol în mersul evenimentelor în curs. În ceea ce îl privea, Manoilescu fusese neplăcut surprins de diminuarea resurselor fizice și intelectuale ale Ducelui. Era obosit după două ore de călărie și mai fără relief în conversație față de cum îl știa din trecut.

Pe fondul amenințărilor diplomatice și militare din partea statelor revizioniste vecine cu România, șeful diplomației românești a fost invitat la Viena pentru o rundă de con-vorbiri exploratorii cu partea

*Giuseppe Bottai (stânga)
era sceptic în privința Arbitrajului*

maghiară pentru soluționarea diferendului teritorial. Ajuns în fosta capitală a Austriei la 29 august, în fruntea unei delegații numeroase, el a constatat că fusese chemat, de fapt, pentru un arbitraj teritorial imediat, efectuat de autoproclamații arbitri Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Germaniei, și omologul italian, Galeazzo Ciano.

Dorind să afle intențiile puterilor Axei, Manoilescu i-a cerut o întrevedere vechiului său prieten Dino Alfieri, ambasadorul Italiei la Berlin, de la care aștepta și un mic ajutor. Era același Alfieri, despre care Manoilescu spunea că avea o asemănare nu doar de nume, ci și fizică cu marele scriitor renașcentist Dante Alighieri, iar acesta despre Manoilescu,

că era cel mai mare propagandist pe care îl avusese vreodată Italia în străinătate. Numai că, de această dată, demnitarul fascist se comportă rușinos, evitând să îl întâlnească pe Manoilescu sub pretextul pueril (și inexact) că era bolnav la pat.

După consultări cu oficialitățile de la București, delegația română continua să ceară discuții bilaterale româno-maghiare, insistând asupra noii orientări politice a României, favorabile Axei Berlin – Roma. În replică, cei doi arbitri au fixat un termen limită de acceptare a formulei arbitrajului, cu care, după mai multe amânări, autoritățile

de la București s-au declarat de acord.

SINGURA SOLUȚIE CUMINTE

Manoilescu a semnat, în numele Guvernului român și în prezența celor doi autoproclamați arbitri, actul Arbitrajului teritorial („Dictatului”) de la Viena din 30 august 1940, prin care o parte importantă a Transilvaniei, în care românii formau majoritatea absolută a populației, era incorporată în Ungaria. La vederea hărții cu traseul noii granițe româno-maghiare, Manoilescu avusese un veritabil șoc și, pierzându-și cunoștința, se prăbușise cu capul pe masă. Relatând în memorialistică

Premierul român Ion Gigurtu
și ministrul de Externe al Reichului, Joachim von Ribbentrop

posibile și ajunsesse – și din vina lui, și din motive care nu i se puteau imputa, scria Manoiilescu – într-o stare de izolare pe plan atât intern, cât și internațional (după prăbușirea alianțelor occidentale), Carol al II-lea încerca o adaptare din mers la noile realități. Scopul formării Guvernului Gigurtu era să păstreze cât putca mai mult din teritoriul țării și să îi aperse tronul față de amenințările dinăuntru – în primul rând prin găsirea unui *modus vivendi* cu legionarii – și din afara țării, din partea statelor revizioniste. Or, pentru a-l secolunda în acest demers, regele a apelat la ostracizatul Manoiilescu, a cărui intimitate politică cu regimurile din Italia și Germania era îndeobște cunoscută. În ce-l privea, se declara conștient că prin participarea la acest

guvern își asuma un mare risc, dar își găsea o justificare romantic-fatalistă: fiecare om era chemat să își urmeze destinul.

UN PRETEXT PUERIL

Acțiunea politică a lui Manoiilescu ca ministru de Externe avea în vedere normalizarea,

„Vechiul prieten“ Dino Alfieri (stânga)
și „cel mai simpatic și mai inteligent
ministru de Externe
pe care l-a avut vreodată Italia“, Galeazzo Ciano

pe cât posibil, a situației politico-militare din jurul României și înlăturarea răului celui mai mare, așa cum califica el posibila destrămarea a statului român sub presiunea statelor revizioniste. În aceste împrejurări, autoritățile române au programat, la sfârșitul lunii iulie 1940, vizite în Germania și Italia ale prim-ministrului Gigurtu și șefului diplomației Manoiilescu, pentru sondarea intențiilor lui Hitler și, respectiv, Mussolini privind diferențele teritoriale cu Ungaria și Bulgaria.

Venind cu trenul din Germania, după întâlnirea cu Hitler, delegația română ajungea la Roma în dimineața zilei de 27 iulie 1940, sub un cer superb. Prima întâlnire protocolară a avut loc între Manoiilescu și contele Galeazzo Ciano, ministrul de Externe italian, care, alternând tonul de recomandare cu cel de avertisment, cerea satisfacerea pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei.

La ora șase seara, cei doi oficiali români se întâlneau cu Mussolini și Ciano în biroul de lucru al Ducelui de la Palazzo Venezia. Pentru Manoiilescu, era a șaptea întâlnire cu Mussolini și a patra prezență în faimosul birou. Ca o atenție specială pentru el, Ducele fascist i-a oferit un scaun, ca și lui Gigurtu, în fața biroului său, în timp ce ginerele său Ciano a stat în picioare pe toată durata de o oră și jumătate a întâlnirii.

*Autorul, tablou de Sir William Allan
(1782 – 1850)...*

UN SCRITOR ȘI UN EROU DE LEGENDĂ WALTER SCOTT ȘI ROB ROY

DORINA MIHALCEA

● „Rob Roy va trăi atâta vreme cât va mai rămâne în viață măcar un singur scoțian” ● De la black rent sau black meal la blackmail ● Creditorii i-au schimbat viața și tot ei i-au pus capăt ● Rob Roy – un roman terminat în doar câteva luni ● Walter Scott: o viață sub semnul bolii, a iubirii pierdute și a pasiunii pentru trecutul Scoției ● Nici moartea soției, nici atacurile de apoplexie, nici o paralizie parțială nu l-au putut ține departe de scris

... și eroul său (gravură de secol XIX)

Se întâmplă foarte rar ca într-un an, la doar câteva luni distanță, un erou și scriitorul care l-a readus la viață să fie aniversați în cifre rotunde. 2021 ne aduce un asemenea caz special: în martie s-au împlinit trei veacuri și jumătate de la nașterea haiducului scoțian Rob Roy MacGregor; în august se împlinesc două secole și jumătate de la venirea pe lume a lui Walter Scott, cel considerat pe bună dreptate „arhitectul cultural al națiunii scoțiene” (Caroline McCracken-Flesher).

scena, Ciano o utiliza pentru a se lansa în comentarii când disprețuitoare, când cinice la adresa dramei pe care o trăia poporul român și de care se făcea și el, în parte, vinovat. Manoilescu îi taxa sever atitudinea și avea să considere condamnarea sa la moarte în ianuarie 1944, în urma procesului de la Verona intentat conspiratorilor împotriva lui Mussolini, o pedeapsă bine-meritată.

România primise, odată cu semnarea Arbitrajului, garanții pentru integritatea restului teritoriului, precum și o declarație verbală solemnă a oficialilor maghiari privind acordarea de bune tratamente etnicilor români din teritoriul cedat. Numai că, imediat după transferul teritorial, în partea cedată a Transilvaniei s-au produs atât violențe în masă, orchestrate de noile autorități, cât și răzbunări individuale împotriva etnicilor români, soldate cu zeci de morți și sute de răniți. Autoritățile de la București au adresat proteste după proteste pe canale diplomatice, dar violențele nu încetau.

În aceste condiții, în octombrie 1940 prim-ministrul Ion Antonescu l-a însărcinat pe Manoilescu să efectueze o vizită la Roma pentru a protesta

împotriva încălcărilor grave ale prevederilor Arbitrajului de partea maghiară. La 13 octombrie, el s-a reîntâlnit cu ministrul de Externe Ciano, cel care, în calitate de arbitru, avea datoria să vegheze la respectarea prevederilor actului menționat. La 18 octombrie, a fost primit de Mussolini, căruia i-a prezentat „o hartă a fărădelegilor” comise de autoritățile maghiare, care completau sugestiv expunerea sa verbală. Era a opta – și ultima – întrevedere a lui Manoilescu cu liderul fascist, care s-a declarat „mișcat” de cele aflate, dar a evitat să își ia vreo obligație reparatorie concretă. În timpul șederii la Roma, oaspetele român s-a întâlnit atât cu oameni politici italieni pe care îi cunoștea de mult – mareșalul Badoglio, miniștrii Ricci, Bottai, Bortolotto și alții –, cât și cu Papa (ținând seama de faptul că românii de confesiune greco-catolică din Transilvania erau în subordinea spirituală a acestuia) și cu alte personaje influente, pentru a le câștiga simpatia în favoarea cauzei românești. Bottai, de pildă, se declara sceptic în privința rezultatului Arbitrajului, susținând că „singura soluție cuminte” ar fi fost un schimb de populații.

După vizita la Roma (Valer Pop fusese trimis cu aceeași misiune la Berlin), violențele pe scară largă din Ardeal au încetat, dar alungarea preoților și învățătorilor români a continuat netulburată până în 1944.

În 1942, după încetarea publicării revistei *Lumea Nouă*, Manoilescu a tatonat varianta editării unei alte reviste corporatiste, numite provizoriu *A.Z.* și care urma să fie sponsorizată parțial de autoritățile italiene. Proiectul nu s-a materializat.

În 1943, Mussolini a fost înlăturat de la putere, formându-se un nou guvern, condus de mareșalul Badoglio. Pe fondul deteriorării situației militare pe frontul de Răsărit, Mihai Antonescu, șeful diplomației românești, a încercat să îl convingă pe Badoglio pentru un demers de ieșire coordonată din război a țărilor aliate și satelite ale Germaniei, dar inițiativa nu a reușit.

Mussolini a revenit la putere în nordul Italiei, ca șef al regimului Republicii de la Salò, pentru aproximativ un an și jumătate. În aprilie 1945, el a fost capturat și ucis de un grup de partizani comuniști. Manoilescu comenta în notă personală sfârșitul trist al Ducelui, atribuindu-i rolului nefast jucat de acesta în desfășurarea Dictatului de la Viena. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

La 27 august 1691, confruntându-se în continuare cu numeroase probleme ridicate de revolta scoțienilor, regele William al III-lea a decis să le ofere clanurilor ștergerea tuturor acuzațiilor de trădare, dacă vor fi de acord să îi declare loialitate până cel târziu la începutul noului an. Inițial, Donald Glas a refuzat să semneze un asemenea jurământ. Moartea soției, survenită la scurt timp după ce el a fost eliberat, l-a determinat să își schimbe opinia, dar și să se închidă tot mai mult în sine.

O nouă lovitură a căzut apoi ca un fulger peste familia MacGregor. Consiliul privat al Scoției l-a considerat pe Donald Glas bun de plată, pentru a-și acoperi costurile celor doi ani petrecuți în prizonierat. Pentru a-și ajuta părintele să achite, Robert a fost nevoit să recurgă la o soluție riscantă: să fure câteva vite de la un crescător din apropierea orașului Glasgow, din Kippen. Din nefericire, situația a scăpat cu totul de sub control, iar proprietarul a murit. De acum, o nouă acuzație atârna deasupra capului tânărului MacGregor: cea de omor!

Când părea că nu avea cum să mai apară și zile mai bune,

începutul anului 1693 l-a găsit în fața altarului, unindu-și destinele cu Helen Mary MacGregor (1671 – 1745), din Comar. Jumătatea sa avea o fire aprigă, după cum o descrie și Walter Scott – „nici ca fată o ființă prea blândă și nici ca nevastă prea supusă” –, iar când se mânia, căpăta „o înfățișare sălbatică, ciudată și, totuși, ostășască”, nesfiindu-se să pună mâna pe sabie și să lupte cot la cot cu bărbații sau să sfideze autoritățile, pentru a-și apăra clanul și soțul.

Se spune că Helen avea și o minte ascuțită, fiind conștientă de faptul că, dacă s-ar fi unit, toate femeile Scoției s-ar transforma într-un dușman de temut pentru stăpânire. Când Robert a fost prins și arestat, la doar doi ani de la nuntă, se pare că însăși Helen a ajutat la punerea în aplicare a unui plan de evadare, care a avut succes. Reîntors acasă, Robert și-a dedicat mai mult timp familiei (în special, fiilor: James Mor, 1695 – 1754; Ranald, 1706 – 1786; Coll și Robert, 1715 – 1754). Printre mulți dintre scoțienii săi, i s-a dus vestea de spadassin fără cusur, care a câștigat numeroase dueluri, brațele sale lungi fiind considerate avantajul perfect în orice confruntare.

După ani de succes în afacerea cu vite, spre 1712 destinul a

Sir Walter Scott, tablou din 1830

părut să nu îi mai fie favorabil. Având mare nevoie de bani lichizi – pentru a duce la capăt o tranzacție importantă –, s-a văzut nevoit să împrumute suma de 1.000 de lire de la ducele de Montrose. Nu era pentru prima dată, o arată unii istorici, dar până atunci înțelegerile dintre cei doi au mers ca unse. Se pare însă că acum, unul dintre apropiații lui Robert ar fi fugit cu banii. La com din fire și repezit la mânie, ducele s-a hotărât să se răzbune, considerându-l pe Rob hoțul vinovat. El a ales să fugă, dar, în urmă, i-au rămas soția și copiii. Conform unor legende locale, soarta acestora a fost una crudă: Helen Mary ar fi fost violată de soldații trimiși să pună sechestru pe averea MacGregor.

A scuns în munți, Robert a reușit să scape nepris și, cu ajutorul unuia dintre dușmanii lui Montrose, John Campbell, conte de Breadalbane (1636 – 1717), să se repună pe picioare. Tocmai acești ani de restriște se pare că i-ar fi adus și reputația de haiduc, care le sare într-ajutor celor năpăstuiți.

În 1715 îl găsim din nou

Ruinele casei lui Rob Roy și personajul interpretat de Liam Neeson

Deprins cu primejdia și având o încredere nestrămutată în puterea și înțelepciunea sa, ajunsese să nu mai știe ce-i teama; viața nelegiuită și nesigură pe care o dusecse îi tocise înțelegerea față de ceilalți, chiar dacă primejdiile și greșelile victii nu i-o nimiceră cu totul. „Așa își descria Scott unul dintre personajele favorite: Rob Roy.

„O coamă deasă de păr roșu [...] îndreptățea porecla lui de Roy, sau *cel roșu*, prin care era mai bine cunoscut la vale [...] Ținuta sa era cutezătoare, neștiind de nicio stânjenală” – un erou tipic scoțian, cu fustanelă și ciorapi scurți, o „ființă mult mai sălbatică și mai uimitoare”. „Mai avea în tonul și apucăturile sale și un fel de nepăsare aspră, care arăta un suflet ce nu putea fi nici înfricoșat, nici mirat, nici impresionat de ceea ce se petrecea în fața ochilor săi, oricât de groaznică, de neașteptată sau de dureroasă ar fi fost întâmplarea aceea.”

Un haiduc, un proscris, poate unul dintre cele mai îndrăgite personaje ale baladelor și vechilor povești. Căci, după cum certifică H.V. Morton, cel care a străbătut Scoția de la nord la sud și de la est la vest, la volanul unei superbe Bullnose Morris (un automobil produs în Marca Britanie), între 1920 și 1930, „numele lui Rob Roy va trăi atâta vreme cât va mai rămâne în viață măcar un singur scoțian, care să-și amintească de poveștile ascultate cu nesaț în copilărie”.

Robert MacGregor a venit pe lume la 7 martie 1671 într-o mică localitate, Glengyle, situată în apropierea celui mai important rezervor de apă potabilă pentru Glasgow, Loch Katrine, în ținutul scoțian Perthshire. Era cel de-al treilea copil al cuplului

Donald Glas MacGregor și al lui Margaret Campbell, moștenind genele celor mai importante două clanuri scoțiene, mult timp rivale: MacGregor, considerat unul dintre cele mai vechi, și, respectiv, Campbell. Cum încă din 1603, Consiliul privat al Scoției, întrunit la Edinburgh, interzisese utilizarea numelui de MacGregor – oricine continua să îl folosească putea fi condamnat la moarte, iar șeful clanului, spânzurat –, în primii săi ani de viață, Robert a fost nevoit să preia numele mamei. Ca fiu însă al unuia dintre cei mai importanți membri ai clanului MacGregor, a avut parte de o educație aleasă, deprinzând atât tainele scrisului și ale cititului, cât și pe cele ale mănuirii spadei, ale luptelor corp la corp. Dar, mai mult decât orice, tatăl a avut grijă ca toți fiii săi să cunoască istoria neamului din care se trăgeau, legende și eroii din trecut ai clanului din care făceau parte.

Clanul patern a reprezentat unul dintre cei mai puternici susținători ai regelui Iacob al II-lea, ultimul monarh catolic al Angliei, Scoției și al Irlandei, ce fusese nevoit să abdice în urma așa-numitei „Revoluții Glorioase” din 1688, în favoarea fiicei protestante, Mary a II-a, și a soțului ei, William al III-lea de Orania. Când John Graham de Claverhouse (1648 – 1689), un iscusit ofițer, s-a decis să pună pe picioare o armată pentru a-i susține cauza fostului rege, MacGregorii nu au ezitat nicio clipă să i se alăture. Tânărul Robert și părintele său s-au aflat în primele rânduri în bătălia

de la Killiecrankie, din 27 iunie 1689. Cu toate că pierderile au fost importante în ambele tabere (iacobiții pierzându-și inclusiv conducătorul, pe viconte de Claverhouse), atât Robert cât și Donald Glas au scăpat cu viață. Dar au intrat definitiv în vizorul noilor autorități, care i-au catalogat drept trădători și i-au dat în urmărire. Astfel că, în iarna următoare, la un târg de vite, bătrânul MacGregor a fost capturat și trimis la închisoare. Au urmat doi ani complicați pentru familie și în special pentru Margaret, care a suportat foarte greu înmormântarea soțului, starea sa de sănătate agravându-se de la o zi la alta.

La nici 20 de ani, mezinul Robert s-a văzut nevoit să se implice și mai mult în afacerile clanului (nu există detalii despre participarea și a celorlalți doi frați), bazate în principal pe protecția crescătorilor de bovine din zonă. Aceștia trebuia să achite așa-numita *black rent* sau *black meal* – plătită, cel mai adesea, în natură, diferită de *white rent*, achitată cu arginți (după marea majoritate a lingviștilor, de aici s-ar trage și actualul termen ce definește un șantaj, *blackmail*).

John Graham de Claverhouse

părintelui. În ciuda faptului că monotonia lucrului i-a dat mari bătaii de cap, încăpățânat din fire, a reușit să o depășească. A copiat până la epuizare documente, într-o singură zi reușind chiar să scrie 120 de pagini fără oprire.

Cum tatăl își dorea să îl urmeze în carieră, fără tragere de inimă s-a înhamat, în 1789, să studieze Dreptul. Dar orele pe care le-a petrecut devorând scrierile lui Froissart, ale Domnișoarei de Scuderie, Joinville sau Cervantes au devenit din ce în ce mai numeroase. Mai ales că o hemoragie internă l-a obligat, în primele luni de studenție, să rămână multă vreme ținut la pat. După ce s-a repus pe picioare cât de cât, mereu cu gândul la poveștile bunicului, alături de câțiva prieteni, a început să bată la pas zona Edinburgh, culegând istorisiri și cântece populare.

În 1792 și-a susținut teza, devenind avocat. Primul său caz a

fost reprezentat de apărarea unui braconier local. Când verdictul de nevinovăție a fost dat, Scott se pare că ar fi șoptit la urechea clientului său: „Ești un ticălos plin de noroc!” Hătru, acesta i-ar fi replicat: „Nu vezi, doar tu mă crezi așa, dar stai liniștit, dimineață am să îți trimit un iepure drept mulțumire...” Norocul nu l-a mai urmat însă la toate cazurile viitoare; printre altele, a eșuat în apărarea unui pastor, acuzat de comportament indecent și consum regulat de alcool, apoi s-a implicat mai mult doar în spețe ușoare, încercând să câștige cât mai mulți bani fără prea multă bătaie de cap. Avocatura nu îl atrăgea în niciun fel!

Nefericirea resimțită în acei ani de debut de carieră (1793 – 1796) a fost dublată și de o dragoste neîmpărtășită. Inima i-o furase tânăra Williamina Belsches (1776 – 1810), fiica unui bogat avocat și al moștenitoarei con-

Charlotte Charpentier

telui de Leven și Melville. Inițial, poziția socială net diferită dintre cei doi nu ar fi reprezentat un obstacol. Câțiva ani chiar Williamina a primit cu vădită plăcere atenția și iubirea lui Walter Scott. În 1795, când acesta se hotărâse să îi ceară mâna, considerând că strânse destui bani pentru a-i oferi traiul perfect, domnișoara Belsches a decis altfel: mariajul cu un fiu de bancher!

Simțindu-se trădat și, totodată, devastat de durere – „chiar dacă rănilor mi se vor închide încet, durerea aceasta îmi va rămâne până în ultima zi de viață”, nota în jurnal, la 18 decembrie 1795 –, Walter Scott a încercat să găsească încă o dată refugiul în natură. Într-una dintre excursiile la Windermere (cel mai mare lac natural din Anglia) a întâlnit-o pe Charlotte Charpentier. Cu origini franceze pe linie paternă, Charlotte părea alegerea perfectă pentru a-i obloji sufletul suferind. Mai ales că și ea înțelegea ce înseamnă durerea: ajunsese în Anglia, sub tutela unui prieten de familie, Lordul Downshire, după ce își pierduse ambii părinți.

(Continuare în p. 31)

Conacul de la Abbotsford (în apropiere de Melrose, Scoția), finalizat în 1824, poate fi considerat îmbinarea perfectă între copia unui castel medieval în stil neogotic, o reședință modernă pentru acele vremuri (complet iluminată, de pildă, cu gaz lampant și deținând un sistem de clopote pentru chemarea servitorilor ce funcționa cu ajutorul unor pompe pneumatice) sau un spațiu perfect de expunere pentru impresionanta colecție a scriitorului scoțian, care a strâns neîncetat, de-a lungul întregii vieți, nu numai cărți, ci și arme de tot felul sau artefacte care mai de care mai aparte.

implicat activ în rebeliunea iacobită, condusă de fiul lui Iacob al II-lea, James Francis Eduard Stuart (1688 – 1766), așa-numitul „Bătrân pretendent” la tronurile Angliei, Scoției și Irlandei. Inițial, tabăra sa părea să câștige. Ezitări și decizii greșite sau întârziate au condus la eșec. După cum era de așteptat, Rob Roy s-a numărat din nou pe lista trădătorilor. Chiar dacă, doi ani mai târziu, întregul clan nu s-a regăsit printre cei iertați printr-un act oficial emis de guvernul britanic, Rob MacGregor a reușit să rămână liber, însă afacerile nu i-au mai mers ca altădată. Pentru a-și acoperi pierderile, a decis să recurgă la creditori. Mutare neînțeleaptă, care i-a adus sfârșitul: în 1722 s-a predat autorităților, fiind încarcerat, ca, apoi cinci ani mai târziu, să primească grațierea. Dar nu mai era același Robert MacGregor, viața părea că îl înfrânsese. S-a stins la sfârșitul lui decembrie 1734, la doar câțiva ani după ce se convertise la catolicism.

Mai bine de opt decenii mai târziu, un alt scoțian avea să îi ridice legenda la rang universal. Doar câteva luni i-a luat lui Walter Scott să aștearnă pe hârtie povestea lui Rob cel Roșu. În mai 1817 a semnat contractul pentru o nouă carte, în iulie, pentru a intra cât mai mult în atmosferă, a făcut o vizită prin locurile de baștină ale adevăratului Robert MacGregor, ca, între iulie și începutul lui decembrie, să termine romanul. Un adevărat tur de forță, mai ales dacă ținem cont de starea extrem de precară de sănătate a scriitorului. Pentru a-și alina durerea, provocată de astă dată de o criză de calculi biliari (așa-numitele popular pictre la fiere), i s-au recomandat doze

Anne Rutherford,
mama scriitorului

din ce în ce mai mari de laudanum și un drastic regim alimentar, care aproape l-a sleit de puteri. Însă la 30 decembrie 1817, Rob Roy vedea lumina tiparului și a înregistrat încă de la început un senzațional succes: prima ediție a avut 10.000 de exemplare, o cifră uriașă pentru acele vremuri, epuizate în doar câteva săptămâni.

Cel mai probabil, febrilitatea cu care a scris și terminat romanul și-a avut originile în anii copilăriei, când, la ferma bunicului, în aproape toate serile, retrăia aventurile legendărilor eroi scoțieni. Doar ei puteau să îi readucă zâmbetul pe buze unui copil ce s-a confruntat, încă

Casa familiei Scott din Edinburgh

din primii ani de viață, cu grave probleme de sănătate. La 15 august 1771, în familia procurorului regal Walter Scott (1729 – 1799) venea pe lume cel de-al nouălea prunc dintre cei 12, botezat tot Walter. De abia împlinise opt luni, când o maladie ciudată aproape l-a răpus. Inițial, s-a crezut că era doar o simplă febră, provocată de creșterea dinților, însă s-a dovedit mai târziu că era vorba de mult mai complicata poliomieliță, o maladie puțin cunoscută în epocă. Aceasta avea să conducă la un episod de paralizie care aproape l-a făcut pe micuțul Walter să își piardă piciorul drept. Cum mama, Anne Rutherford, era fiica unui reputat profesor universitar de medicină, familia nu a ezitat să apeleze imediat la cele mai noi tratamente, inclusiv la extrem de dureroasa terapie așa-zis „galvanică” (astăzi, cunoscută ca electroterapia de stimulare analgetică și musculară cu curent galvanic), bazată pe inducerea de electroșocuri în zona afectată. Din păcate, nimic nu părea să aibă efect, așa că băiatul a fost trimis la Sandyknowe, în Roxburghshire, la casa bunicului, Robert Scott, un bătrân marinier, care era convins că viața în natură, acru curat, hrana corespunzătoare îi vor repune pe picioare nepotul.

Și, încetul cu încetul, lucrurile păreau să evolueze în bine. Cu toate că nu s-a vindecat niciodată complet, tânărul Walter a prins puteri. Pasiunea pentru legende scoțiene, pentru opera lui Shakespeare, pentru istorie și, mai ales, pentru scrierile în limba latină i-au deschis noi orizonturi.

La 15 ani, pentru a mai câștiga niște bani de buzunar, atât de necesari pentru a-și achiziționa mult iubitele cărți sau a merge la teatru, s-a angajat la biroul

moldoveni care au mai reușit să se retragă din pădurea încercuită de otomani a fost foarte redus (*Magazin istoric*, nr. 4/1982).

„SULTANUL LUMII A PORUNCIT ȘI CAPETELE LOR AU FOST TĂIATE“

Martor al evenimentelor, Giovanni Maria Angiolello (*Magazin istoric*, nr. 4/1998), vistier al sultanului, originar din Vicenza, consemnează 800 de prizonieri prinși de otomani în viață, fără însă să amintească și care a fost destinul lor odată capturați. Cu toate acestea, șase izvoare istorice, iar nu dintre cele care pot fi ușor trecute cu vederea, ne informează despre chipul în care au sfârșit o parte dintre prizonierii moldoveni de la Războieni. Patru izvoare otomane (*Magazin istoric*, nr. 4/1980, 7/1982,

4/1984), dintre care două provin de la martori oculari ai evenimentelor, indică execuții sângeroase, prin decapitare, a prizonierilor de război, la finalul luptei.

Cronicarul otoman Kivâmi, care îl însoțește pe sultan în Moldova la 1476, așează în scris următoarele cuvinte, redactate aici după tălmăcirea românească a lui Mihail Guboglu din 1977: „Oastea musulmană s-a pus pe urmele oștirii ghiaurului, pe unii i-au trecut prin sabie, iar pe alții i-au prins și i-au închis. I-au adus în țărâna de la picioarele sultanului lumii. Sultanul lumii a poruncit și capetele lor au fost tăiate.“

În fetih-namecau (un tip de document otoman, adesea adresat principilor vecini și supușilor importanți, ce atestă o victorie în luptă) lui Mehmed al II-lea către prințul Abdullah – nepotul său, fiul viitorului sultan Bayezid al II-lea –, făcută cunoscută istoriografiei românești în 1968 de Tahsin Gamil, sultanul amintea că după bătălie prizonierii de război, anume cei care n-au mai apucat să se salveze fugind, „în număr de 10.000, fiind aduși, cu mâinile legate, la marelui Prag, au fost trecuți cu toții prin sabie“.

Cronicarul Ibn Kemal, la rândul său, descrie scena în care 7.000 – 8.000 de prizonieri moldoveni au fost decapitați în fața sultanului Mehmed al II-lea. Datorită amabilității domnului profesor Adrian Gheorghe, căruia îi mulțumim călduros pentru promptitudinea cu care ne-a oferit tălmăcirea românească a

pasajului din cronică, putem întregi tabloul execuției de la Războieni cu mărturia acelui autor: „Prietenosul domn cel fericit porunci de se poposi într-acel loc [și] fură aduși ghiaurii cei păgâni căzuți prizonieri pe câmpul de bătăie. Ei puseră să se strângă în lanțuri la locul de osândă o ceată de 7 – 8.000 de nerușinați răufăcători îmbrăcați în fier și de îndărătnicie asemenea leșurilor celor îndrăciți. Sultanul cel biruitor, stăpânul cel asemuit lui Alexandru [cel Mare] precum soarele spre tronul cel din aur trecând, se puse coroană peste cerul preafințat. Grumajii acelor blestemați devenind teacă săbiilor ascuțite ale răzbunării, gâturile le fură pălitate în fața sa.“ Decizia lui Mehmed al II-lea de amplasare a taberei militare lângă locul bătăliei, confirmată documentar de Angiolello, este urmată de porunca aducerii și executării prizonierilor de război în fața sultanului.

Desen din veacul al XVIII-lea, ilustrând un soldat otoman cu capul unui vrăjmaș

Decapitarea ducelui Edmund Beaufort în prezența regelui Eduard al IV-lea, miniatură din 1471, din manuscrisul Istoria întoarcerii biruitoare a regelui Eduard al IV-lea în regatul său al Angliei

EXECUTIA PRIZONIERILOR DE RĂZBOI MOLDOVENI LA PÂRÂUL ALB, ÎN 1476

ANDREI MIREA

Chipul lui Ștefan cel Mare din Tetraevangelul de la Humor este considerat a fi cel mai apropiat de realitate

Desfășurarea relațiilor politico-militare în Evul Mediu și la începuturile epocii moderne ținea seama adesea de o serie de practici stabilite prin tradiție și cutumă. Statutul prizonierilor de război nu face excepție de la această regulă generală. Fie vânduți ca robi, fie răscumpărați, aceștia reprezentau o sursă de venit însemnată pentru armata învingătoare.

În Europa Occidentală, cea mai frecvent întâlnită este practica

răscumpărării prizonierilor, mai ales în cazul nobililor luați în captivitate. Se pare însă că otomanii sau moldovenii preferau înrobirea prizonierilor de război. În cazul primilor, unii ajungeau pe piețele de robi din orașele otomane, alții erau dăruți marilor dregători otomani sau intrau direct în slujba sultanului.

Arareori, și numai în condiții speciale, sultanii otomani porunceau decapitarea unor prizonieri de război. Asemenea cazuri sunt bine cunoscute în istoriografie, precum episodul decapitării unor nobili occidentali din ordinul sultanului Bayezid I după bătălia de la Nicopole (1396) sau atunci când, după victoria otomană de la Negroponte (1470), la porunca lui Mehmed al II-lea, 800 de prizonieri bărbăți au fost decapitați. În aceste rânduri, vom analiza succint sursele istorice care susțin o concluzie similară pentru o altă campanie otomană, anume cea condusă de Mehmed al II-lea în Moldova lui Ștefan cel Mare, la 1476 (Magazin istoric, nr. 6/1992; 7, 9/2004).

Medieviștii români evită să vorbească despre o decapitare a prizonierilor de război moldoveni la Războieni. Optează în schimb fie pentru varianta decapitării unor cadavre, fie pentru sublinierea, mult mai favorabilă

dintr-o perspectivă naționalistă, a reușitei lui Ștefan cel Mare de a se retrage cu întreaga sa armată de la locul luptei, din pădurea de la Pârâul Alb, evitând astfel orice soi de represalii sângeroase (Magazin istoric,

nr. 7/2001, 9/2010, 7/2014).

Dacă prima variantă nu apare ca atare în sursele păstrate, cea din urmă este contrazisă vădit de acestea. Un grup considerabil de izvoare contemporane cu campania atestă că numărul oștenilor

Ruinele cetății Caffa, alături de orașul din veacul al XIX-lea, pictate în 1856 de Carlo Bossoli (1815 – 1884)

doveni. Cei 10.000, respectiv 7.000 – 8.000 de prizonieri moldoveni executați, despre care vorbesc cronicile otomane, sunt, mai curând, exagerări. Cifra de 3.700 de captivi moldoveni, precizată de un izvor otoman din epoca lui Bayezid al II-lea, publicat și tradus în vremea din urmă de către Dimitri J. Kastritsis, este suspect de asemănătoare cu cea oferită pentru bătălia din anul 1473 dintre Mehmed al II-lea și Uzun Hasan (principe turcoman ce a domnit între 1452 – 1478 asupra unui teritoriu întins aproximativ din estul Iranului de astăzi până în Turcia contemporană).

Însă simpla invocare a acestor ordine de mărime în scrierile otomane sugerează faptul că victimele execuției nu au fost puține. Reamintim și observația generală a arheologului Gh.I. Cantacuzino despre numărul osemintelor, fără cranii, descoperite sub biserică: „Cantitatea impresionantă a osemintelor reînchinate în biserică reprezintă o dovadă a numărului mare al celor pieriți.”

La fel ca în alte cazuri din epocă, criteriile de selecție a victimelor, precum prezența bărbii, înfățișarea sau vârsta trebuie să fi fost luate în considerare și pe timpul decapitărilor de la

Războieni, deosebindu-i pe cei înrobiți de cei sortiți execuției. Nu trebuie nici să generalizăm, susținând că toți prizonierii moldoveni au fost uciși, dar nici să negăm existența faptului istoric: la finalul bătăliei de la Războieni, sultanul poruncește ca o anume parte dintre prizonierii de război moldoveni să fie executați prin decapitare.

Printre cei decapitați se puteau găsi și unii dintre marii dregători (*Magazin istoric*, nr. 1/1971) dispăruți din actele de cancelarie după luna mai 1476. Cei 13 boieri despre care nu se mai știe nimic după încheierea campaniei otomane din vara anului 1476 sunt: pan Mârzea, pan Bodea vornic, pan Luca de Cetatea Albă, pan Arbure pârcălab de Neamț, pan Fete, pan Vâlcea, pârcălab de Cetatea Nouă, pan Pașco, pan Buhtea, pan Șteful al lui Osif, pan Mihău spătar, pan Iuga postelnic, pan Barsu stolnic și pan Ilea Huru comis. Cu excepția pârcălabilor de la Cetatea Albă, Neamț și Cetatea Nouă (*Magazin istoric*, nr. 6/2004), ce acționaseră militar fie în apropierea cetăților, fie pentru apărarea acestora, ceilalți dregători moldoveni se pot număra printre victimele execuției ordonate de sultan.

ȘIRUL MACABRU AL EXECUȚIILOR PRECEDENTE

Înainte de înălțării bisericii de la 1496, pe locul bătăliei și a execuției de la 1476 este de presupus că, la scurt timp după retragerea precipitată a otomanilor din Moldova, au fost amplasați, conform obiceiului vremii, stâlpi sau cruci comemorative pentru victimele războiului.

În final, s-ar mai cuveni amintit că gestul sultanului Mehmed al II-lea nu este altceva decât un moment în contextul unui întreg șir de execuții în războiul moldo-otoman, care poate fi reconstituit încă din anul 1475. Primul care ordonă decapitarea oștenilor căzuți prizonieri din armata vrăjmașului a fost Ștefan cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 2/1971), la scurtă vreme după încheierea bătăliei de la Vaslui (*Magazin istoric*, nr. 1/1975).

A urmat executarea unui grup de aproximativ 160 de moldoveni (soli, iscoade, negustori) capturați de otomani după căderea Caffei (cetate geneveză din Crimeea, cucerită de otomani în iunie 1475), despre care vorbește cronică de Jan Długosz, apoi executarea părții bărbățești a familiei domnitoare a Mangopului, înrobirea celorlalți membri ai familiei și, cel mai probabil, uciderea în luptă sau mai apoi a oștenilor moldoveni trimiși de Ștefan în Crimeea (decembrie 1475; *Magazin istoric*, nr. 4/1993).

Dacă este să dăm crezare unci știri geneveze din Pera, au urmat în acest șir macabru al execuțiilor decapitarea unor prizonieri de război otomani ceruți de solul Porții, la ordinele

Înaintea lui Ibn Kemal, care scrie la începutul veacului al XVI-lea, un alt cronicar otoman contemporan cu expediția din 1476, anume Orudj bin Adil, așternea în scris că sultanul Mehmed al II-lea „a întâlnit oastea Moldovei într-o trecătoare, ale cărei împrejurimi fuseseră întărite din toate părțile. Aducându-se tunuri și puști, poarta ei a fost distrusă. Beiu Moldovei [Ștefan cel Mare], văzând aceasta, a ieșit printr-o parte a porții și a plecat. Sultanul Mehmed i-a nimicit pe necredincioșii care au rămas pe loc, trecându-i prin sabie“, grăiește traducerea pasajului respectiv, datorată lui Mihail Gubogu și Mustafa Ali Mehmed.

OȘTENI CĂZUȚI, OȘTENI TĂIAȚI

În acest chip credem că trebuie înțelese cuvintele apăsătoare prin care autorul letopisețului de la Curtea Moldovei, citat din ediția lui P.P. Panaitescu din 1959, deplânge pierderea oastei lui Ștefan cel Mare: „Și au căzut acolo vitejii cei buni și mulți boieri mari și oștenii cei buni și tineri și oastea bună și vitează și husarii oșteni viteji s-au topit atunci. Și a fost atunci mare întristare în Țara Moldovei și în toate țările și domniile din jur și la creștinii drept-credincioși, când au auzit că au căzut vitejii cei buni și bravi și boierii mari și oștenii cei buni și tineri și oastea cea bună și vitează și aleasă.“ Nu doar că anonimul cronicar a ținut să consemneze, cu grijă, toate grupurile din oastea lui Ștefan căzute la Pârâul Alb, ci a stăruit înșirându-le de două ori.

Poate nu întâmplător, un călugăr de la Putna, de la începutul

Mehmed al II-lea, pictat în 1480 de Gentile Bellini (1429 – 1507)

tul secolului al XVI-lea, pe când rescria textul letopisețului de la Curtea lui Ștefan, în dreptul anului 1476, a simțit nevoia să înlocuiască cuvintele folosite anterior pentru a desemna soarta oștenilor moldoveni, „căzut“ sau „topit“, cu o sintagmă ceva mai grăitoare: otomanii „au tăiat oastea lui“ Ștefan cel Mare.

O mărturie arheologică însemnată vine să întărească și să completeze aceste izvoare. În secțiunea deschisă sub podeaua pietruită a bisericii din satul Războieni, de arheologul Gheorghe I. Cantacuzino la începutul anilor 1970, tigvele oștenilor nu au fost găsite alături de celelalte rămășițe lumești ale oștenilor lui Ștefan voievod. Această cercetare arheologică, publicată în 1973, a venit să nuanțeze impresia pe care o putea lăsa cronică lui Grigore Ureche, unde ci-

tim că „după ieșirea neprietenilor și a vrăjmașilor din țară, dacă au strâns Ștefan vodă trupurile morților, movilă de cei morți au făcutu și pre urmă ș-au ziditu deasupra oasilor o biserică“.

În lumina săpăturilor de sub biserică, acolo fuseseră reînhumate oseminte umane. Altfel spus, rămășițele au fost îngropate inițial în locuri și la o dată necunoscute, după care, ulterior, au fost dezgropate, adunate și reînhumate pe locul unde urma să se clădească biserica. Faptul acesta înseamnă că osemintele oștenilor fuseseră reînhumate sub biserică la finalul veacului al XV-lea, reamemorând întocmai experiența tragică a execuției prin decapitare. Rămășițele au fost depuse la temelia bisericii fără craniile, ori cu craniile așezate laolaltă, dar separat față de celelalte oase, într-o altă secțiune încă neatinsă de săpăturile arheologice.

MARI DREGĂTORI DISPĂRUȚI

Nu vom ști cu precizie câți oameni au fost decapitați la porunca sultanului în urma bătăliei de la Pârâul Alb. Angiolello arată că otomanii au prins în viață aproximativ 800 de mol-

Biserica
Măndăstirii
Războieni

CAMPANIA DIN EST ÎN IMAGINI

„La 80 de ani de la declanșarea operațiunii «Barbarossa» (22 iunie 1941), participarea armatei române la operațiunile militare de pe Frontul de Est constituie, în continuare, o temă insuficient tratată în cadrul istoriografiei.“ Astfel începe Introducerea, semnată de dr. Ottmar Trașcă și Adrian Boda, albumului intitulat *Armata română pe Frontul de Est în imagini (1941 – 1944)*, Editura „Argonaut“, Cluj-Napoca, LXII + 612 pp.

Ministrul Apărării Naționale, generalul Constantin Pantazi, în mijlocul comandamentului Corpului de Munte, încadrat de generalii Gheorghe Avramescu și Gheorghe Manoliu (sursa: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

Dacă pentru absența lucrărilor pe această temă înainte de 1989 rațiunile sunt clare, motivele perpetuării situației până în prezent sunt mai greu de deslușit. Așadar, albumul este binevenit, mai ales că *Introducerea* este de fapt un substanțial studiu, care prezintă cititorului român (și străin, căci are versiuni în engleză și germană) principalele momente ale participării militarilor români la campania din Est.

Imaginile sunt structurate pe patru capitole. Primul capitol, intitulat *Colaborarea militară româno-germană pe Frontul de Est*, grupează fotografii privind relațiile dintre armata română și Wehrmacht. Pentru a ilustra colaborarea dintre forțele Axei pe Frontul de Est, au fost incluse și o serie de fotografii cu militari aparținând Corpului Expediționar Italian și armatei maghiare.

Al doilea capitol, *Forțele Axei pe teatrul de operațiuni militare din U.R.S.S.*, înfățișează desfășurarea ostilităților, tehnica de luptă etc., dar și aspecte mai puțin cunoscute: distrugerile materiale rezultate în urma luptelor, profanarea locașurilor de cult în timpul regimului bolșevic, prezentarea pozițiilor fortificate inamice, distrugerea simbolurilor ideologice sovietice (statui, busturi și portrete ale lui V.I. Lenin și I.V. Stalin), respectul față de sacrificiul suprem și comemorarea eroilor români cu prilejul unor înmormântări sau servicii religioase de pomenire, monumentele ridicate în memoria eroilor și cimitirele

militare, tratamentul de care au beneficiat răniții și marii mutilați de război. Sunt prezente și fotografiile ce surprind militarii în momentele de acalmie și în timpul liber.

Percepția inamicului și a spațiului sovietic constituie tema celui de al treilea capitol (*Inamicul și spațiul sovietic*) din album. Materialul fotografic a fost structurat în mai multe subcapitole, cel mai consistent fiind cel ce prezintă prizonierii de război. Activitatea grupărilor de partizani și a agenților sovietici este, de asemenea, ilustrată.

Penultimul capitol, *Portrete*, reunește fotografii individuale și de grup ale unora dintre protagoniștii confruntărilor militare de pe Frontul de Est.

Ultimul capitol prezintă hărțile operative cu evoluția marilor bătălii (Odessa, Harkov, Crimeea, Sevastopol, Caucaz, Stalingrad, Kuban) în care a fost implicată armata română, respectiv structura și activitatea Serviciului Special de Informații (SSI) pe frontul anti-sovietic. Foarte interesante pentru sublinierea importanței actului de la 23 august 1944 sunt trei hărți ce prezintă, din perspectivă germană, consecințele catastrofale ale defecțiunii României pentru Grupul de Armate „Ucraina de Sud“, respectiv pentru evoluția de ansamblu a celui de Al Doilea Război Mondial.

Fotografiile provin din numeroase arhive și biblioteci publice, dar și din colecții personale.

Pentru această realizare deosebită, autorii albumului – dr. Ottmar Trașcă, Adrian Boda, Valentin Orga și József Benkő – merită cele mai calde felicitări.

Militari din Divizia 4 Vânători de Munte în formație de marș
(sursa: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

Dorin MATEI

lui Ștefan cel Mare, în primăvara anului 1476, apoi torturarea și uciderea unor prinși otomani de oamenii lui Ștefan voievod în iulie 1476. Abia după aceea, în noaptea dinspre 26 spre 27 iulie 1476, a avut loc executarea prizonierilor de război moldoveni din porunca sultanului Mehmed al II-lea.

Însă o explicație nuanțată și convingătoare a acestui fenomen va trebui să aștepte un alt prilej și să extindă considerabil aria geografică analizată, axa cronologică avută în vedere și

tipul surselor examinate. Totuși, aceste gesturi extreme, venite atât din partea lui Ștefan cel Mare, cât și din partea sultanului Mehmed al II-lea, stau mărturie pentru brutalitatea și realitatea dură a violenței marțiale la care se ajunsese pe timpul războiului moldo-otoman din anii 1470.

De ambele părți, execuțiile prizonierilor de război au însemnat, în egală măsură, afirmarea autorității și a puterii politico-militare în raport cu adversarul. În cazul execuției de la Războieni, practicarea

unei asemenea violențe indică gândul lui Mehmed al II-lea: ordinea socială și supunerea față de sultan trebuia restabilite prin orice mijloace. Decapitarea prizonierilor de război moldoveni era o manieră extremă de a negocia supunerea lui Ștefan cel Mare față de Sublima Poartă la 1476, în condițiile desfășurării unei campanii militare ale cărei costuri umane și materiale păreau să depășească câștigurile plănuit de sultanul cuceritor al Constantinopolului (*Magazin istoric*, nr. 1/1971, 5/2010). ■

UN SCRITOR ȘI UN EROU DE LEGENDĂ WALTER SCOTT ȘI ROB ROY

(Urmare din p. 26)

După doar trei săptămâni, Walter s-a decis: căsătoria a fost celebrată în ziua de Crăciun 1797 și, cu toate că cei doi au rămas împreună până la moartea Charlottei, survenită la 15 mai 1826, Walter nu și-a uitat niciodată marea iubire. După cum i-a scris, în 1810, unei prietene (Lady Abercorn), „Potrivirea dintre mine și doamna Scott a fost determinată de cea mai sinceră afecțiune din ambele părți, afecțiune care mai degrabă a crescut decât a scăzut în timpul celor 12 ani de căsătorie. Dar este ceva lipsit de iubire în fervoarea asta, ceva ce bănuie că oamenii simt doar o singură dată în viață.”

Dacă nici în cariera de avocat și nici în plan sentimental Walter Scott nu a ieșit mereu câștigător, succesul i-a fost garantat în lumea li-

terelor. Din 1801, carte după carte – fie poeme, fie culegeri de folclor, fie romane istorice –, numele începe să fie pe toate buzele iubitorilor de literatură. Primele ediții se epuizau rapid, iar editorii se băteau să îi câștige semnătura pe contracte. După câștiguri financiare semnificative – marea majoritate fiind consumate de proiectul ridicării unui conac pe măsura visurilor din tinerețe, Abbotsford –, falimentul unora dintre cei mai importanți colaboratori (o editură și două librării), în 1825, l-a lăsat cu o datorie uriașă. Nu s-a dat nici atunci bătut, chiar dacă au urmat ani grei: moartea soției, o ușoară paralizie în februarie 1830, urmată de un atac de apoplexie, în noiembrie același an. A continuat să scrie fără oprire: între 1826 și 1832 a dus la bun sfârșit șase romane,

două povestiri, două piese de teatru și un jurnal.

Sănătatea din ce în ce mai șubredă îi determină pe medici să îi recomande un climat mai cald. Așa că Scott își va petrece ultimele luni de viață într-o croazieră pe Mediterana (vizitând Malta și Neapole), apoi îndreptându-se spre Roma, Florența sau Veneția. Ajuns la Nijmegen, apoplexia lovește din nou și, de astă dată, fatal. La 21 septembrie 1832, în conacul mult iubit, se stinge din viață. Eroii săi – „cel mai adesea figuri care deja își câștigaseră un loc bine definit în cultura populară scoțiană sau britanică: contrabandistul, piratul, cavalerul neînfriecat, cruciatul, Robin Hood, Rob Roy sau Richard I” (P. Rogers) – vor dăinui, aventurile lor trezind emoții în rândul tinerilor din întreaga lume. ■

(sursa: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

*Generalul Gheorghe Manoliu participă la serviciul religios
oficiat pentru ostașii căzuți pe câmpul de luptă*

(sursa: Landesarchiv Baden-Württemberg/Abteilung Staatsarchiv;
colecția Willy Prager)

Motocicliști români pe front

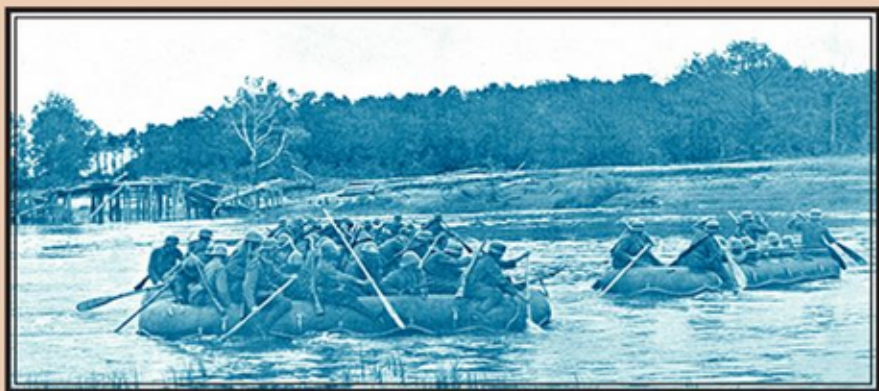
ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm câteva fotografii din albumul Armata română pe Frontul de Est în imagini (1941 – 1944), Editura „Argonaut”, Cluj-Napoca.

(sursa: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

*Generalii Gheorghe Manoliu și Leonard Mociulschi
într-un moment de destindere pe front*

*(sursa: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca,
Fond Colecții speciale)*

*Militari români și germani forțează Donețul,
în dimineața zilei de 22 iunie 1942*

(sursa: colecția Adrian Boda)

*Sublocotenenții Constantin Dragomir și Dumitru Pasăre,
fotografiați lângă un aparat Ju 87 „Stuka“*

(sursa: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga“, Cluj-Napoca,
Fond Colecții speciale)

*Căpitanul submarinului „Delfinul“,
Constantin „Bibi“ Costăchescu*

Transmisioniști la lucru

(sursa: Landesarchiv
Baden-Württemberg/
Abteilung Staatsarchiv,
colecția
Willy Prager)

(sursa: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

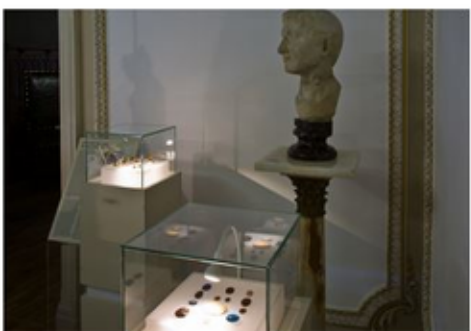
Interogarea unui prizonier sovietic

*Biroul dr. George Severeanu,
unde se pot vedea vase grecești
(© Muzeul Municipiului București)*

*Sala mică cu oglinzi,
cu artefacte din a doua epocă a fierului
și perioada preclasică greco-romană
(© Muzeul Municipiului București)*

*Sala mare cu oglinzi,
cu artefacte din perioada clasică
greco-romană și Antichitatea târzie
(© Muzeul Municipiului București)*

categorii de artefacte arheologice și numismatice, în paralel cu desfășurarea unei cariere medicale complexe, bazată pe specializarea în domeniul radiologiei, fiind un deschizător de drumuri în ceea ce privește aplicarea acestei specialități medicale în tratamentul diferitelor boli în România. Unul dintre pacienții medicului a fost regele Ferdinand I, pe care a încercat să îl vindece de cancer (*Magazin istoric*, nr. 10/2000). Doctor în științe medicale începând

cu anul 1904, specialist în radiologie în urma cursurilor urmate la Viena și Berlin, șef al laboratorului central de radiologie al Spitalului Brâncovenesc din anul 1907, George Severeanu este numit mai întâi conferențiar (1923) și apoi profesor agregat în anul 1932 la Facultatea de Medicină din București. Devine și președinte al Societății de radiologie și electrologie medicală din România începând cu anul 1936. Participă la diferite congrese de radiologie și oncologie din Europa (Paris, Stockholm, Belgrad), având și o activitate publicistică bogată, privind aceste domenii medicale.

PRINCIPIUL DUPĂ CARE S-A GHIDAT

Am putea afirma despre cariera medicală marcantă că nu a fost de ajuns pentru personalitatea complexă a doctorului George Severeanu, care a fost preocupat simultan de domeniul istoriei, unde a adus contribuții notabile, pe de o parte, prin valoroasa colecție adunată de-a lungul vieții, cu sprijinul soției Maria (născută Lerescu), și donată ulterior municipalității pentru a fi expusă și studiată de generațiile viitoare, dar și prin activitatea editorială, materializată prin publicarea unui număr de 76 de lucrări numismatice și arheologice, care au dus la o mai bună cunoaștere a problemelor abordate.

La 17 mai 1936, într-un interviu acordat ziarului *Adevărul Literar și Artistic*, George Severeanu relatează: „Pasiunea de colecționar este foarte răspândită printre oameni. Încă din fragedă vârstă copilul simte nevoia de a strânge. Strânge obiecte care izbesc mai mult imaginația, fie acelea care corespund mai mult gustului său... Mai târziu se naște ideea de a colecționa într-o anumită direcțiune, obiecte care prin legătura lor strânsă, fie în domeniul artei, fie al istoriei, fie al științei, să contribuie la clarificarea evoluției pe care una din aceste manifestări intelectuale le încearcă în decursul vremurilor. În această clipă noul colecționar devine unul din cei mai de seamă pionieri de care se folosește cultura unui popor, din acest moment colecționarul nu mai este satisfăcut numai de imaginea exterioară a obiectului strâns... preocuparea principală a colecționarului este dintr-un studiu amănunțit să dezvăluie viața, gustul artistic, nevoile sociale de care erau cuprinși toți acei care au dat naștere la obiectul care a trezit interesul colecționarului adevărat.”

Interviul reprezintă principiul după care s-a ghidat colecționarul încă din anii tinereții, susținut de tatăl său

COLECȚIA MARIA ȘI DR. GEORGE SEVEREANU

Dr. DAN PÎRVULESCU

*Maria și dr. George Severeanu;
fațada muzeului*

Clădirea ce adăpostește Muzeul „George Severeanu” a fost construită în 1860 de Tache Cioranu și reprezintă un exemplu tipic pentru arhitectura bucureșteană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ea se află la intersecția străzilor Henri Coandă cu Nicolae Iorga. Cu o suprafață de aproximativ 400 m², casa are subsol parțial, parter, etaj și un pod generos. Imobilul a fost redecorat ulterior, modificări fiind făcute atât la exterior, cât și la interior. La parter se află cele șase săli de expoziție. Interioarele acestora mai păstrează încă tavanele din lemn, două dintre candelabre, oglinzile, vitraliile, sobele și, parțial, mobilierul original. Ușile din cristal, ușa cu oglindă și toată feronerie originală completează atmosfera de epocă a monumentului. În curte se află vechiul șopron pentru trăsuri, cu ușa dublă și fânar, precum și câteva dependințe. În grădina supraînălțată este plasat bustul doctorului George Severeanu, modelat de sculptorul Cornel Medrea.

George Severeanu s-a născut la București, la 26 iulie 1879, în familia uneia dintre personalitățile medicale ale secolului al XIX-lea, Constantin Dimitrescu Severeanu (1840 – 1930). Tatăl a fost student al lui Carol Davila și mai apoi chirurg, dar

și profesor la Facultatea de Medicină din București.

Având susținerea tatălui, George Severeanu a fost preocupat încă din copilărie de colecționarea de obiecte cu valoare istorică. De-a lungul vieții s-a concentrat pe strângerea și studierea mai multor

*Colierul Mariei Severeanu
compus din 44 de geme
și camee
(© Muzeul
Municipiului București)*

Muzeului Municipiului București. În următorii ani, a fost adusă aici și expoziția numismatică a muzeului, care se afla la Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urceanu”.

George Severeanu a adunat de-a lungul vieții peste 12.000 de

artefacte, o importantă parte a acestora fiind expusă astăzi pentru a putea fi admirată. Este necesar să accentuăm faptul că soția doctorului, Maria Severeanu, a avut un rol esențial în alimentarea pasiunii lui George Severeanu. Descendentă a unui vechi neam boieresc din județul Muscel (azi Argeș), fără dregătorii la Curtea domnească, Maria a fost nevoită să vândă mai multe terenuri moștenite pentru a face uneori rost de sumele necesare achiziționării valoroaselor obiecte din colecția ce astăzi poartă numele celor doi soți.

Începând din noiembrie 2017 publicul poate admira din nou colecția „Maria și dr. George Severeanu”. Închisă la începutul anilor '90, din cauza stării de conservare precare, casa doctorului Severeanu a fost restaurată și începând cu anul 2013 a găzduit mai multe expoziții tematice cu patrimoniu arheologic și numismatic.

În definirea structurii tematice a noului proiect expozițional am asociat componenta memorială a casei, care oglindește imaginea cotidiană a colecționarului George Severeanu (accentuată în special în camera care a adăpostit biroul de lucru al doctorului, unde sunt expuse elemente originale de mobilier, confecționate special la comanda sa, volume din biblioteca personală, precum și obiecte de patrimoniu, organizate în maniera în care fotografiile contemporane păstrate îl înfățișează) și parcursul cronologic istoric al unui muzeu cu patrimoniu specific arheologic și numismatic. Toate aceste elemente sunt completate de componente interactive moderne create cu scopul unei mai bune înțelegeri de publicul vizitator a patrimoniului adăpostit de muzeu.

O PIESĂ CU IMPACT

Pasionat de arheologie și numismatică deopotrivă, George Severeanu ne-a lăsat moștenire cca. 3.000 de obiecte arheologice și peste 9.000 de monete. Așadar, o altă provocare importantă: raportul dintre cele două categorii de artefacte în economia spațiului expozițional. Oare ce și-ar fi dorit doctorul Severeanu ca publicul bucureștean să admire? Preocuparea graduală și în mod clar variabilă, reflectată atât de obiectele achiziționate, dar și în publicațiile de specialitate din diferitele perioade ale vieții sale, ne-au oferit un răspuns relativ în această direcție. Rezolvarea acestei chestiuni a stat în îmbinarea celor două categorii de obiecte care sunt expuse cronologic și tipologic. Cu ajutorul textelor de sală, publicul vizitator se va putea familiariza cu variate categorii de artefacte istorice și informațiile asociate acestora, mai cu seamă că în prezent nu avem alt muzeu sau colecție publică bucureșteană care să expună astfel de tipuri de obiecte. Mărturiile numismatice sunt integrate în funcție de datare, zone de proveniență, tipologie etc., cu accent pe tezaurele monetare adunate de colecționar, așa încât în armonie cu informațiile istorice asociate să sugereze o istorie a circulației monetare.

O piesă deosebit de valoroasă a colecției care are un impact deosebit asupra vizitatorilor, expusă chiar în prima sală, o reprezintă colierul Mariei Severeanu, compus din 44 de geme și camee, dintre care una centrală tip medalion. A fost asamblat în forma actuală în anul 1922 de un bijutier din Paris, specializat în restaurarea monumentelor de artă veche. Fiecare piesă este decorată și încastrată într-o montură din aur. Iconografia cuprinde reprezentări de figuri umane, zeități și scene mitologice. Din punct de vedere tehnic, gemele sunt decorate cu model incizat – *intaglio* –, prin utilizarea unor instrumente ascuțite și încinse. Cameele erau printre cele mai scumpe podoabe din lumea antică și se obțineau prin suflarea a două straturi diferite de sticlă colorată într-o formă dorită. După răcirea sticlei, stratul exterior de culoare albă era cizelat până când ieșea în evidență și stratul inferior de culoare mai închisă. Șase piese sunt realizate în perioada elenistică, secolul IV î.H., iar restul pot fi atribuite meșterilor romani din secolele I – IV d.H., cu posibilitatea ca unele să fie reproduceri din perioade mai târzii.

Proiectul expozițional reprezintă un demers merit să valorifice impresionanta colecție a doctorului George Severeanu și să ne familiarizeze cu universul colecțiilor și al colecționarilor de la începutul secolului al XX-lea. ■

și mai apoi de soția sa, Maria. Constantin Dimitrescu Severeanu, tratându-l pe unul dintre regii Greciei, a primit în dar de la acesta o colecție de vase corintice, o cană în stil geometric și un lekytos funerar, vas de mici dimensiuni, cu gura sub formă de pâlnie, gât îngust, utilizat pentru păstrarea uleiului, parfumului sau ca ofrandă funerară. A fost produs în număr mare între secolele VI – IV î.H. O categorie aparte, apărută la sfârșitul secolului al V-lea î.H., o reprezintă lekythoi de mari dimensiuni, ce puteau să atingă și un metru și care erau folosiți probabil pentru a însemna mormintele. În aceste condiții nu este exclus ca preocuparea medicului George Severeanu să fi izvorât chiar din pasiunea pentru artefacte istorice a tatălui său.

În colaborare cu alte personalități ale epocii, precum Dimitrie Alexandru Sturdza, Mihail C. Sutz și Grigore Tocilescu, s-a implicat în înființarea și organizarea Societății Numismatice Române. Începând cu anul 1905 va conduce redacția *Buletinului Societății Numismatice Române*. În perioada 1913 – 1932, George Severeanu a fost secretar general al Societății Numismatice Române.

Anul 1931 marchează o nouă etapă în cariera culturală a doctorului, deoarece acceptă funcția de director al Muzeului Municipal, perioadă caracterizată de efortul necontenit pentru organizarea acestei instituții, precum și a Pinacotecii orașului (pe care o conduce începând cu anul 1933).

UN ROL ESENȚIAL

În cadrul muzeului, George Severeanu a fost preocupat de crearea unei secții numismatice și medalistice, precum și de editarea unei reviste a instituției, numită *Bucureștii*, care a apărut în perioada 1935 – 1937. Studiind obiectele din colecția personală și nu numai, își va publica rezultatele cercetărilor (de multe ori în limbi de circulație internațională, pentru a le face accesibile și specialiștilor din alte țări) în *Buletinul Societății Numismatice Române* și în *Bucureștii*. Nu lipsesc nici studii în prestigioase publicații internaționale.

Începând cu anul 1939, medicul face primele demersuri pentru donarea colecției sale municipale. În luna decembrie a aceluiași an, la puțin timp după moartea sa (21 septembrie 1939), s-au

*Denari romani republicani de argint
(© Muzeul Municipiului București)*

*În holul Muzeului George Severeanu
putem vedea artefacte egiptene
(© Muzeul Municipiului București)*

*Sala mică cu oglinzi,
cu artefacte din a doua epocă a fierului
și perioada preclasică greco-romană
(© Muzeul Municipiului București)*

finalizat actele referitoare la donație.

Inaugurată în noiembrie 1956 în reședința familiei din actuala stradă Henri Coandă, ca un omagiu adus doctorului George Severeanu, Colecția „Maria și dr. George Severeanu” a reprezentat nucleul în jurul căruia s-a cristallizat colecția numismatică a

Pentru cei interesați de informații suplimentare, ne puteți găsi la:
<http://muzeulbucurestii.ro/muzeul-george-severeanu.html>
 și <https://www.facebook.com/MuzeulSevereanu>

Mai mult, îi invită pe boierii țării și pe mitropolit să i se alăture, constituind acolo Divanul țării. Populația Bucureștiului a fost cea care a împiedicat dezmembrarea conducerii țării, încât boierimea a trebuit să rămână pe loc.

În aceste momente de cumpană, Tudor fortifica mănăstirile din București și pe cele de pe drumul către Giurgiu pentru a preîntâmpina un atac otoman. Ipsilanti, la rândul său, întărește Târgoviștea. A curățat vechile șanțuri de apărare, a refăcut meterezele și apeductele. Mitropolia a fost decopertată pentru fabricarea de proiectile din plumbul obținut; șase biserici au fost transformate în depozite de cereale. Moara de tutun din Câmpulung a fost reprofilată pentru prepararea prafului de pușcă. Aceste măsuri de apărare s-au făcut cu prețul unor abuzuri imposibil de stăvilit. Patrule eterice cutreierau munții oprind bejenia spre Transilvania, preoții – îndeobște scutiți de orice contribuție către stat – au fost acum îndatorați la 12 piaștri fiecare. Paralel continuau recrutările. La Câmpulung s-a constituit un „comitet de ocărnuire“, unde frații prințului racolau voluntari.

Encădoicelnic faptul că Ipsilanti manifesta un comportament de domnitor. Așteptându-i la Târgoviște pe boierii de seamă ai țării spre a constitui Divanul, le-a cerut și sugestii cu privire la viitoarea organizare a țării. Grigore Băleanu a răspuns solicitării și la proiectul trimis spera să aibă și încuviințarea rușilor, dovadă că Ipsilanti continua, în ciuda evidenței, să invoce sprijinul, fie și numai moral, al Rusiei. La 10

*Alexandru Ipsilanti,
litografie de secol XIX*

aprilie el dă o nouă proclamație către „fiii Dacici“, în ajunul plecării „pe tărâmul iubitei sale patrii“, asigură ei. În jurul ei s-a speculat destul de mult. Voia să ajungă domnul Țării Românești? Voia să mulțumească sincer românii pentru găzduirea, nu totdeauna cu inima deschisă, a trupelor sale? Indiferent de interpretările ulterioare, proclamația rămâne definitorie pentru starea de spirit a timpului, care reclama grabnic schimbarea. Proclamația prevedea: domn pământean, separarea puterilor legislativă și executivă, o adunare reprezentativă cu deputați din toate clasele sociale și cu obligația acestora de a stabili numărul și cuantumul impozite-

lor, armată regulată, listă civilă pentru domn. Într-un cuvânt, un proiect perfect de reformă constituțională.

Abordarea revoluției grecești desfășurate pe pământ românesc nu poate fi înțeleasă la dimensiunea ei adevărată, în sensul succeselor și deopotrivă al înfrângerilor, al momentelor sângeroase, fără cunoașterea realităților locale. Aici, în primul rând în Țara Românească, s-a născut o mișcare plină de vigoare împotriva opresiunii otomane. Dar nu era doar atât. Tudor Vladimirescu, înrolat la un moment dat în forțele armate rusești, a înțeles să-și ridice pandurii și împotriva boierilor. Caracterul social al mișcării lui mai avea o conotație însemnată. Vreme de aproape 100 de ani, dominația otomană se exprimase prin conducerea unor dregători ai sultanului, prin fanarioți – în majoritate greci. Prins în vâlmășagul înnoitor ce se rostogolea peste întreaga Europă, Tudor n-a rămas străin de ce se țesea în jurul țării sale. Încăregimentarea lui în Eterie azi e lucru dovedit; a înțeles să-i respecte principiile, regulile, rămânând însă în același timp credincios și aspirațiilor alor săi. Așadar, eteriștii și Tudor aveau destul de multe lucruri în comun, dar abordările îi

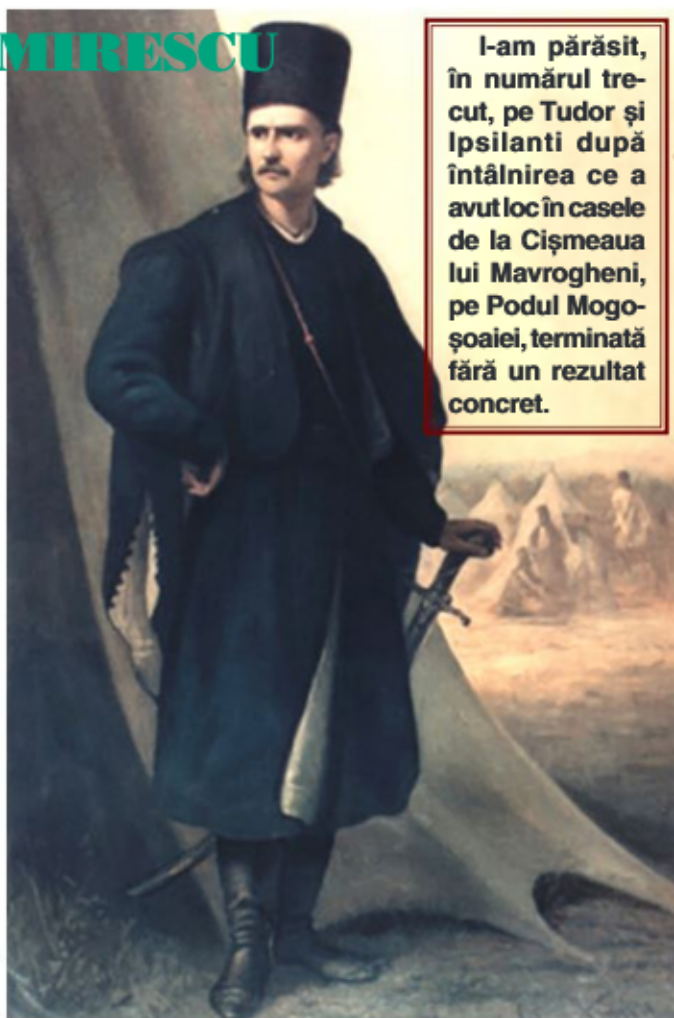
*Omorârea
oamenilor
lui Bimbașa Sava*

TUDOR VLADIMIRESCU ȘI ETERIA

GEORGETA FILITTI

● Dezavuarea țarului provoacă panică ● Ipsilanti se închipuie domnitor în Țara Românească ● Lordache Olimpiotul, „vânzătorul lui Tudor” ● Un simulacru de judecată pentru a acoperi asasinatul ● Ipsilanti făcea pe generalisimul de la o distanță care îl ferea de gloanțe ● Saci întregi cu capete și urechi de creștini nevinovați au luat drumul Istanbulului ● Părelnica susținere a Rusiei, unul dintre factorii hotărâtori ai eșecului

*Tudor Vladimirescu
în viziunea lui Theodor Aman*

I-am părăsit, în numărul trecut, pe Tudor și Ipsilanti după întâlnirea ce a avut loc în casele de la Cișmeaua lui Mavrogheni, pe Podul Mogoșoaiei, terminată fără un rezultat concret.

Pentru înțelegerea evenimentelor ulterioare e necesară precizarea că dincolo de personalitățile lor puternice, de influența suferită de Ipsilanti din partea căpitanilor săi, acesta din urmă a manifestat constant o atitudine condescendentă față de Tudor Vladimirescu. Vor fi fost descendența lui din doi domni fanarioți, condiția de aghiotant, până mai ieri, al țarului, credința zadarnică într-o intervenție salvatoare a rușilor? Pe de altă parte, Tudor, realist, înțelegea că orice întârziere agrava situația, iar eventualitatea unui dialog cu otomanii lăsa loc pentru o rezolvare, fie ea și șchioapă. Acesta rămâne și sensul corespondenței sale cu autoritățile otomane din preajma hotarelor dunărene.

După ce stătuse în palatul Ghica de la Colentina, cu senzația confortabilă că domnește, Ipsilanti e confruntat cu o realitate năucitoare: dezavuarea țarului ajunge la cunoștința publică, apropiatii

lui intră în panică, așa că singura soluție era fuga din fața unei previzibile invazii otomane. E ceea ce și face, cu intenția inițială de a merge la Târgoviște.

Odată ajuns în vechea capitală a Țării Românești, păstrând

încă speranța ajutorului rusesc, Ipsilanti se comportă ca un domnitor: județele Dâmbovița, Prahova, Muscel, Săcuieni sunt sub administrarea sa. Numește ispravnici, adună impozitele, impune rechiziții ucigătoare.

și conspirație secretă împotriva Eterici”.

În timp ce avea loc această faptă abominabilă, otomanii intrau, la început de mai, pe trei căi în Țările Române: de la Brăila spre Moldova, prin Giurgiu și Călărași în Țara Românească, prin Calafat și Bechet în Oltenia. Un firman explicativ punea intervenția pe seama cererii boicilor și pentru anihilarea „apostaților”. După ocuparea Capitalei s-au îndreptat spre Târgoviște. La Nucet au spulberat un detașament grec, fără ca Ipsilanti să poată interveni. În schimb, a decis să se retragă spre Râmnicu Vâlci. Planul echivala cu o abandonare și s-a văzut limpede din reacția corpului condus de Duca, Manu și alții. Ajunși spre Pitești, aceștia și-au părăsit trupa, dezertând în Transilvania. Ipsilanti însuși înțelegea că partida e pierdută, că singura scăpare rămânea fuga, deoarece lăsase la Târgoviște toate pregătirile intacte, cu depozitele de muniții și alimente pline. Chehaia bei, ajuns la sfârșitul lunii la Târgoviște, avea să primească jurământul „de credință” al lui Bimbașa Sava. Mai mult,

*Sabia lui Tudor Vladimirescu,
Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”*

ca să-și dovedească zelul, acesta a pornit pe urmele lui Ipsilanti, a prins câteva zeci de eteriști, ale căror capete le-a trimis la Istanbul.

Între timp, Ipsilanti și-a strâns forțele armate și a trecut Oltul. Provincia lui Tudor Vladimirescu a cunoscut în acele zile de mai – iunie lupte sângeroase, cu succes schimbător, între otomanii din Vidin și eteriști. În cele din urmă, otomanii, mai numeroși, mai omogeni și mai determinați, au reușit să ocupe mănăstirile fortificate Șerbănești, Străjești, Stănțești și Mamul. Ipsilanti a venit la Râmnicu Vâlci cu 4.000 de pedestrași și 2.500 de călăreți. I s-au alăturat lordache Olimpiotul, Vasile Caravia și Anastasie. „Batalionul sacru” a fost așezat în centru; e greu de spus dacă spre a fi cruțat, deoarece era format din tineri fără experiență sau pentru armonia amplasării. Ipsilanti dirija rezerva, „făcea pe generalisimul, stând la o distanță foarte mare de teatrul de luptă, ca nu care cumva să-l ajungă vreo ghiulea sau vreun glonț”, avea să scrie neîndurător un contemporan. Caravia, surprins de o manevră a otomanilor închiși la Șerbănești, a ieșit la atac, în fruntea mavroforilor din „Batalionul sacru”, ignorând planul inițial de luptă. Rezerva n-a intervenit, ci a luat-o la goană spre Râmnicu Vâlci. Lordache Olimpiotul și pandurii lui Oarcă au stăvilit puhoiul otoman, silindu-l să se retragă în mănăstiri.

Lupta de la Drăgășani, din 7 iunie 1821, e considerată punctul terminus al carierei de revoluțio-

Lupta de la Sculeni

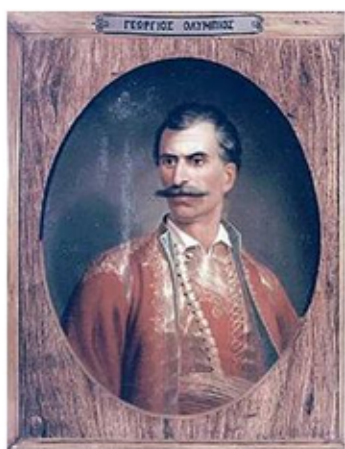
nar a prințului Alexandru Ipsilanti. S-a închis în Mănăstirea Cozia, așteptând permisiunea autorităților chesaro-crăiești de a trece în Transilvania. O ultimă stratagemă l-a salvat de a fi linșat de propriile trupe, cu solda neplătită: a arătat o scrisoare plăsmuită de la comandantul armatei din Sibiu, gata să intervină în ajutorul eteriștilor cu șase regimente de husari, tunuri, muniții ș.a. Odată ajuns la adăpost în Transilvania, Ipsilanti a vrut să-și justifice insuccesele acuzându-și colaboratorii „lași, fricoși, turmă de norod”, vinovați că nu l-au lăsat să moară glorios în luptă. Ca să pară mai credibil și evident mai curajos, și-a antedatat – 8 iunie, Râmnicu Vâlci – filipica. Până în ultima clipă de libertate el a rămas nerealist; a crezut că odată în mâna autorităților austriece va fi trimis în Grecia. Au preferat să-l închidă la Munkacs, apoi la Theresienstadt. L-a scos de acolo țarul Nicolae I în 1827 și avea să mai trăiască doar un an. A murit

deosebeau. O diplomatie dibace într-o parte, credulitate excesivă într-alta, nenumărate orgolii personale ale celor doi conducători, dar și versatilitatea apropiatilor lor – toate au concurat spre sfârșitul sângeros nu numai al unuia dintre ei, dar al întregii mișcări revoluționare.

În raporturile cu otomanii, Tudor a socotit productivă tergiversarea, retragerea tactică în munți, așteptarea clară a reacției rusești. Într-un timp, fortificarea unor mănăstiri din București, în primul rând a Cotrocenilor, a apărut ca binevenită. Căpetenia amăușilor, Bimbașa Sava, unul dintre personajele lunecoase ale acestei drame, discută la rândul său cu otomanii, dar continuă și dialogul cu Ipsilanti. Până la urmă, se pune problema găsirii unor soluții comune printr-o înțelegere Tudor – Ipsilanti.

La 8 mai 1821, trupele celor doi au ridicat împreună la București steagul libertății, sfințit fiind de mitropolitul țării. Din ecuație a lipsit Bimbașa Sava, plecat din oraș și baricadat cu ai săi în Mănăstirile Plumbuita și Mărcuța. Mai apoi s-a îndreptat spre Târgoviște și Mănăstirea Mărgineni.

Între timp, otomanii călcașeră hotarele țării și se apropiau de București. Tudor se decide greu, la 15 mai, să părăsască orașul, căci gestul său echivala cu abandonarea puterii. Într-o cuvântare adresată pandurilor, el îi asigură că se duce spre Târgoviște spre a se uni cu eteriștii. În același timp, pe boierii închiși la Belvedere și pe mitropolit îi trimite lui Ipsilanti, în vederea constituirii unui guvern legitim al țării, așa cum prințul intenționa încă de la sosirea lui în vechea Capitală.

Lordache Olimpiotul

La jumătatea lunii mai înțelegerea celor doi părea încă nedezmințită. Ipsilanti, în fața iminenței atacului otoman, a decis să se refugieze în Oltenia – fiul recunoscut al lui Tudor. A fost împiedicat de oamenii acestuia. Tudor a plecat din București spre Pitești, prin Golești. Mai era posibilă o apropiere sinceră de eteriști când aceștia îl suspectau a fi de conivență cu pașalele de la Dunăre? Aici intră în scenă Lordache Olimpiotul, socotit de contemporani și deopotrivă de exegeții ulterioari ai evenimentelor ca „vânzătorul lui Tudor”. După un simulacru de împăcare, Tudor se rostuiește cu pandurii săi în casele lui Dinicu Golescu. A fost un gest riscant să rămână singur, înconjurat de neprieteni.

Asupra capului său planau învinovățiri grele: presupuse înțelegeri cu otomanii (dovădite de corespondența surprinsă cu căpeteniile acestora de la Dunăre) și mai ales – ceea ce i-a înstrăinat majoritatea pandurilor – severitatea excesivă cu care a tratat derapajele, nu puține, ale trupelor sale în marș: jafuri, violuri, incendieri. Insubordonarea lor săi și mai ales pertractările cu otomanii, socotite acte de trădare, l-au pierdut pe Tudor. Arestat de Lordache, a fost dus la Târgoviște și închis la Mitropolie. Un simulacru de judecată în fața unui complet de boieri culeși la întâmplare a fost perdeaua de fum pentru ascunderea asasinatului comis în noaptea precedentă (27/28 mai). Ipsilanti i-a ordonat lui Vasile Caravia să-l omoare și trupul să-i fie aruncat într-un puț părăsit.

Fractura produsă între panduri și eteriști poate fi judecată din punct de vedere sentimental, dar și după legile aspre ale războiului. Ca membru al Eteriei, Tudor avea niște obligații, ca șef al Eteriei, Ipsilanti a socotit că le-a călcat prin tratativele unilaterale cu otomanii. Astfel, în conformitate cu dispozițiile codului justițiar militar al eteriștilor, Tudor a fost învinuit de „părăsirea drapelului, legături cu inamicul

*Zdrobirea
rezistenței
greșilor
la Mănăstirea
Slatina*

1898 – 1914. NAVIGATIA PE DUNĂREA DE JOS

**TINKU-SZATHMÁRY BALÁZS,
ZSIGMOND GÁBOR**
(Ungaria)

*Vaporul „Széchenyi István” la Orșova
(Colecția de fotografii istorice MMKM)
și emblema DDSG*

„Aici, la Orșova, pe cele mai abrupte stânci, vizavi de vechiul drum al lui Traian, se construiește deja și un drum; zilnic muncesc peste 100 de oameni, se suprapun bocănitul dălților și al ciocanelor de minerit cu bubuitul prafului de pușcă, zgomotul astfel produs fiind reflectat de Muntele Stirbac ca un vuiet, de 600 de ori, de parcă ar vrea să-i dojenească pe muncitorii harnici pentru îndrăzneala lor de a încerca să-i subjuge imperiul străvechi cât lumea” – se scria în numărul din 16 noiembrie 1833 al revistei Társalkodó. În primăvara anului următor vaporul cu aburi „Argo” al societății DDSG (prima Societate de Navigație cu Aburi – erste Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft) străbătea cu succes defileul Porțile de Fier.

Numirea în 1833 a contelei Széchenyi István, de către împăratul Francisc I al Austriei, în calitate de comisar regal maghiar pentru realizarea lucrărilor de regularizare a cursului Dunării de Jos a însemnat începutul concretizării unei viziuni de politică a transporturilor pentru următoarele decenii.

Széchenyi István și societatea DDSG fondată în 1829, la Viena, au abordat pe două planuri eliminarea obstacolelor ce împiedicau de milenii comerțul și traficul: pe de o parte, trebuia înlăturate barierele sanitare și fizice ce vizau sistemul de carantină și regularizarea albiei Dunării, iar pe de altă parte, se

impuneau investiții tehnice și în infrastructură ce vizau societatea DDSG. Pe parcursul regularizării cursului în zona Clisurilor, pe lângă evaluarea albiei și îndepărtarea prin dinamitare a stâncilor, obiectivul principal era construirea drumului dintre Baziaș și Orșova, numit ulterior drumul lui Széchenyi, finalizat în anul

la Viena, la doar 36 de ani.

În Țările Române a urmat represiunea, eteriștii de rând au pierit dramatic, anonimi, pentru o cauză în care crezuseră pățimaș. La anihilarea lor a contribuit Bimbașa Sava de tristă memorie. Celor baricadați la Cozia, după plecarea lui Ipsilanti, le-a promis libertatea dacă se predau. Creduli, aceștia i-au deschis porțile; au fost încetușăți, trimiși la Istanbul și atârnați în ștreang.

Retrospectiv, moartea lui Sava pare expresia judecății imanente. În martie 1821 el jurase pe steagul Eterici în casele Bellu de pe Podul Mogoșoaiei. Acum, în iunie, acestea erau ocupate de Chechia bei. Chemat, pasămite, să fie onorat, Bimbașa Sava, alături de alte două căpetenii eteriste trădătoare, scăldați în fireturi, au fost abătuiți de gloanțe. După această război barbară, Bucureștiul a fost jefuit timp de trei zile. Vânătoarea (se pusese o marmură de aur pe capul fiecărui apostat) a depășit numărul de eteriști în slujba lui Sava. Saci întregi cu capete și urechi de creștini nevinovați au luat drumul Istanbulului. Un ultim focar de rezistență s-a înregistrat la Biserica Olteni. Otomanii au adus tunuri, arnăuții s-au apărât eroic. N-au existat învinși și învingători, ci doar 800 de cadavre pe străzi, în piețe, în biserica dărâmată. La București, baia de sânge a încheiat visul frumos și himeric al eteriștilor.

În Moldova, represiunea a fost la fel de cumplită. Majoritatea eteriștilor a fost exterminată la Sculeni. Gheorghe Cantacuzino s-a retras la Stâncă, proprietatea lui Iordache Rosetti

Monumentul ridicat la Drăgășani în amintirea celor căzuți în lupta cu otomanii

Roznovanu, asigurându-și comilitonii că 3.000 de voluntari și 60 de tunuri de la Ismail erau gata să intre în Moldova. La 14 iunie, când otomanii au intrat în Iași, el a trecut Prutul, refugiindu-se nu tocmai onorabil în Basarabia. Tovarășii săi, rămași în calea otomanilor, s-au apărât eroic, pierind până la unul la Sculeni.

Iordache Olimpiotul, după lupta de la Drăgășani, a plecat împreună cu Farmache în Moldova. La Mănăstirea Secu, episcopul de Roman i-a oferit 15.000 de piaștri să apere lăcașul de otomani. A încercat cu 400 de voluntari, dintre care 200 au dat repede bir cu fugiții. Iordache a pierit, cu zece tovarăși, în incendiul clopotniței unde se adăpostise. Farmache a rezistat 12 zile, după care, prin vicleșug, cu promisiunea absolvirii de vină, a ieșit în fața otomanilor, care l-au prins și trimis la Istanbul. Acolo a fost decapitat. Așa s-a încheiat ultimul act de rezistență al eteriștilor pe pământ românesc.

La 200 de ani de la consumarea unor evenimente ce aveau să reverbereze în tot

spațiul balcanic și să aducă în prim-plan noile state naționale ce se încheagau atunci, între ele Grecia independentă și Țările Române sub domni pământeni, judecata noastră de valoare trebuie să fie cumpănită, obiectivă, lipsită de patimă.

Animat de cele mai bune intenții, Ipsilanti era convins că o revoluție de eliberare a Elladei declanșată în afara ei, în spațiu românesc și cu ajutor rusesc, avea sorți siguri de izbândă. Chiar planurile de ridicare a grecilor și a celorlalte neamuri din Balcani se plămădiseră la București. Rigas avusese aderenți nenumărați printre români; limba greacă, cultura greacă, promovate și susținute în primul rând prin Academii domnești de la Iași și București, generaseră un climat propice pentru schimbare, pentru adoptarea principiilor Revoluției franceze. Eteria, prin filialele ei, nu făcuse decât să coaguleze energiile, să motiveze oameni din Ellada, Bulgaria, Serbia, Țările Române, Rusia, Austria în lupta pentru triumful ideii naționale.

Identitatea până la un punct a țelurilor lor a favorizat aderarea la Eterie a lui Tudor Vladimirescu, cel care își asumase ridicarea propriului popor împotriva dominației otomane.

Măcinată de suspiciuni, de orgolii nestăvilite, ba și de trădări fătice, colaborarea celor doi conducători s-a sfârșit dramatic. Dar factorii hotărâtori care au făcut ca, pe moment, demersul lor să se prăbușească au fost părelnică susținere a Rusiei și vigoarea încă remarcabilă a Imperiului Otoman, susținut de puterile occidentale. ■

Nava maritimă cu aburi pentru transport marfă MKT KELET (1904; Colecția de fotografii istorice MMKM)

mai mici la Orșova și la Galați, agențiile sale subordonându-se la trei Inspectorate Generale: Pesta, Orșova și Brăila. Societatea avea însă și agenți externi, precum consulul bavarez la Odessa. În mai multe porturi șefii agențiilor locale DDSG sau Lloyd erau și consuli onorifici ai Monarhiei. Însă cel mai important personaj în domeniul navigației și al comerțului era consulul Monarhiei din Galați, fiind în același timp și diplomat acreditat la Comisia Europeană a Dunării.

Când nivelul apelor sau condițiile de navigație erau nefavorabile, mărfurile se transportau pe țarm până la Orșova sau și mai departe, până la Drencova, și acolo se încărcau pe nave. În această perioadă DDSG s-a confruntat cu o multiplă concurență: în Ungaria căile ferate în construcție, iar pe Dunărea de Jos societățile ruse și române de navigație cu aburi. Îi erau concurente Societatea de Navigație cu Aburi Sârbă (SBD), Serviciul de Navigație Fluvială Română (N.F.R.), aflat în pro-

prietatea statului, și Societatea Rusă de Navigație cu Aburi pe Dunăre care purta numele prințului rus Iuri Gagarin (RDP). Toate societățile menționate au beneficiat de finanțare importantă din partea statului.

De-a lungul deceniilor în repetate rânduri s-a pus problema regularizării Dunării la Porțile de Fier. În anul 1871, la invitația DDSG, a sosit un specialist din Statele Unite ale Americii: William MacAlpine. La Congresul de la Berlin din 1878, Monarhia Austro-Ungară a obținut exclusivitate pentru executarea lucrărilor. Potrivit înțelegerii între guvernele Monarhiei, Guvernul Ungariei și-a asumat această sarcină, iar Ministerul de Externe comun a încheiat un acord special cu Serbia pentru ca pe parcursul lucrărilor muncitorii să poată acționa și pe teritoriul sârbesc. După

îndelungi negocieri, în 1889 s-a creat Serviciul regal maghiar de regularizare a Dunării de Jos la Porțile

Emblema Österreichischer Lloyd

de Fier, cu sediul la Orșova.

Regularizarea din zona Clisurilor a însemnat în fond înlăturarea a două obstacole cu caracter foarte diferit, și anume: eliminarea obstacolelor transversale (bancuri și cataracte) și înlăturarea stâncilor care îngustau albia. Inaugurarea festivă în anul 1896 a canalului Porțile de Fier, de către împăratul și regele Franz Joseph, regele Carol I al României și regele Alexandru al Serbiei, nu a însemnat încheierea lucrărilor, căci marea operă s-a desăvârșit abia în 1898, cu punerea în funcțiune a remorcherului cu aburi, cu cablu de oțel, „Vaskapu“.

Lucrările efectuate de acest Serviciu în perioada anilor 1890 – 1898 sunt considerate cea mai amplă investiție publică a Ungariei dualiste. Pe parcursul a nouă ani Ungaria a cheltuit pentru aceste lucrări 31.101.553 coroane și 60 fileri (astăzi egal cu cca 60 miliarde de forinți), mai mult de jumătate din sumă fiind utilizată pentru îndepărtarea stâncilor din albie. Remorcherul cu aburi „Vaskapu“, care a costat 660.000 de coroane, funcționa într-un canal construit la sud de insula Ada Kalch, fiind capabil să tracteze împotriva curenților, care atingeau uneori chiar și 10 noduri (18,52 km/h), două șleuri de câte 650 t, încărcate la maximum. Vasul a avut un rol cheie când cotele apelor erau înalte, căci în asemenea situații, din cauza curenților, nici cele mai puternice remorchere nu puteau naviga în amonte. Analizând datele statistice privind taxele percepute de Autoritatea Regală Maghiară de Navigație pe Dunărea de Jos, începând cu anul următor terminării lucrărilor de regularizare, adică de la 1

„Contele Széchenyi István
la Porțile de Fier”,
tablou în ulei realizat de
Schoefft Ágoston, în 1836

1837. DDSG a înființat în anul 1835 un șantier naval în Óbuda, pe atunci oraș de sine-stătător (astăzi parte a Budapestei).

Din anul 1836 distanța dintre cele două capitale imperiale, Viena și Istanbul, se parcurgea cu nave cu aburi prin cinci curse conexe, după cum urmează: Viena – Pesta, Pesta – Zemun, Zemun – Moldova Veche/Drencova (în funcție de nivelul apelor), de la Drencova parțial cu bărcile proprii ale DDSG, parțial cu căruțe pe drumul lui Széchenyi până la Orșova, de acolo pe jos sau cu căruța până la Schela Cladova, apoi cu vaporul cu aburi pe relația Schela Cladova – Galați, iar între Galați și Istanbul cu un vas maritim cu aburi al firmei DDSG. Între anii 1840 – 1844 DDSG opera între Cernavodă și Constanța și o cursă rapidă cu diligența.

Monarhia Habsburgică avea acces la mare atât prin Triest, cât și pe calea fluvială oferită de Dunăre, sporind astfel participarea sa la comerțul mondial.

Acest lucru a fost facilitat și de primul tratat dintre Marea Britanică și Austria semnat în 1838, potrivit căruia mărfurile încărcate în porturile Galați și Brăila se vămuiau în Marea Britanică ca mărfuri austriece, precum și de convenția ruso-austriacă din 1840, potrivit căreia mărfurile sosite din Monarhia Habsburgică pe calea Dunării beneficiau în porturile rusești de același tratament ca mărfurile sosite din celelalte porturi maritime. Importanța transporturilor către Marea Britanică se confirmă și prin faptul că 63% dintre vasele austriece care transportau în 1849 cereale din porturile Galați și Brăila erau descărcate în Marea Britanică. În mod evident, din cerealele transportate doar o parte insignifiantă provenea de pe teritoriul habsburgic. În această perioadă însă transportul de mărfuri, respectiv cursele navale maritime erau deja operate de Österreichischer Lloyd, având în vedere că, la imboldul guvernării habsburgice, DDSG a vândut către ÖL o parte din afacerea sa, și anume navigația maritimă.

În timpul războiului din Crimeea (1853 – 1856) dezvoltarea transporturilor de mărfuri pe

Marea Neagră a stagnat pentru o scurtă perioadă. Acordul adoptat în 1857 a reglementat pe plan internațional situația navigației pe Dunăre. Pe șantierul naval din Óbuda al societății DDSG s-au construit două nave speciale, cu zbaturi duble, pentru pescaj mic, denumite după stâncile periculoase din zona Clisurilor. Vapoarele cu aburi „Tachtalia” și „Isas” au circulat din anul 1855 până în anul 1898 între Moldova Veche și Turnu Severin, ameliorând semnificativ situația transportului de pasageri pe Dunăre, DDSG întorcându-se chiar și pe Marea Neagră cu linia maritimă Galați – Odessa. Această cursă s-a dovedit atât de profitabilă, încât s-au pus în exploatare, pe lângă vaporul cu aburi de construcție gălățeană „Metternich” (ex „Mercur”, 1847), și alte vase maritime cu aburi. Atât DDSG, cât și Lloyd și-au adaptat cursele la calea ferată inaugurată în anul 1860 pe relația Cernavodă – Constanța, iar între anii 1889 și 1895 DDSG a operat între Galați și Batumi, de două ori pe lună, o cursă de transport persoane și mărfuri.

În anul 1858 DDSG a înființat o sucursală a șantierului său naval la Turnu-Severin și ateliere

Lucrările la canalul Porțile de Fier, în 1892
(Colecția de fotografii istorice MMKM)

*Vaporul cu aburi
„I. Ferencz József”
cu puțin înainte
de accident;
în fundal podul
de la Cernavodă,
pe care circulă
un tren,
în 1902
(Magyar Földrajzi
Múzeum)*

căii ferate din Rumelia, se putea ajunge la Istanbul cu vaporul fără întreruperea călătoriei, în timp ce pe căile ferate existau deja două rute: în afară de Orient Express (Paris – Viena – Budapesta – Belgrad – Sofia – Istanbul), din anul 1895, în urma inaugurării podului de la Cernavodă, a existat și o altă alternativă, Ostende – Viena – Constanța Express.

Cursele pe Marea Neagră ale societății Adria Tengerhajózási Rt., la care se conectau cursele dunărene ale MFTR, au fost preluate de Societatea Magyar Keleti Tengerhajózási Rt., înființată în 1898. Raportul financiar din primul an de funcționare a firmei a scos în evidență că odată cu deschiderea canalului Porțile de Fier circulația a devenit sigură, astfel că în vederea exploatarea acestor avantaje societatea a încheiat convenții de colaborare cu MÁV (Căile Ferate Maghiare) și cu MFTR, stabilind Galațiul ca bază de pornire a vaselor cu aburi. De aici duceau mărfuri în porturile Constanța, Sulina, Brăila, Cavalla, Dedecagadj, Burgas, Varna, Gallipoli, Istanbul, Lagos, Mytilene, Pireus, Tekirdağ, Salonic, Samos, Smyrna și Volo. Cele mai importante mărfuri erau lemnul din Transilvania,

respectiv zahărul și produsele spirtoase. Taxele datorate Comisiei Europene a Dunării pentru porturile Galați, Brăila și Sulina însemnau cheltuieli importante pentru societate, care nu puteau fi acoperite din finanțarea statului maghiar. Proaspăt înființata societate era profitabilă încă în primul an financiar, contrar numeroaselor obstacole cu care s-a înfruntat ca nou actor de piață. În acel moment societatea avea patru vase maritime construite în Marea Britanie („Attila”, „Corvin Mátyás”, „Nádor”, „Vaskapu”). Pe lângă porturile de la Marea Neagră și din Orientul Apropiat, menționate mai sus, societatea a operat din portul Galați și linii către porturi din Marea Mediterană și porturi occidentale. Pe aceste linii se transportau spre porturile occidentale în special lemn din Transilvania, dar și mărfuri de altă proveniență. În 1900 circulația totală de mărfuri transportate pe vasele firmei Magyar Keleti Rt. era de 126.223 tone, în timp ce prin Galați s-au transportat în Orientul Apropiat 6.535 t de mărfuri maghiare (zahăr, alcool, făină, fier, mobilier din lemn, gips) și 16.000 t în porturi occidentale (aproape exclusiv lemn). Din anul 1901 vaporul cu aburi „Vaskapu”

asigura de două ori pe săptămână transport postal între Galați și Istanbul, atingând Sulina, Constanța, Varna și Burgas. În afară de participarea semnificativă la transportul pe Marea Neagră, pentru societate au devenit tot mai importante liniile de navigație liberă din Europa de Vest și mai apoi cele către Australia. Între anii 1898 – 1914 societatea Magyar Keleti Rt. utiliza o flotă de 16 nave cu aburi construite în Marea Britanie.

In această perioadă au apărut tot mai multe firme de transport pe Marea Neagră, printre care și societatea maghiară Atlantica Tengerhajózási Rt., fondată în 1907. Cele mai frecventate porturi de vapoarele acestei societăți și care participau la navigația liberă erau Rijeka și Brăila. Noua societate de navigație transporta de pe piețele riverane Dunării de Jos și Mării Negre cereale și lemne către Alexandria și Europa de Vest, de pe piețele vest-europene aducând în special huiă. De menționat faptul că transportarea de cereale ruse și române din porturile Mării Negre către Monarhia Austro-Ungară și Europa de Vest era o activitate profitabilă pentru multe societăți navale maritime. Din cauza cerealelor ieftine sosite pe cale maritimă din spațiul Mării Negre, în 1880 pe piața Monarhiei s-a creat o situație tensionată, politicienii maghiari invocând interesele agrare ale țării.

La izbucnirea Primului Război Mondial, cele mai frecvente steaguri în porturile române și bulgare de la Marea Neagră erau cele austro-ungare, datorită Lloyd și Magyar Keleti Rt. ■

**Traducere de
BARA Hajnal**

septembrie 1899, putem obține o imagine exactă a traficului de tranzit al societăților navale.

Societatea Maghiară de Navigație Fluvială și Maritimă (MFTR), fondată în anul 1895, s-a angajat încă de la înființare să opereze săptămânal trei curse de pasageri pe relația Zemun – Belgrad – Orșova – Galați și cel puțin două curse de mărfuri pe săptămână pe relația Orșova – Galați, în scurt timp mutându-și atelierul de reparații vapoare din Baziaș la Orșova. Cursele sale navale aveau conexiune la Galați cu cursele de pe Marea Neagră ale Societății Adria Tengerhajózási Rt., MFTR înființând aici un comandament de linie. Încă în anul fondării MFTR a comandat patru vapoare cu aburi pentru transport pasageri, adaptate condițiilor de pe Dunărea Jos. Toate cele patru vapoare cu aburi, cu o linie elegantă și de mare capacitate, puse în funcțiune în anul 1896, au primit nume cu rezonanță: „I. Ferencz József“, „Erzsébet Királyné“, „Széchenyi István“ și „Deák Ferencz“.

DDSG a vândut șantierul naval din Turnu-Severin în 1893, când concurența era încă puternică, dar și-a păstrat cursele locale pe relațiile Turnu-Severin – Galați, respectiv Galați – Tulcea, aceasta din urmă prelungind-o mai târziu până la Sulina. Consolidarea poziției pe Dunărea de Jos a societății MFTR a fost împiedicată de mai mulți factori externi. Între anii 1901 și 1912 vapoarele cu aburi ale MFTR au suferit mai multe accidente cu pagube semnificative (1901: „Erzsébet Királyné“ a eșuat la

Împăratul Franz Joseph părăsește gara din Orșova pentru a participa la ceremoniile din 1896

mal lângă Ruse; 1902: „I. Ferencz József“ s-a scufundat în apropiere de Cernavodă, iar „Margit“ s-a scufundat în urma unei coliziuni, fiind scoasă la suprafață; 1912: „Erzsébet Királyné“ a ars în totalitate la Rasova), iar după 1912 societatea a suferit pierderi din cauza războaielor balcanice.

Un exemplu bun în ce privește creșterea aprecierii spațiului dunărean îl constituie colaborarea MFTR cu Căile Ferate Bulgare: mărfurile puteau fi transportate la preț convenabil în porturi dunărene de unde își continuau drumul pe căile ferate, iar în transportul de pasageri s-a creat posibilitatea achiziționării de bilete combinate vapor – tren, pentru clasele I – III, pe relațiile maghiară – română – bulgară; în

plus, biletul combinat își păstra valabilitatea și cu o unică întrerupere! Ulterior Societatea Magyar Keleti Tengerhajózási Rt. a devenit și ea parteneră a societății MFTR.

Din 1846, în deceniile de după preluarea vapoarelor cu aburi ale DDSG, Österreichischer Lloyd s-a străduit să-și adapteze cursele la orarul trenurilor. O tentativă timpurie din această perioadă a fost

transportarea de vinuri maghiare cu vapoare DDSG până la Galați, apoi cu vapoarele firmei Österreichischer Lloyd până la Istanbul, unde Lloyd avea deja de mult timp o agenție. Agrarienii maghiari își propuneau în anii 1850 să-și trimită mărfurile pe piețele britanice pe aceste rute, însă din anii 1870 piețele vest-europene erau accesibile pentru Ungaria și prin portul Rijeka de la Adriatică. Așadar accesul la piețe prin Marea Neagră a devenit posibil doar în urma regularizării albiei Dunării la Porțile de Fier.

Începând cu anul 1883, Orient Express circula până la Varna; de acolo călătorii ajungeau la Istanbul cu vapoarele firmei Lloyd. În 1889, după finalizarea

Remorcherul „Vaskapu“

Contele
Pavel Kiseleff

unui raport al viceconsulului prusac la Iași, satele se anunțau între ele prin semnale, nimeni nu era lăsat să intre în sat, fiecare purta arma care i se potrivea (securi, furcă, sapă, hârleț etc.), precum și o legătură de fân cu care trebuia să dea foc satului în caz că erau nevoiți să-l părăsască.

In aceste condiții, vicepreședintele Divanului Moldovei, generalul rus Feodor Mircovici, i-a solicitat părintelui Placid Angeloni, superiorul Misiunii Franciscane din Moldova, să meargă în regiunea Romanului pentru a-i convinge pe locuitorii din acele sate să se supună prevederilor Regulamentului Organic. Timp de nouă zile, acesta a străbătut satele catolice din jurul Romanului pentru a-i determina pe credincioși să se supună legilor stipulate în documentul implementat de autoritățile țariste. Misiunea părintelui Angeloni a eșuat și, în consecință, generalul Feodor Mircovici

a ordonat într-o primă fază trimiterea la Săbăoani a 300 de husari din garnizoana militară rusească dislocată la Roman. Aceștia au ajuns în Săbăoani, dar văzând mulțimea mare de țărani (aproximativ 8.000), dispuși să riposteze, au făcut cale întoarsă.

La 24 aprilie 1831, într-o zi de luni, au fost trimiși la Săbăoani pentru reprimarea

răscoalei, 1.000 de infanteriști însoțiți de 500 de călăreți din armata rusă de ocupație, sub comanda generalului rus Beghidov. După ce au simulat că se întorc spre Roman pentru a-i deruta pe răsculați, au intrat în sat și au înconjurat cimitirul, unde erau refugiați țăranii rebeli din Săbăoani și din satele vecine. Comandantul detașamentului de represiune a încercat să rezolve conflictul pe cale pașnică, explicând țăranilor că înființarea armatei naționale este un lucru bun, întrucât ea va veghea la păstrarea integrității teritoriului Moldovei.

Tăranii nu s-au lăsat convinși de cuvintele ofițerului rus și, la răspunsul negativ al acestora, trupele țariste au tras trei salve pentru intimidare. În urma luptei corp la corp care a urmat între răsculați și trupele ruse, țăranii au fost nevoiți să capituleze. Bilanțul luptei a fost tragic de ambele părți: din rândurile țăranilor răsculați s-au înregistrat numeroși morți – 30 din Săbăoani, patru din Pildești, unul din Bartești, unul din Prăjești și patru din Gherăești.

Comisia de anchetă numită de autorități în urma desfășurării răscoalei țărănești a stabilit că principalii organizatori din satele din ținutul Roman au fost: vornicul Andrei Dascălu din Săbăoani, Petre Mârță din Căndești, Mihai Pârțan, Mihai Gherghelcanu și Dimitrie Tărzioru din Tămășeni, Dumitru Ciocoiu din Adjudești, Ilic Burluiu din Doljești, vornicul Petre Cove și Simion, fiul lui Toma, din Oțeleni.

La interogatoriile desfășurate în timpul anchetei, țăranii au declarat: „Gândul nostru a fost să nu ne supunem întru nimica stăpânirii și hotărârea să ne împotrivim cu toate chipurile și cu toată virtutea noastră, iar întâmplându-se și moartea unui boier sau ghincariu sau alte ucideri să răspundem toate satele.”

La 7 august 2011, în Săbăoani a fost dezvelit și sfințit un monument realizat de sculptorul Florin Zaharescu pe care sunt înscrise numele a 40 de țărani morți în confruntarea din 1831. Istoricul nemțean Radu Gheorghe spunea, cu acel prilej: „Răscoala de la Săbăoani a fost, se pare, singura răzvrătire a maselor din Moldova împotriva ocupației rusești din timpul Regulamentelor Organice. Ea a avut însă un caracter local și nu a influențat situația la nivelul întregului stat.” ■

Coperta Regulamentului Organic, din Moldova, editat la Iași, 1846

RĂSCOALA TĂRĂNEASCĂ DE LA SĂBĂOANI

SORIN GRUMUȘ

La 24 aprilie 2021, s-au împlinit 190 de ani de la desfășurarea răscoalei țărănești de la Săbăoani, singura răzvrătire din Moldova împotriva măsurilor implementate prin Regulamentele Organice. Mai puțin cunoscută și studiată, această mișcare țărănească a avut cauze economice, sociale și politice.

Comuna Săbăoani este cea mai mare și una dintre cele mai vechi așezări rurale din județul Neamț. Este plasată în zona central-estică a județului, fiind marcată la vest de intersecția drumului european E85 (DN2) cu drumul național DN28, la 12 km de municipiul Roman și 62 km de municipiul Piatra Neamț, reședința județului Neamț. După războiul dintre Imperiul Otoman și cel Rus (1826 – 1829), Țările Române au fost ocupate de armatele ruse. Ultimul guvernator rus al Principatelor, Pavel Kiseleff, sosit în toamna anului 1829, a instituit Regulamentul Organic. Aceasta a fost prima lege organică cu valoare constituțională în Principatele Dunărene și prevedea, printre altele, organizarea lor pe baza principiului separării puterilor în stat, constituirea bugetului statului, crearea armatei, reorganizarea

Biserica romano-catolică „Sf. Mihail” din Săbăoani, construită în locul bisericii vechi, în jurul căreia au avut loc evenimentele violente din text

Monumentul dedicat victimelor răscoalei din 1831, dezvelit în anul 2011 (www.sabaoani.ro)

zarea sistemului fiscal, reformarea justiției sau păstrarea privilegiilor boierești.

La 24 aprilie 1831, în comuna Săbăoani a izbucnit o răscoală. Cauzele principale ale răscoalei au fost catagrafia (recensământul), pe baza căreia avea să se stabilească birul pe care urma să-l plătească țăranii, și împotrivirea la încorporare a unor tineri în armata permanentă a Moldovei. Regulamentul Organic a reorganizat printre altele și armata, stabilind obligativitatea serviciului militar pentru toți tinerii cu vârsta cuprinsă între 20 și 30 de ani.

La 20 februarie 1831, fruntași din satele din ținutul Roman (Săbăoani, Gherăcești, Răchiteni, Adjudești, Buruienști, Luțca, Tămășeni, Sterpul, Rediul, Sagna, Fărtești, Oțeleni și Pildești) au redactat un document programatic prin care se obligau să nu mai permită concentrarea tinerilor pentru „Straja pământeană”. În cazul în care un sat nu și-ar fi respectat angajamentul, celelalte i-ar fi dat foc. Conform

*Protoiereul
Aleksandr
Ivanovici
Vvedenski*

cu un număr impresionant de comunicări la congrese medicale, spre stupefarea celor care-l socoteau pierdut pentru știință.

TUNS ÎN MONAHISM

Spre satisfacția vindictivă a clasei muncitoare este citat ca martor la procesul intentat de autoritățile de stat unui coleg medic, sub acuzația fantasmagorică de neglijență în serviciu. Profesorul Sitkovski primise în îngrijire un grup de soldați răniți ai Armatei Roșii de care se ocupase cu atenție, dar CEKA (poliția secretă) răspândise bârfa că rănilor respectivilor se infectaseră în spital.

Confruntat cu un acuzator de temut, Peters, leton de origine, profesorul Voino-Iasenețki susține un discurs hotărât și liber în apărarea colegului său, riscând arestarea și oprobriul. Două replici au rămas antologice. La punerea la îndoială de către Peters a cunoștințelor medicale ale profesorului, Voino-Iasenețki spune că și-a dobândit știința la Facultatea de Medicină a Universității „Sfântul Vladimir” din Kiev, nu la școala sovietică de doi ani de felceri. Anchetatorul recidivează și-l întreabă pe martor cum se împacă faptul că slujește și la biserică și taie și bolnavi? Profesorul răspunde că el taie bolnavi ca să-i facă bine, dar nu înțelege în ce scop îi taie bolșevicii pe oameni. Pledoaria și cele două răspunsuri ale doctorului câștigă de partea lui într-o asistență, inițial ostilă, care acum izbucnește în ropote de aplauze. Faima de mare vorbitor a părintelui Iasenețki se răspândește periculos pentru regim, ca urmare a convorbirilor duhovnicești publice

dintre episcopul Inochentie și părintele Iasenețki și, mai ales, odată cu confruntările, tot publice, dintre un protoiereu răspopit, devenit omul propagandei atec în Asia Centrală, Lomakin, și Voino-Iasenețki, acesta din urmă câștigând fără dubiu toate disputele.

Valul de persecuții religioase dobândește un ajutor consistent din partea schismei renovacioniste conduse de protoiereul Aleksandr Ivanovici Vvedenski (1889 – 1946), care înființează o biserică paralelă cu mesaj anticlerical și antiierarhic, cunoscută îndeobște ca „Biserica Vie”. Sprijinită masiv de organele de stat și de CEKA, „Biserica Vie” era de fapt o armă teribilă împotriva fundamentelor Bisericii Ortodoxe legitime. Surprins de acțiunea acestuia în propria eparhie, episcopul de Tașkent, Inochentie, fuge într-o noapte a anului 1923 din tronul ierarhic, vacantându-l.

În absența lui ajunge la Tașkent un episcop exilat, Andrei Ufimski, cneaz Uhtomski (1873 – 1937), care primise înainte de arestare binecuvântarea patriarhului Tihon, aflat el însuși în arest la domiciliu, în incapacitatea de a învesti episcopi. Preasfințitul Andrei îi propune părintelui Voino-Iasenețki, devenit între timp paroh al catedralei din Tașkent, ridicarea în rangul de episcop. Un consiliu clandestin al clericilor din parohie își dăduse în prealabil acordul. În ciuda protestelor copiilor săi, doctorul acceptă chemarea lui Hristos și este tuns în monahism în dormitorul propriei locuințe. Primește atunci numele Luca, după tradiție, evanghelist, doctor și iconar. A doua zi, la îndemnul episcopului Andrei Ufimski, monahul Luca pleacă clandestin, însoțit de un ieromonah, de un diacon și de fiul său

Andrei Ufimski, cneaz Uhtomski

Mihail, atunci în vârstă de 16 ani, la Pendjikent, în apropiere de Samarkand, ca să primească ungerea ca episcop din mâinile a doi episcopi exilați, Daniil al Volhovului și Vasilie al Suzdalului. După un drum obositor de o noapte și o zi, profesorul Valentin Voino-Iasenețki urcă în ierarhia bisericească în urma unei slujbe clandestine și se întoarce, spre uimirea generală, ca Luca, episcop al Tașkentului și Turkestanului.

Așa cum era de așteptat, urcarea în treapta episcopală în vremuri atât de năprasnice echivala cu începutul unui lung drum de martiraj pe urmele lui Hristos.

Depănăm noi pagini din povestea medicului rus Valentin Voino-Iasenețki, începută în numărul trecut.

UN PROFESOR DE MEDICINĂ CARE A VINDECAT TRUPUL ȘI SUFLETUL

ȘTEFAN COLCERIU

Doctorul își continuă activitatea energetică la spitalul din Tașkent și, în paralel, are o contribuție decisivă la organizarea universității din oraș, unde înființează o școală excepțională de medicină, în 1920. Ocupă el însuși, singurul nelocalnic, catedra de Anatomie topografică și Chirurgie.

În același timp, începe să frecventeze și biserica locală, devenind o voce din ce în ce mai distinctă în adunările acesteia. Prigonirea de către bolșevici a tuturor „elementelor” fostului regim este în toi. Pe lângă obișnuitele execuții sumare, partidul trece la „evaluarea” fețelor bisericesti.

*Cu pacienții spitalului de evacuare nr. 1.515,
din Krasnoiarsk, 1942 – 1943*

La o astfel de evaluare publică, profesorul Voino-Iasenețki ține un discurs fulminant în apărarea episcopului locului, Inochentie. Impresionat, ca întreaga asistență care izbucnește în urale la sfârșitul pledoariei doctorului, preasfințitul Inochentie îi cere vorbitorului să devină preot. Înțelegând rugămintea episcopului ca pe o poruncă duhovnicească și o chemare hristică, acceptă pe loc. Duminica următoare a fost făcut diacon, iar după încă o săptămână, preot. Conștiințios, își aprofundează, sistematizează și completează cunoștințele de teologie.

Face, în acele vremuri teribile, o impresie puternică, adesea contradictorie, asupra studenților săi, în fața cărora se prezintă numai în rasă, cu crucea la gât. E aplaudat și contestat deopotrivă, dar nu renunță la haina cu care l-a investit Hristos. Când autoritățile scot din sala de operație icoana Maicii Domnului, intră în grevă medicală, adică refuză să mai opereze până când icoana nu e adusă înapoi de un ștab comunist, a cărui soție are nevoie urgentă de o operație pe care o putea face numai doctorul Iasenețki. Își intensifică activitatea de cercetare în domeniul chirurgiei septică și participă

cială nu recunoaște această inimă-ginabilă reușită pentru vremurile respective și acreditează ideea că primul transplant renal ar fi avut loc în 1934.

MAI APROAPE DE ZORII CREȘTINISMULUI

În paralel, pentru că biserica locală căzuse cu totul pradă schismei renovaționiste, episcopul ține slujbe clandestine la el acasă, care devin din ce în ce mai populare. Marele său talent de predicator și faima de doctor fără de arginți câștigă inimile tuturor. După acest popas mai îndelungat, se îndreaptă spre locul care-i fusese desemnat pentru petrecerea exilului, satul Haia, în inima taigalei. Nu rămâne însă aici mai mult de două luni, pentru că este rechemat la Eniscisk, încarcerat la închisoarea din localitate și apoi trimis cu barjele în jos pe Enisci, spre Turuhansk. Într-o haltă intermediară îl așteaptă o mulțime de tunguși bolnavi de trahom (o boală infecțioasă ce duce la orbire, provocată de o bacterie), care-i cer vindecare. Ceea ce doctorul nu ezită să facă. Un caz mai sever descoperit aici îl rezolvă la spitalul din Turuhansk printr-un transplant de mucoasă labială pe pleoapă.

În noul loc de exil i se propune să lucreze la spitalul care nu mai avea niciun medic calificat. Cu un felcer și două asistente face minuni, așa încât spitalul e luat cu asalt de populația din împrejurimi. Ceea ce, desigur, autoritățile nu pot îngădui. Ideea că țărani îi pusese la dispoziție doctorului o sanie și blănuri este intolerabilă și exilatul este

*Sofia Andreevna
și copiii profesorului
Voyno-Iasenețki*

trimis de reprezentantul GPU (urmașul CEKA) local „la oceanul înghețat”, adică la 230 km, dincolo de Cercul Polar de Nord. Să trimiți pe cineva cu insuficiență respiratorie, într-o jumătate de oră și în toial iernii, în satul Plahino înscamnă să-l condamni la moarte. Și, într-adevăr, drumul e teribil de greu pe gerul cumplit și pe Eniscicul înghețat. Acum simte episcopul Luca prezența fizică a lui Hristos.

Ajuns la Plahino, este cazat singur într-o cameră care, deși încălzită permanent de o sobă de tablă, e invadată pe lângă ușă și fereastră de zăpadă. În condiții de sărăcie extremă, episcopul e

nevoit să-și gătească singur și dă greș. Oficială însă aici un botez demn de zorii creștinismului: într-una dintre cele câteva izbe din cătun, cocărjat sub acoperișul scund al odăii, cu un epitrahil făcut dintr-un cearșaf și cântând rânduiala din memorie, episcopul Tașkentului invocă Duhul Sfânt, mereu împins de vițelul familiei, care răsuflă cald asupra pruncului. Deși nimeni nu mai crede în eliberarea lui prea curând, preasfințitul Luca îl asigură pe un cunoscut care îl vizitează, că în mai puțin de o lună, exilul lui la Plahino va lua sfârșit. Ceea ce s-a și întâmplat cu absolută precizie.

La începutul lui martie 1925, episcopul primește o scrisoare de la șeful GPU din Turuhansk prin care era invitat înapoi în oraș. De fapt, mulțimea făcea presiuni pentru întoarcerea la spital a doctorului iubit. Târziu, în toamna aceluiași an, episcopul primește o altă scrisoare de la GPU Krasnoïarsk în care i se cere să se prezinte în localitatea cu pricina. Drumul spre Krasnoïarsk era dificil, pentru că ultimele barje plecaseră la sfârșitul lui august, iar în noiembrie Eniscicul nu era suficient de bine înghețat pentru o călătorie în siguranță cu sania. Cu toate acestea episcopul Luca pornește cu o sanie spre Krasnoïarsk. Pe drumul de întoarcere, nu fără peripeții și care durează aproape două luni, este întâmpinat ca un taumaturg în toate haltele de mulțimile recunoscătoare ale celor vindecați la prima lui trecere în josul râului. La Krasnoïarsk face în grabă câteva operații dificile, apoi se prezintă la postul GPU și, în ziua de Crăciun, este pus în libertate.

Episcopul Luca printre enoriași, Tașkent, 1923

(Va urma)

Imagine din Taşkent, strada Puşkin, 1923. Piaţa Sergievskaja (acum piaţa Khamid Alimdzhani) şi Biserica Sergievskaja în spate, construită în 1897, demolată în anii '30; Luca, arhiepiscop al Tambovului între 1944 şi 1946, aici într-o imagine din 1945

ÎNCEPUTUL ANILOR DE MUCENICIE

Întors la Taşkent ca episcop legitim al locului, arhierul Luca slujeşte prima sa liturghie în noua calitate, duminică, de sărbătoarea Sfinţilor Constantin şi Elena. Dar după două săptămâni, la 9 iunie 1923, este arestat, aşa cum se făcea, la orele 11 noaptea, iar copiii lui şi Sofia Andreevna sunt evacuaţi din apartament şi mutaţi într-o locuinţă mizeră. „Biserica Vie” ocupă catedrala şi instalează un episcop ilegal.

În prima instanţă, episcopul este ținut în închisoarea din Taşkent şi, deşi i se aduce acuzaţia abracadabrantă că a activat simultan ca spion britanic şi susţinător al revoltei cazacilor din Orenburg, beneficiază de o oarecare clemenţă din partea directorului închisorii care, plin de deferenţă, îi pune la dispoziţie biroul său după orele de program pentru ca profesorul să poată scrie la *Studiile de chirurgie septică*. Lucrează cu spor şi încheie primul volum, iar pe pagina de gardă semnează cu numele de episcop, aşa cum intuise, fulgurant, când se apucase de scris, în 1916. Desigur, lucrarea nu apare deocamdată.

În toamna aceluiaşi an 1923 primeşte o zi de permisie, în care îşi ia rămas bun de la copii şi de la credincioşi, cărora le porunceşte să nu treacă la schismatici. În ciuda opoziţiei până în ultimul

moment a populaţiei, pleacă la Moscova, unde e încarcerat şi îşi aşteaptă, la Butîrka şi Taganka, închisori supraaglomerate, la un loc cu deţinuţi de drept comun şi în cele mai groaznice condiţii imaginabile, sentinţa. E condamnat la deportare în adâncul Siberiei şi, în ciuda unei gripe care l-a incapacitat cu totul, e urcat în trenul cu deţinuţi.

Urmează până la destinaţie mai multe halte, în care le câştigă respectul deţinuţilor de drept comun prin comportamentul său de o umanitate ireproşabilă (îşi cedează, printre altele, coşocul unui amărât care tremura de frig).

La prima staţie, Tiumen, apar primele semne ale insuficienţei respiratorii dobândite de pe urma unui tifos exantematic. Urmează închisoarea din Omsk, apoi, cu celebrul vagon de deţinuţi Stolîpin, până la Novosibirsk, unde e jefuit de colegii de detenţie de puţinele lucruri pe care le mai avea. Refuză să mai împartă celula cu criminalii şi hoţii şi e transferat mai departe, în aceleaşi condiţii chinuitoare, de la Novosibirsk la Krasnoiarsk, unde e marcat de executarea unor cazaci revoltaţi.

La Krasnoiarsk este imbarcat pe o barjă şi dus 320 km spre nord, pe Enisei, spre Eniscisk. Pe drum, în diverse halte, operează în cele mai primitive condiţii şi face minuni. O faimă încropită îl precedă şi pe măsură ce coboară pe fluviu tot mai mulţi localnici îl aşteaptă ca pe un taumaturg. Ajuns la Eniscisk, locuieşte într-o cameră acceptabilă şi beneficiază de regimul de detenţie deschis, specific exilaţilor. Se prezintă la spitalul din localitate şi îşi oferă serviciile medicale. E acceptat pe loc, desigur fără să fie retribuit, şi operează toată ziua. Pe lângă operaţiile de tot felul, face acum şi primul transplant renal reuşit, înlocuindu-i unui tânăr rinichiul cu unul de viţel. Propaganda ofi-

Ordinul de arestare din iunie 1923

Zeița Iris duce apa râului Styx în Olimp, cu simbolul curcubeului prezent în pictura britanicului Guy Head, c. 1793

ca despre un drum al balaaurilor, pe care aceștia îl parcurg pentru a se adăpa (Gh. Vlăduțescu, *Filozofia legendelor cosmogonice românești*).

Curcubeul este investit de mentalul popular cu forța de a păstra echilibrul apei între cer și pământ și de aceea se spune că are capul fixat într-un râu mare, de unde sugă apa. Locuitorii din zona Tecuciului cred că atunci când plouă prea mult, norii pierd toată apa și asta însemna că s-au întâlnit două curcubeie. În mentalul popular, râul Prut este socotit adăpostul curcubeului de răsărit, iar Siretul cel al curcubeului de apus (Tecuci).

În zona Sucevei se spunea că femeile care vor să fie frumoase și să aibă pielea albă și lucioasă să se spele cu apă luată din locul unde apare coada curcubeului. Tot în Suceava, localnicii credeau că persoana care vedea prima curcubeu trebuia să ia două găleți cu apă și să meargă târâș până la locul de unde curcubeul bea apă. Acolo putea găsi o comoară. În Bucovina și Telcorman se credea că dacă apare curcubeul, se va opri ploaia, iar locuitorii din Tecuci erau îngrijorați dacă apărea curcubeul în timpul dimineții. Era socotit un semn că va urma o vreme secetoasă și vor fi compromise recoltele. Culorile curcubeului aveau semnificații speciale în imaginarul popular. Oamenii credeau că dacă roșul este dominant, va fi un an prielnic pentru recoltele din vii și vinul va fi foarte bun. Când era dominantă culoarea verde, urma să se facă mult fân, spre bucuria crescătorilor de animale, care ar fi avut cu ce să le hrănească în anul ce urma (Chioar). Însă, atunci când dominantă era culoarea albastru, oamenii erau necăjiți pentru că aceasta prevestea secetă mare și foamete (Dâmbovița).

Locuitorii satelor „citeau” vremea în curcubeu.

După ploaie apare curcubeul

Dacă acesta apărea primăvara și dacă avea culorile clare, limpezi, era semn că urma un an îmbelșugat, cu hambare pline. Atunci când culorile erau tulburi, amestecate, se credea că anul ce urma era secetos, iar recoltele ar fi fost compromise (V. Kernbach). Se spunea că atâta timp cât stă curcubeul pe cer el bea apa dintr-un râu sau lac. Oamenii își imaginau că acesta are capul cioplit dintr-un lemn, iar cine voia să-l prindă trebuia să sară într-un picior, cu ochii închiși, până în locul în care se adăpa. Există pericolul ca

acela care îl prindea să se transforme: femeia devenea bărbat, iar bărbatul femeie (Gorj; V. Cărăbiș, *Tradiții și obiceiuri de pe Valea Jaleșului*).

În satele din zona Suceava se spunea că dacă apare curcubeul într-o dimineață cu ceață era prevestitor de vreme rea, urmau multe zile cu ceață și burniță. În popor curcubeul mai este numit și Brăul Popii, iar apariția lui pe cer este semn că Dumnezeu a potolit furia apelor după o ploaie mare (Suceava). Curcubeul este investit și cu puteri vindecătoare. De aceea, bolnavii care sufereau de gușă sperau că se vor vindeca atunci când vedeau curcubeul vara. Trebuia să se dea de trei ori peste cap rostind o rugăciune prin care îndemneau curcubeul să bea apa din gușa lor (Maramureș și Suceava). Dar cei care visau un curcubeu aveau motive de îngrijorare pentru că apariția în vis era prevestitoare de moarte (Suceava). Despre curcubeu, înțelepții au spus: fericirea, ea și curcubeul, nu se vede niciodată deasupra propriei case, ci doar asupra caselor celorlalți; sufletul nu ar avea niciun curcubeu dacă ochii nu ar avea lacrimi; curcubeul este zâmbetul lui Dumnezeu din spatele lacrimilor cerului; curcubeiele sunt eșarfele păcii divine aruncate sfios peste lume.

Una dintre cele mai frumoase legende despre curcubeu vorbește despre o ceartă, la începuturile omenirii, între culori. Fiecare dintre ele se considera a fi cea mai importantă și că ar reprezenta perfecțiunea. Dar, când se certau mai aprig, au fost oprite de un fulger puternic; acesta a despiciat cerul și tunetele și ploaia au acoperit pământul. Culorile au început să tremure de frică, s-au apropiat unele de altele și s-au strâns în brațe pentru a se proteja. Ploaia le-a dojenit pentru nesăbuiința lor și le-a spus s-o urmeze, iar de câte ori va ploua, fiecare dintre ele să întindă pe cer un arc colorat, curcubeul, semn al păcii și al speranței. Un deznodământ minunat, cu multe învățăminte și pentru noi, oamenii. ■

Peisaj cu jertfa de mulțumire a lui Noe, realizat în anul 1814, inspirat din Geneza (Vechiul Testament), în viziunea pictorului austriac Joseph Anton Koch. Pe fundal se poate observa curcubeul

DE RÂNDUL CURCUBEULUI

Dr. GEORGETA ROȘU

În credințele populare românești curcubeul este considerat mărturia milosteniei lui Dumnezeu, un simbol al înțelegerii dintre Dumnezeu și om. În Vechiul Testament se menționa că oamenii se înrăiseră atât de mult, încât Dumnezeu a luat hotărârea să trimită asupra lor potopul și i-a spus lui Noe să-și facă o corabie în care să încapă câte o pereche din fiecare specie de viețuitoare de pe pământ, pentru a le salva. După ce a trecut potopul și a văzut cât de mare a fost numărul victimelor printre oameni, Dumnezeu i-a făgăduit lui Noe că așa ceva nu se va mai întâmpla. Dovada acestei mărturisiri este curcubeul, „legământul lui Dumnezeu cu oamenii, după potop“.

În antichitatea greacă se credea că zeița Iris transmitea prin curcubeu mesajele lui Zeus către muritori, iar romanii considerau curcubeul scara lui Mercur, pe care acesta cobora printre muritori pentru a le aduce norocul în afaceri și prosperitatea. La români, în imaginarul popular, curcubeul reprezintă brâul lui Dumnezeu și aduce vești despre recolte.

Adesea este personificat în Balaur, Zmeu, Brâul Pământului sau Brâul Maicii Domnului, fiind învestit cu puterea de a opri ploile, atunci când urmările lor devin catastrofale. De asemenea, i se mai atribuie și puterea de a sorbi apa mărilor și a râurilor (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*).

Unele legende populare vorbesc despre curcubeu

germană câteva dintre lucrările cu caracter rasist ale lui Houston Stewart Chamberlain, un filosof german de origine britanică. Familia lui Unity avea origini îndepărtate, fiind menționată încă din secolul al XI-lea în comitatul Northumberland. Alături de frați, a trăit o copilărie lipsită de griji pe moșia Asthall din comitatul Oxfordshire și a primit o educație aleasă la prestigioasa școală St. Margaret din Bushey.

Parcă copleșită tot mai mult de surorile și fratele său, sofisticată și introvertită, pusă în umbră de cei apropiați ei, fiind și o fire mai impulsivă, Unity a dorit mereu să epateze și să se afirme. Unul dintre

Unity și Diana într-un grup de ofițeri SS

Cele patru surori, în sensul acelor de ceasornic, de sus: Unity, Jessica, Diana și Nancy

biografii săi, Jan Dalley, povestește că locuind în aceeași cameră cu sora sa, Jessica, Unity a decis să o împartă, trăgând o linie cu creta pe parchet. În partea Jessie erau afișate la vedere secera și ciocanul și poza lui Vladimir Ilici Lenin, iar în partea lui Unity trona svastica și imaginea lui Adolf Hitler.

Mai târziu, în 1933, Unity și sora ei mai mare Diana, pline de entuziasm, au aderat la Uniunea Fasciștilor Britanici, condusă de Oswald Mosley. Unity a îmbrățișat tot mai mult ideile extremei drepte, fiind membră a secțiunii de femei a organizației. Ea a devenit treptat o admiratoare ferventă a fascismului și a liderului nazist al Germaniei, Adolf Hitler. În 1933, alături de Diana, a

călătorit în Germania, unde a asistat la unul dintre congresele Partidului Nazist, ceea ce a marcat-o, devenind o susținătoare radicală a extremei drepte.

În anul următor, a plecat la München, unde s-a stabilit pentru o perioadă, angajându-se ca profesoară de limba engleză. Devenită aproape obsedată de dorința de a-l cunoaște personal pe Hitler, a decis să își petreacă timpul la restaurantul „Bavaria” din München, unde știa că liderul nazist obișnuia să ia masa. După aproape zece luni de așteptare, la 9 februarie 1935, Hitler a invitat-o la masa sa. Unity a notat că a fost „unul dintre momentele cele mai fericite ale vieții mele”.

Treptat, Unity a devenit membră a cercului de amici apropiați lui Hitler și s-a întâlnit deseori cu acesta la Obersalzberg sau la Berlin. Despre aceasta au vorbit, între alții, Otto Dietrich, apropiat al Führerului, Albert Speer, arhitect și, mai apoi, ministru al Armamentului, prințesa Carmencita Wrede. Unity nu a făcut un secret din

Unity alături de Julius Streicher

UNITY MITFORD PRIETENA LUI HITLER

● O familie sub influența culturii germane ● Își împarte camera cu sora: jumătate era a lui Lenin, jumătate a lui Hitler ● O altă soră căsătorită cu liderul fasciștilor britanici ● Așteaptă zece luni până o invită Hitler la masă ● Discută planurile de amenajare a apartamentului primit cadou, în vreme ce proprietarii, evrei, plâng în bucătărie ● Se împușcă cu pistolul primit cadou de la Hitler

MIHAI MANEA

La 3 septembrie 1939, în ziua în care Marea Britanie și Franța au declarat război Germaniei naziste, o tânără s-a așezat pe o bancă în celebra Grădină Englezească din München și și-a tras un glonte în cap. Glonțul s-a oprit lângă creier. Internată de urgență în spital, a fost copleșită de mici atenții – în special, coșuri cu flori – din partea liderilor naziști: ministrul Propagandei, Joseph Goebbels, ministrul de Externe, Joachim von Ribbentrop, însuși Hitler. Cel din urmă a vizitat-o pe tânără de două ori și a acoperit toate cheltuielile de spitalizare. În ianuarie 1940, la cererea sa, tânăra a fost repatriată la Londra, prin Elveția și Franța.

Dar cine era această tânără, care a recurs la gestul extrem și mai ales de ce se bucura de atâta atenție din partea conducerii naziste?

Unity Mitford, tânăra care a încercat gestul disperat în 1939, s-a născut la Londra, fiind al cincilea dintre cei șapte copii ai lui David Freeman-Mitford, al doilea baron, apoi lord de Redesdale, și al lui Sydney Gibson Bowles, fiica unui parlamentar britanic. A purtat și prenumele de Valkyrie, căci cultura germană era foarte apreciată în familie. Bunicul ei, Algernon Freeman Mitford, fusese un prieten al compozitorului Richard Wagner și tradusese în limba

Familia Mitford

CUMĂTRA VULPE ISTORII, LEGENDE, CUTUME, FAPTE

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Vulpe, tu mi-ai furat găscă/Dă-mi-o înapoi, dă-mi-o înapoi“ – unul dintre cântecele copilariei multora dintre noi: îl învățam încă din primii ani, interpretându-l la serbări cu gesturi largi și grimase pe măsură. Părinții mai aplaudă și astăzi, mai mult sau mai puțin entuziasmați de performanțele artistice ale odraslelor, crezând însă cu tărie că ei fredonează un neaoș cântecel. Prea îl cunoaștem cu toții, prea ne trezește tuturor vesele amintiri...

Cu câțiva ani în urmă, pe una dintre cele mai cunoscute platforme media din țară, un jurnalist care trăiește de ani buni în arhipelagul nipon, George Moise, arăta cât de stupefiat a rămas, ascultându-l în... japoneză. Aceeași linie melodică, însă versuri total diferite: personajul central acordând mult mai multă atenție aspectului, fiind o vulpiță cochetă, care, ce să vezi!, nu fură... Intrigat, i-a căutat sursa, ajungând astfel la proveniența europeană: germană! Se pare că, prin 1824, organistul, dascălul și compozitorul saxon Ernst Anschütz (1780 – 1861) ar fi prelucrat o variantă populară, dându-i forma unui lied

foarte asemănător cu ceea ce cunoaștem astăzi, cumătra cu stufoasă coadă fiind, ca și la noi, croul negativ, un mic, dar viclean hoțoman de prin gospodării.

Concluzia: vulpea, din cauza, în special, spectaculoasei răs-pândiri și adaptabilități la condițiile cele mai diverse, reprezintă un personaj popular pe glob.

PRACTICI FUNERARE DIN EPOCA BRONZULUI

Un studiu publicat în 2019

într-o prestigioasă revistă de specialitate – *Archaeological and Anthropological Sciences* (Științele arheologice și antropologice) – ce acoperă o extinsă arie de expertiză (de la mai clasicele arheologie sau geologie, la geoarheologie sau științe ale conservării), girată de un comitet multinational, demonstrează existența unei legături speciale și, bincînțeles, mult mai vechi, dintre oameni și vulpi.

Ernst Anschütz

Unity în 1938...

vernului britanic, precum ambasadorul Sir Neville Henderson, acreditat la Berlin.

În 1936, Diana avea să se căsătorească cu Mosley în casa lui Joseph Goebbels din Berlin, martor fiind însuși Adolf Hitler. La aflarea vestii, tatăl său, extrem de furios, a interzis tuturor membrilor familiei să mai aibă legături cu fiica rebelă.

În 1936, Unity l-a întâmpinat pe consulul britanic la München cu salut nazist, ceea ce l-a determinat pe diplomat să ceară Foreign Office revocarea imediată a pașaportului ei. Istoria a consemnat și participarea lui Unity, alături de Julius Streicher, unul dintre cei mai virulenți lideri antisemiți, la un festival al Tineretului Hitlerist, la Hesselberg, ocazie cu care a ținut un discurs plin de invective la adresa evreilor. Ulterior, acesta a fost publicat în ziarul nazist *Der Stürmer*. „Britanicii nu știu nimic despre pericolul reprezentat de evrei. Evreii noștri cei mai teribili acționează pe ascuns. Ne gândim cu bucurie la ziua în care vom spune Anglia este a englezilor. Afară cu evreii!”

Articolul a provocat stupeoare în Marea Britanie. Drept răspuns, Hitler i-a acordat insemna de aur a Partidului Nazist, o lojă particulară la Jocurile Olimpice din 1936 de la Berlin și a invitat-o să i se alăture la Festivalul Wagner de la Bayreuth.

Membră a cercului apropiat conducătorului

concepțiile sale antisemite, afirmând: „Trebuie să scăpăm de evrei!” În același timp, ea și-a exprimat dorința de a contribui la o înțelegere între Germania nazistă și Marea Britanie, dar și dezgustul față de reprezentanții Gu-

nazist, era invitată des la reședința acestuia de la Berghof. În 1938, Unity a apărut la Viena, alături de Hitler, când s-a înfăptuit anexarea Austriei la Reichul nazist (*Anschluss*). Revenită în Germania, Hitler i-a oferit să alcașă un apartament dintre patru disponibile la München. Un raport al poliției a consemnat că Unity a ales unul luxos, din centrul orașului, și apoi l-a vizitat discutând cu un designer planuri de amenajare ulterioară, în timp ce adevărații proprietari – o familie de evrei – plâneau în bucătărie. Ulterior, Unity a locuit în casa surorii lui Ernst Hanfstaengl, unul dintre primii admiratori și prieteni credincioși ai lui Hitler. Când Hitler și Hanfstaengl s-au certat, i s-a cerut să-și caute altă locuință.

Unity nu a încetat niciodată să încerce să îl convingă pe Hitler despre avantajele unei posibile apropieri între Marea Britanie și Germania. În 1939, cu prilejul Festivalului de la Bayreuth, Hitler le-a avertizat pe surorile Mitford că războiul urma să izbucnească curând și le-a cerut să se întoarcă la Londra. Deși Diana a plecat, Unity a decis să rămână în Germania.

Atunci când, la 3 septembrie 1939, s-a instalat starea de război între Germania și Marea Britanie, Unity l-a vizitat pe gauleiterul Bavariei, Alfred Wagner, și s-a interesat dacă urma să fie internată, fiind cetățean al unui stat inamic. Unity a văzut lumea sa prăbușindu-se și a recurs la gestul aproape fatal, încercând să își pună capăt zilelor, culmea, chiar cu pistolul oferit de Hitler. Chirurgii germani i-au salvat viața, dar nu au putut extrage glonțul de lângă creier. La ordinul lui Hitler, la 3 ianuarie 1940, Unity a fost transportată la Berna, în Elveția, și de acolo, prin Franța, a ajuns la Londra.

Revenită în țară, Unity a continuat să se declare pentru o apropiere de Germania, ceea ce a făcut ca unii politicieni să ceară arestarea sa pentru trădare. La intervenția ministrului de Interne, Sir John

Anderson, și ca urmare a presiunilor tatălui ei, i s-a permis să trăiască alături de mama sa, care a îngrijit-o, pe proprietatea familiei de la Swinbrooke, în comitatul Oxfordshire. A rămas grav afectată în ceea ce privește capacitățile mentale și fizice până la moarte, survenită la 28 mai 1948. ■

... și la revenirea acasă

Miniatură
dintr-un manuscris
al Romanului lui Renart
(Bibliothèque
Nationale de France)

Vulpea încarnază și puterile magice. În Finlanda și în spațiul lapon, visul oricărui vânător este să prindă legendara vulpe Tulikettu, creatura care trăiește pe culmile mereu

acoperite de zăpadă, în îndepărtatul nord. Captura i-ar aduce oricui prosperitate, dar și viață îndelungată.

... LA UNUL VENERAT, DAR CU UN STATUT APARTE

Pentru japonezi, vulpea – *kitsune* – reprezintă o creatură cu totul specială, atât temută, cât și venerată. Ea este capabilă să arunce vrăji asupra muritorilor. Despre persoanele care prezintă probleme psihice (în special, femeile) se spune că sunt... posedate de vulpi, animalul s-ar furișa în mintea și în corpul celui bolnav, prin piept sau prin unghii, și nu i-ar mai da drumul.

În shintoism, tot un zeu al fertilității, Inari, divinitatea orezului, a hranei, apare fie călare, fie flancat de doi vulpoi de șes. La intrarea în templele consacrate acestuia, putem admira astăzi statui de vulpi, așezate față în față și ținând în bot o cheie sau o minge, simboluri

ce descuie baierile hambarelor cu hrană.

Pentru locuitorii regiunii Mochica din Peru, vulpea este un animal venerat, care apare în multe reprezentări artistice. În viziunea acestora, ea ar fi încarnarea luptătorului perfect, care își folosește mai ales puterea minții pentru a învinge. În legendele nativilor canadieni, animalul este văzut ca spiritul bătrânului înțelept, care, uneori, pentru a ieși în câștig, recurge și la șiretlicuri mai puțin permise!

UN PERSONAJ DE POVESTE...

„Vulpea își schimbă părul, dar nu și obiceiurile” – susținea unul dintre cei mai importanți istorici ai lumii antice, Suetoniu (69/75 – 130?), în *Viețile celor 12 cezari*, când îl descria pe fondatorul dinastiei Flaviilor, împăratul Vespasian (69 – 79).

Succesul înregistrat de colecția medievală de povești cu animale – *Romanul lui Renart* – a făcut ca termenul de *goupi* (vulpe, în franceza veche) să fie înlocuit cu *renart*, numele personajului central, o creatură abilă, capabilă să se impună în fața celorlalte animale, dar și să îi joace pe degete și pe unii dintre muritori. A intrat, astfel, în limbajul cotidian *Malin comme un renard* – tradus în română „Șiret ca o vulpe”.

Aproape toate poveștile copiilor din Europa o au personaj simpatic, dar înșelător. În colecția fraților Jacob și Wilhelm Grimm, publicată pentru prima dată la 20 decembrie 1812, printre cele 86 de povești, apar patru în care sunt descrise aventurile animalului cu coadă stufoasă, alături de un lup, o

haosul, cât și lupta pentru supraviețuire.

Atât în Evul Mediu, cât și în vremea Renașterii, vulpile au fost considerate animale extrem de inteligente, dar, totodată, înclinate spre furtisaguri, asociate, din această perspectivă, cu diavolii.

În cercetările sale, antropologul britanic George Frazer (1854 – 1941) a identificat adesea, în spațiul german sau în cel galic, legătura dintre vulpe și vrăjitorie, de aici probabil provenind cutumele druidice care se bazau pe sacrificarea unor pisici, dar și a unor vulpi, cu ocazia sărbătorilor dedicate solstițiilor, ofrandă acordată divinităților pentru un an îmbelșugat și liniștit.

Kuma Lisa (Bunica vulpoaică, în bulgară) sau Lisa Patrikeivna (fiica unui legendar stăpân de pământuri, Patrikas Glebovici, în rusă) încarnază în Balcani spiritul celui care mereu trădează și pe care nu te poți baza, de altfel un personaj mitic desemnat de antropologi, precum Claude-Lévi Strauss, prin termenul de *decepteur* (înșelător).

În urma unor cercetări întreprinse în zona Barcelona și Lleida, arheologi spanioli au scos la iveală rămășițele a patru vulpi și ale mai multor câini, înmormântați alături de stăpâni, parte a unei practici funerare foarte răspândite la începuturile și până spre mijlocul Epocii Bronzului (2200 – 1600/1500 î.H.). Conform unuia dintre cercetători, Aurora Grandal-d'Anglad, două fapte au ieșit din comun. În primul rând, analizele au arătat că dieta câtorva câini era cu totul diferită, foarte apropiată sau chiar identică cu cea a stăpânilor

tre găini – un vechi proverb al vecinilor bulgari care se referă la cele mai înfierate defecte ale animalului: viclenia și caracterul înșelător.

Ninhursag, „mama zeilor” din Mesopotamia antică, apărea, deseori, însoțită de o vulpe, ce stăpânea tainele vrăjilor și care o ajuta să conducă lumea.

În colecția cea mai cunoscută de legende antice chineze, *Shanhaijing* (Cartea munților și a mărilor), editată de eruditul confucianist Liu Xiang (66 – 7 î.H.) și fiul acestuia, filosoful și istoricul Liu Xin (mort în jurul anului 23), vulpea a fost prezentată ca un animal periculos, devorator de oameni, care poate prezice războaie.

Acceși prezentare negativă o identificăm și în spațiul mitologic al Greciei antice. Creon, conducătorul legendar al Thebei, se confruntă cu un flagel aparte: vulpea

din Teumesios, un animal hărăzit să nu fie prins niciodată, indiferent câți câini, câți cai sau câți oameni ar fi încercat. Creatura ar fi fost trimisă tot de o zeitate a fertilității, Dionysos, mâniat pe tebani pentru cum s-au comportat cu mama sa, muritoarea Semele, fiica regelui teban Cadmos și a zeiței Armonia, atunci când au tratat-o cu dispreț. Pentru a-și apăra supușii, Creon a apelat la puterile unui câine cu puteri supranaturale. Mitul spune că văzând cum a escaladat conflictul, Zeus s-a simțit nevoit să intervină, transformându-le pe ambele animale în stanc de piatră, pe care le-a aruncat apoi

Dionysos cu o cunună din viță de vie, ceramică greacă

cu putere în înaltul cerului, unde au devenit două constelații: Canis Major și, respectiv, Canis Minor.

În întreg spațiul asiatic, atât în folclorul coreean, cât și în cel nipon sau în cel chinez, vulpea reprezintă un spirit cu puteri supranaturale, care, pentru a-i seduce pe bărbații creduli, ia chip de prea frumoasă femeie.

Cum vulpea avea obiceiul să își găsească bârlog în cotloanele pământului, apărând și dispărând după plac, furișându-se cu ușurință cât mai aproape de locuințele oamenilor, tot chinezii antici au interpretat-o ca pe un animal simbol, debordând de vitalitate, creatura care, după ce trecea de un anumit prag al vieții, se transforma în nemuritoare. Vulpea cerească cu nouă cozi (reprezentând cele nouă provincii ale imperiului).

Pentru dogoni, cel mai cunoscut grup etnic din Mali, din zona fluviului Niger, vulpea întruchipează un spirit al deșertului, înșelător ca o Fată Morgana, mesager al marilor zeități, aducând, totodată, atât

Reprezentare a lui Ninhursag

(probabil aceștia fiind utilizați la diverse munci, în special la transport pe distanțe mai mari). În al doilea, o vulpe, descoperită în apropierea orașului Sabadell (provincia Barcelona), a reprezentat un caz special, ea având un picior rupt, dar fractura se afla într-un vizibil proces de vindecare, demonstrând că proprietarul a avut mare grijă de animalul preferat, imobilizându-i și tratându-i membrul accidentat.

DE LA EROUL VICLEAN...

„Pe vulpe, chiar dacă se face călugăriță, să n-o lași prin-

Dmitri Beliaev și Liudmila Trut

fost cea mai înțeleaptă decizie. Liudmila Trut își amintea că, la o vizită oficială la institut, Nikita Hrușciiov ar fi replicat dur: „Ce, mai aveți și geneticieni?! Nu au dispărut?”

Cu discreție, experimentul de îmblânzire a vulpii a început. În 1964, la a patra generație de animale, au apărut și primele rezultate. Puii

crau din ce în ce mai prietenoși, manifestându-se, la vederea cercetătorilor, precum câinii ce își regăseau stăpânii: dând din coadă și lingându-i pe față. Mai mult chiar, au devenit vizibile și câteva mărci tipice pentru fenotipul domesticirii: urechi pleoștite și apariția de pete albe pe suprafața blănii.

În 1985, Beliaev a fost răpus de cancer. Liudmila Trut, decisă să îi continue munca, a încercat din răspuț să găsească surse de finanțare; angajații institutului din Novosibirsk de abia mai aveau cu ce să hrănească populația de vulpi. Dar erau, din nou, vremuri dificile pentru știință, căci Uniunea Sovietică se dezintegra. Din fericire, un cercetător în genetică moleculară de la Universitatea americană Cornell, de origine rusă, Anna Kulikova, s-a alăturat proiectului. În 2018, a fost identificată o genă, botezată SorCS1, prezentă doar în cazul animalelor cu fenotipul domesticirii. „Considerăm că aceasta le face pe vulpi mai blânde, dar nu vrem să exagerăm, mergând pe cartea că ea ar fi unicul responsabil. Imaginea este cu siguranță mult mai complexă”, declara Kulikova, deschizând, astfel, calea spre noi cercetări. ■

... ȘI UN ANIMAL DE COMPANIE

Spre deosebire de rudele sale mai îndepărtate, câinele sau pisica, vulpea a părut în ochii multora animalul ce nu va putea fi îmblânzit niciodată.

În plin regim stalinist, doi fii de preot, Nikolai și Dmitri Beliaev, împărtășeau aceeași pasiune: genetica, aceea ramură a biologiei care studiază ereditatea și variabilitatea organismelor. Era un risc major, căci, în acele vremuri, genetica era considerată o pseudo-știință. Fratele mai mare, Nikolai, care lucrase alături de unul dintre pionierii în domeniu, Serghei Cetverikov (1880 – 1959), a plătit cu viața, găsindu-și sfârșitul într-un lagăr politic. Dmitri (1917 – 1985), mai norocos, a pierdut doar postul recent ocupat de director al Departamentului de Creștere a Animalelor pentru Blănă, de pe lângă Ministerul Comerțului Exterior. Dar, hotărât să nu își abandoneze visurile, și-a ascuns studiile de genetică în spatele cercetării fiziologiei animale. Câteva întrebări nu îi dădeau pace: cum au putut apărea, de-a lungul vremii, atâtea rase de lupi și cum s-a putut ajunge la îmblânzirea unora

dintre animalele sălbatice?!

Alături de o tânără doctorendă, Liudmila Trut (n. 1933), Beliaev a bătut în lung și în lat Uniunea Sovietică, inspectând fiecare fermă de animale de blană pentru a selecta speciile cele mai docile de vulpi. Neavând până atunci nicio legătură cu lumea vulpilelor, Liudmila a rămas uimită de modalitatea extrem de agresivă cu care marea majoritate a acestor animale reacționa la contactul cu oamenii. Urletele și schelălăiturile lor – precum „răsuflările pline de foc ale dragonilor”, după cum le-a descris ea – au făcut-o să fie destul de sceptică vizavi de posibilitatea îmblânzirii. Dar avea încredere totală în capacitatea mentorului! Beliaev, care fusese numit în 1958 (după moartea lui Stalin și înscăunarea lui Nikita Hrușciiov, la 15 martie 1953) în fruntea recent creatului Institut de Citologie și Genetică din Siberia, o cucerise încă de la prima întâlnire cu modul său direct și privirea ochilor albaștri.

Cu toate că situația părea să se fi schimbat definitiv, Beliaev a rămas circumspect, având mereu grijă să sublinieze caracterul fiziologic al studiilor sale, lăsând în umbră importanța lor genetică. Și, se pare că a

George Villiers,
al doilea duce de Buckingham

pisică, găște sau un cal.

În clasicele aventuri ale lui Pinocchio, ale italianului Carlo Collodi, a cărui primă serie a apărut între anii 1881 – 1883, marioneta care a prins viață cade victimă mașinațiunilor cuplului vicelan Cotoi – Vulpe, două personaje aparent „foarte cumsecade”, dar care se vor dovedi nelegiuți fără scrupule.

O imagine mult mai bună o primește coana vulpe în viața unuia dintre cele mai cunoscute basme americane, *Vrăjitorul din Oz* (inițial publicat în 1900). Într-una dintre continuări (*Drumul către Oz*, 1909), L. Frank Baum intercalează un regat fantastic, pe care îl traversează Dorothy, în care se află și un oraș al vulpilor, creaturi extrem de inteligente, care o vor ajuta pe fetiță să găsească drumul spre casă.

Micul Prinț (1943) al lui Antoine de Saint-Exupéry inovează și în ceea ce privește percepția unei posibile conexiuni între șiretenie și naivitate/candoare, subliniind importanța înțelegerii dintre spirite. „Cine ești tu? zise Micul Prinț. Ești

tare frumoasă...”

– Sunt o vulpe – zise vulpea.
– Vino să te joci cu mine – o pofti Micul Prinț. Sunt atât de trist...

– Nu pot să mă joc cu tine – zise vulpea. Nu sunt îmblânzită.”

Și explică, în stilu-i caracteristic, Saint-Exupéry: „Dacă tu mă îmblânzești, vom avea nevoie unul de altul. Tu vei fi, pentru mine, fără seamăn în lume. Eu voi fi, pentru tine, fără seamăn în lume. Devii răspunzător de-a pururi pentru ceea ce ai îmblânzit.”

„Suntem o țară de iubitori de animale și suntem prima țară a lumii care adoptă legi pentru bunăstarea animalelor”, declara în mai anul acesta ministrul Mediului din Guvernul Regatului Unit, George Eustice. Alături de animalele de companie sau de cele crescute în ferme, viitoarea legislație are de gând să le protejeze și pe cele sălbatice. O adevărată revoluție, dacă luăm în calcul faptul că, din cele mai vechi timpuri, englezii sunt recunoscuți ca vânători pasionați.

Veacul al XVII-lea a adus o modificare esențială în ceea ce privea vânatul favorit al britanicilor. Până atunci fuseseră preferate căprioarele și cerbii, dar pentru a le vâna trebuia deplasări lungi și pe terenuri vaste. Pentru vulpi și iepuri, cu ajutorul doar al câtorva câini dresați special, atât de îndrăgitul sport devenea mult mai ușor de practicat.

Conform documentelor, prin 1534, câțiva fermieri din Norfolk au pus la cale prinderea și uciderea vulpilor care le amenințau gospodăriile, animalele fiind considerate vinovate și

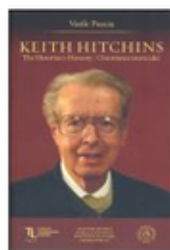
Serghei Cetverikov

pentru răspândirea ciurmei. Însă cea mai veche vânătoare de vulpi se pare a fi avut loc în comitatul Yorkshire, în valea Bilsdale, fiind organizată în 1668 de al doilea duce de Buckingham, poetul și omul de stat George Villiers (1628 – 1687).

Odată cu dezvoltarea rețelei feroviare pe tot cuprinsul Angliei, din ce în ce mai mulți au beneficiat de accesul facil la zonele rurale, iar vânătoarea de vulpi a devenit aproape un sport național. Abia în 2004, odată cu adoptarea unei legi speciale, vânătoarea oricărui mamifer sălbatic în stilul clasic britanic, respectiv cu ajutorul unei haite de cel puțin trei câini, a fost interzisă în Anglia și în Țara Galilor.

În Europa, dar și peste Ocean, mulți au devenit pasionați de hăituirea și prinderea vulpilor sălbatice. George Washington, primul președinte al S.U.A., s-a numărat printre aceștia, ca și al treilea președinte, Thomas Jefferson. Washington i-a dedicat acestui sport cel mai mult timp, participând la peste 150 de partide de vânătoare (unele întinzându-se pe mai multe zile).

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Vasile Pușcaș – KEITH HITCHINS: THE HISTORIAN'S HONESTY / ONESTITATEA ISTORICULUI**

Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021, 169 pp.

● **Simona Lahovary – PAGINI DE JURNAL, VOL. I (1923 - 1930)** (traducere din limba franceză, prefață și note de **Georgeta Filitti**)

Editura Corint Books, București, 2021, 539 pp.

● **Elena Olariu – STIL DE VIAȚĂ ARISTOCRATIC ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XIX-LEA. STUDIU DE MENTALITATE ȘI MORAVURI ÎN SPAȚIUL PUBLIC**

Editura Oscar Print, București, 2021, 142 pp.

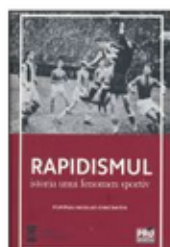
● **Mihail Mihailide – MEZINUL, MAESTRUL ȘI SECURITATEA**

Cartea Medicală, București, 2021, 179 pp.

● **George Trohani – NICOLAE TROHANI, AGHIOTANTUL LUI EUGEN CRISTESCU: MĂRTURII DIN VREMURI DE PACE ȘI DE RĂZBOI (1936 - 1945)**

Editura Miilecărți, Bragadiru, 2021, 222 pp.

● **Pompiliu-Nicolae Constantin – RAPIDISMUL. ISTORIA UNUI FENOMEN SPORTIV**

Pro Universitaria, București, 2020, 352 pp.

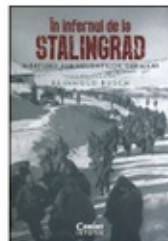
● **ROMÂNI CONDNA- NAȚI ÎN URSS: ORDONANȚE ALE SECURITĂȚII SOVIETICE ÎN ARHIVELE DIN ODESA, 1930 - 1949** (editor: **Vadim Guzun**; studiu introductiv: **Elena Negru**)

Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2020, 650 pp.

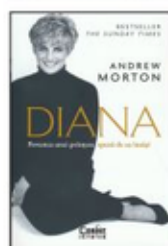
● **Alexandru Mexi, Raluca Zaharia – FRIEDRICH REBHURN ȘI GRĂDINILE ROMÂNIEL. ALBUM DE SPECIALIST**

Arché, București, 2020, 143 pp.

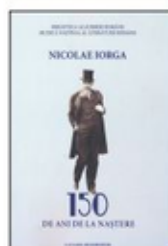
● **ÎN INFERNUL DE LA STALINGRAD. MĂRTURII ALE SOLDAȚILOR GERMANI** (volum îngrijit de **Reinhold Busch**; traducere din limba engleză de **Anca Irina Ionescu**; prefață de **Petre Otu**; cuvânt-înainte de **Roger Moorhouse**)

Editura Corint Istorie, București, 2021, 410 pp.

● **Andrew Morton – DIANA. POVEȘTEA UNEI PRINȚESE SPUSĂ DE EA ÎNSĂȘI** (traducere din limba engleză de **Alina Băltăc**)

Editura Corint Istorie, București, 2021, 475 pp.

● **NICOLAE IORGA. 150 DE ANI DE LA NAȘTERE. CATALOG DE EXPOZIȚIE**

Biblioteca Academiei Române, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2021, 127 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**
Anul XXIV, nr. 1(91)/2021, 100 pp.

SORIN BOTTEZ: „DUMNEZEU M-A AJUTAT SĂ NU CEDEZ“

(Urmare din p. 12)

M-am eliberat dintr-o colonie de muncă din Deltă, unde am fost în ultimii doi ani de detenție. Începuseră, fără ca noi să știm, eliberările pe categorii politice și probabil că am fost pe listă împreună cu alți liberali. Și momentul eliberării are o poveste. Fusesse semnat decretul de grațiere de o lună și nu puteau să mă găsească. Nimeni nu-și poate închipui harababura comunistă. Incapacitatea de a așeza lucrurile în cutiuțe. Incapacitate totală. Și asta era un lucru care se întâmpla zilnic. Se deschidea ușa în celulă și auzai: „Băi bandiților, știți unde este Diaconescu Ion?“ Unul dintre „bandiți“ spunea: „Căutați-l la camera 20“. Sau este la Jilava sau în altă parte. Erau incapabili să știe unde sunt, în ce cameră și așa mai departe. Astfel, nu mă găseau. Trebuia să fiu eliberat, fusese semnat decretul, după aceea cineva mi-a arătat decretul. Erau vreo șapte, opt deținuți de drept comun și vreo patru, cinci de-ai noștri, să nu se vadă că este o eliberare politică. Pe rând ne-au dat drumul. Dar pe mine nu m-au găsit. Când m-au descoperit a venit un ofițer, spunea că este colonel, Dumnezeu știe pentru că mi-a dat un nume care evident era fictiv. Nimeni nu credea în numele pe care ni le dădeau ei. Acesta a venit să mă ia de acolo, să mă elibereze, fericit că m-au găsit. Încurcam

Guvernul Ciorbea, în care a fost ministrul Informațiilor Publice

scriptele. Nu a putut să mă ia el și a spus că m-ar fi luat cu avionul să mă ducă la București, dar se îmbolnăvisese grav copilul unui ofițer din administrația închisorii și au ales să îl transporte pe acesta. Mic mi-au dat drumul noaptea, la ora zero.

M-au scos la acea oră pe ușă, în mijlocul Deltei, la Periprava. Periprava este un sat, detenția era la șapte, opt kilometri de satul cu pricina. Norocul a fost că m-am întâlnit cu un deținut de drept comun care făcea parte dintre deținuții care munceau în afara coloniei, construcții și altele. Acesta ne-a dus, pentru că eram doi în situația aceasta, la ponton, de unde am luat vaporușul și am plecat la Tulcea. La Tulcea m-am dus întâi la o frizerie unde m-am bărbierit și m-am tuns, pentru că eram tuns de mașină ca toți deținuții, dar frizerul a reușit să mă aranjeze la spate. Frizerul nu a făcut niciun gest de mirare pentru că era obișnuit, în jur fiind numai colonii de tipul celei din care veneam. Apoi la o librărie, de

unde am cumpărat un stilou. După aceea am cumpărat biletul de avion spre București și a fost primul meu zbor din viață; ultimul leu l-am dat pe biletul de avion.

Era o cursă Tulcea–București. Mic zborul mi s-a părut ceva minunat, nemaipomenit. Vă închipuiți, după 15 ani. Eram îmbrăcat în niște haine luate de la magazie, din bagajul nostru care ne urmărise 15 ani și care erau mușcate și vai de capul lor. Când am ajuns la Băneasa, mi-am pus întrebarea cum să ajung acasă. M-a luat un taxi și i-am spus șoferului: Domnule (s-a uitat mirat când am spus domnule, a văzut cum sunt și și-a dat seama), nu am niciun ban, dar familia mea trăiește pe strada Vasile Conta. Duceți-mă acolo, așteptați câteva minute, las bagajul în mașină drept garanție, și vă aduc banii. Așa am făcut, am urcat, am găsit un văr de-al meu care locuia la etajul 1. Mi-a dat niște bani și am plătit taxiul și am revenit în viața normală. ■

CORPUS DRACULIANUM

UWE KONST
(Germania)

Privind lista extinsă de apariții despre Vlad al III-lea Drăculea (1431 – 1476), este greu de imaginat că se mai pot publica lucruri noi despre viața voievodului. Cei interesați de istoria Țării Românești și a Europei de Sud-Est vor fi plăcut surprinși: *Corpus Draculianum* a deschis noi perspective pentru informare și cercetare. Această serie editorială va fi o resursă indispensabilă în deceniile următoare pentru istorici și pentru publicul interesat.

Ediția în mai multe volume *Corpus Draculianum* reunește pentru prima dată toate sursele despre Vlad al III-lea Drăculea din perioada 1437 – 1650. Este vorba de corespondență privată, diplomatică și de afaceri, documente de negociere, documente administrative, surse narative și iconografice, precum și inscripții, monete și sigilii. Sute de cronicari, personalități literare și potențați de la Curțile conducătorilor din Imperiul Safavid până în Peninsula Iberică, Marea Britanie și Țaratul Rusiei au lăsat mărturie relevante.

*Tablou postum, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea
(Kunsthistorisches Museum, Viena)*

Sursele, scrise în 17 limbi europene și orientale, au fost editate critic și bilingv (text original și traducere) de o echipă de cercetători germani și români. Mai mult de o cincime dintre surse sunt necunoscute cercetării românești sau au fost descoperite de istorici în biblioteci și arhive, în special în Italia, Austria și Germania. Studii amănunțite deschid fiecare volum pentru a facilita înțelegerea și contextualizarea colecției de texte din volumul respectiv. Aceasta se adresează atât specialiștilor, cât și publicului larg interesat de istorie. *Corpus Draculianum* se dorește a fi o lucrare de referință și un portal de cercetare, ce oferă toate materialele istorice și instrumentele științifice pentru studiul poeziei celei mai faimoase figuri din Evul Mediu românesc târziu.

În Germania, primul volum publicat din această serie, volumul 3, cuprinzând documentele orientale, a apărut deja în 2013, la Editura Harrasowitz. Fondată

GUSTAR

4

1904. Louise Eugénie Alexandrine Marie David, mai cunoscută sub numele de Alexandra David-Néel, născută în 1868, orientalistă, exploratoare, prima femeie din Occidentul european care ajunge la Lhasa, capitala Tibetului, se căsătorește cu Philippe Néel, căruia îi spune din start că ea nu vrea copii, care îi pot limita independența. Mariajul va dura până la plecarea ei în India, în 1911, singură, în călătorie de studii, finanțată de trei ministere franceze. Alexandra îi promite lui Philippe că se vor reîntâlni în domiciliul conjugal 18 luni mai târziu, dar abia peste 14 ani, în mai 1925, cei doi se vor revedea, pentru a se despărți după numai câteva zile. Separarea lor este urmată de o corespondență intensă între ei. Cert este că fără sprijinul financiar al lui Philippe, Alexandra nu ar fi putut cutreiera Asia, a doua oară între 1937 și 1945.

10

1793. Fortăreață construită sub Filip al II-lea în secolul al XII-lea (vestigiile ei sunt încă vizibile în subsol), redimensionată de mai multe ori și devenită Palatul Luvru, reședință regală până în 1682, când Ludovic al XIV-lea alege Versailles-ul pentru a locui, clădirea își deschide porțile în această zi, în plină Revoluție Franceză, ca muzeu de artă. Sunt expuse într-o expoziție 537 de picturi, majoritatea confiscate din biserici. Colecția sporește în anii următori, în vremea lui Napoleon muzeul fiind rebotezat „Napoleon“, dar după înfrângerea lui la Waterloo, numeroase opere de artă capturate de armată se întorc la proprietarii lor de drept. Colecțiile de artă se îmbogățesc și se diversifică în timpul lui Carol al X-lea (1824 – 1830) și în vremea celui de-al doilea Imperiu (1852 – 1870), astăzi opt milioane de vizitatori anual trecând pragul muzeului. Recent Luvrul a înscris o premieră în istoria lui – este condus de o femeie, prima de la fondarea sa: Laurence des Cars, provenind dintr-o familie cu origini la Curtea regilor Franței.

11

1942. O invenție științifică de geniu a lui Hedy Lamarr (n. 1914), actrița americană de origine austriacă, socotită o vreme cea mai frumoasă femeie din lume, și a prietenului ei, compozitorul și pianistul George Antheil, obține brevet în această zi. Plictisită de actorie și fermecată de știința aplicată, Hedy află că torpilele americane ghidate prin radio pot fi ușor blocate de bruiatul inamicului. Cei doi, inspirându-se din modul de funcționare a pianului, pun la punct o tehnologie de ghidare prin unde cu salt de frecvență, ceea ce anulează bruiatul inamic. Tehnologia este folosită și azi de Wi-Fi sau telefonie mobilă, dar la vremea aceea US Navy nu a fost receptivă la ideea de a merge pe mâna unor invenții ce vin din afara armatei. Așa că abia în 1957 tehnologia este adoptată, iar în criza rachetelor din Cuba, din 1962, o versiune a ei adusă la zi este instalată pe navele marinei.

17

1856. Călare, îmbrăcat într-o tunică și o capă verde și urmat de o suită de călăreți, între care frații, fiii și nobilii lui, țarul rus Alexandru al II-lea se îndreaptă spre catedrala din Moscova unde, într-o atmosferă sufocantă, din cauza căldurii, are loc ceremonia încoronării sale. Slujitori apropiați ai tatălui lui, Nicolae I, poartă însemnele puterii dinastice: Menșikov ține globul imperial, iar generalul Gorceakov sabia, dar acesta leșină și scapă sabia pe jos. Alexandru îl liniștește: „Nu-i nimic dacă ai căzut aici. Important este să te ții ferm pe câmpul de luptă“. După ce se încoronează singur, noul țar pune o coroană mică pe creștetul împăărătesei îngenunchiate, Maria Aleksandrovna, dar când aceasta se ridică coroana se rostogolește zornăind pe jos. Calm, țarul i-o pune la loc, însă greșelile lasă impresia unei atmosfere neglijente la Curte. „Nimeni nu se roagă, toți râd, sporovăiesc, ba unii au și alimente la ei ca să mănânce în timpul serviciului religios, care durează mult“, scrie Anna Tiutceva în memoriile ei, deosebit de indiscrete.

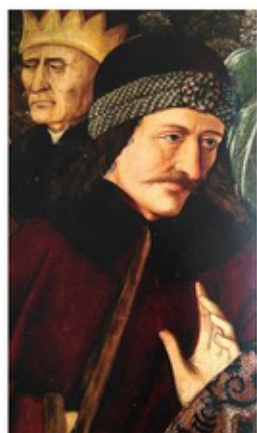
numărat și Vlad Țepeș Drăculea, cel temut atât de musulmani, cât și de creștini.

Editarea documentelor este exemplară. Fiecare document începe cu data, locul emiterii și alte informații de ordin diplomatic. Acesta este apoi plasat în contextul evenimentelor istorice, fiind urmat de o descriere a documentului fizic, de informații despre edițiile și traduceri anterioare, cât și despre literatura de specialitate. Textul documentului este tipărit bilingv pe două coloane: în stânga limba originală și în dreapta traducerea românească. Notele de subsol oferă explicații cu privire la termeni, persoane, evenimente etc. întâlnite în textele documentelor.

Pe lângă documente, volumul prezintă și ilustrează surse sfragistice (amprente de sigilare ale domnitorului), epigrafice (inscripții) și numismatice (monete), urmând aceleași înalte standarde. Apendicele conține un index al persoanelor, grupurilor de persoane și al locurilor.

Tomul 1.2, recent apărut, continuă pe același principiu al cercurilor concentrice. Acesta conține docu-

mente din ultimele două arii (cercuri) de transmitere. Aria II cuprinde documente din cancelariile

Detaliu din pictura altarului de la Biserica Maria am Gestade din Viena, în jurul anului 1460, ulei pe lemn, cu tema: „Răstignirea lui Hristos”, înfățișându-l pe domnul muntean

„Vlad Țepeș și solii turci”, tablou de Theodor Aman

transilvănene, maghiare, otomane, moldovenești, poloneze, precum și din Caffa genoveză, situată în Crimeea. În aria III sunt cuprinse scrisori din cancelarii italiene, germane și franceze. Textele italiene sunt deosebit de numeroase, unele dintre acestea putând fi grupate pe autori. Venețianul Pietro di Tommasi a raportat cu regularitate de la Curtea regală din Buda nu numai despre evoluțiile din Ungaria, ci și despre evenimentele din sud-estul Europei. Au fost culese numeroase scrisori inedite ale milanezului Antonio Guidobono, în care acesta informa din Veneția orașul său – unde sosseau rapoartele lui Tommasi și ale altor informatori de valoare în slujba Serenissimei – despre evoluțiile politico-militare din Țara Românească.

Ediția în limba română este planificată în cinci volume, următorul urmând să apară în 2022. Progresul proiectului și informații suplimentare despre documentele lui Vlad Drăculea pot fi găsite și pe pagina oficială de Facebook a proiectului: <https://www.facebook.com/Documente.Vlad.Tepes> ■

LITERARĂ (Criptografie: 5, 2, 9, 5, 2, 5)

Laurian BUTURE

Soluția rebusului LA VÂNĂTOARE PRIN MITOLOGIE, din nr. 7/2021

MAMERC – LYCIA – IDAS – ACASTUS – LON – MISTRET – ANACES – O – NAA – NI – AG – UNO – RL – ISA – ADRAS – C – O – PARIS – ATTE – NIOBE – ARCTOS – GLAUC – O – ALT – BELS – ATYS – BI – HAO – HERACLES

Soluția jocului REFORMISTĂ, din nr. 7/2021

CAROL A REFORMAT DIN TEMELII,
ÎNTREAGA NAȚIE
(CA-R-O/LA-R-E-F/O-R-MAT/D-ÎN-TE/
ME-L-Î/ÎNTRE-A-G/AN/A-T-IE)

Gravură germană ilustrând
legenda ospățului domnului muntean
în fața unei păduri de țepe

în 1872 și renumită pentru publicațiile sale științifice, aici apare, printre altele, și cea mai importantă serie editorială germană de profil, *Monumenta Germaniae Historica*. Până în prezent, au fost publicate trei volume din versiunea germană a *Corpus Draculianum*. Finalizarea acestei variante este programată pentru 2022, cu ultimele două tomuri ale volumului 2, ce cuprinde izvoarele narative europene.

Sub umbrela Academiei Române și cu sprijinul Editurii Istros din Brăila, renumită pentru publica-

țiile sale de istorie, ediția *Corpus Draculianum* este publicată și în România. Președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, subliniază în prefața primului volum că această ediție se înscrie pe linia eforturilor de a acorda o importanță sporită studiului surselor în cercetarea istorică. Volumele publicate în limba română nu sunt simple traduceri ale edițiilor în limba germană, ci au fost adaptate unui public cititor român. Versiunea germană, pe de altă parte, discută în numeroase locuri cunoștințe de bază despre Evul Mediu românesc. Versiunea românească este de asemenea actualizată și cuprinde cercetări, publicații și descoperiri de surse recente.

Primul volum al ediției în limba română, apărut în două tomuri, este acum disponibil. Tomul 1.1 a fost publicat în 2019 și conține scrisori și hrisoave din Țara Românească. Acesta cuprinde 62 de documente – și, spre deosebire de versiunea germană, încă un document valah din perioada modernă timpurie – din cancelariile lui Vlad Țepeș și ale altor domnitori și documente emise de boieri din Țara Românească. Documentele, păstrate în limbile latină, slavonă bisericească, și maghiară, provin din proximitatea voievodului însuși, a susținătorilor și adversarilor săi. Oferă o perspectivă directă asupra cuceririi otomane a Europei de Sud-Est și a mișcării de cruciadă din Evul Mediu târziu, printre ai cărei purtători de drapel s-a

CORPUS DRACULIANUM. DOCUMENTELE ȘI CRONICILE RELATIVE LA VIAȚA ȘI DOMNIA VOIEVODULUI VLAD ȚEPEȘ (1437 – 1650) (VERSIUNE REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ A EDIȚIEI GERMANE). VOLUMUL 1: SCRISORI ȘI DOCUMENTE DE CANCELARIE. TOMUL 1: CANCELARII VALAHE (editat de Adrian Gheorghe, Albert Weber, Alexandru Ștefan Anca și Ginel Lazăr; cu contribuția lui Jürgen Fuchsbauer)

Bibliotheca Draculiana (1), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2019, 344 pp., 125 lei.

CORPUS DRACULIANUM. DOCUMENTELE ȘI CRONICILE RELATIVE LA VIAȚA ȘI DOMNIA VOIEVODULUI VLAD ȚEPEȘ (1437 – 1650) (VERSIUNE REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ A EDIȚIEI GERMANE). VOLUMUL 1: SCRISORI ȘI DOCUMENTE DE CANCELARIE. TOMUL 2: CANCELARII EXTERNE (editat de Albert Weber, Adrian Gheorghe, Ștefan Marinca și Alexandru Ștefan Anca)

Bibliotheca Draculiana (1), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2020, 418 pp., 125 lei.

Volumele publicate până în prezent pot fi comandate direct de la Editura Istros. Persoana de contact – Geta Șerbănescu, e-mail (editura_istros@yahoo.com, sediu@muzeulbrailei.ro, serbanescu.geta@gmail.com); telefon (0339.40.10.10.02/3; 0745.640.804), fax (0339.40.10.10.02). În măsura posibilului, volumele vor fi disponibile și în librării sau pot fi comandate prin intermediul acestora în viitorul sperăm nu foarte îndepărtat.

adâncit ruptura dintre Armenia și U.R.S.S. și a dus la escaladarea tensiunilor cu Azerbaidjan.

CONFLICTUL EXACERBAT DE TRUPE ȘI ARMAMENT RUSEȘI

În data de 26 decembrie 1991, Sovietul Suprem a adoptat o declarație privind încetarea existenței U.R.S.S. (*Magazin istoric*, nr. 2/2002).

De acum înainte nu mai exista nicio piedică în calea războiului dintre Armenia și Azerbaidjan. Dizolvarea U.R.S.S. a pus la dispoziția celor două tabere un număr mare de trupe care erau încartiruite în garnizoanele din Caucaz și care puteau fi cooptate în luptă în schimbul banilor. Totodată, cantități ridicate de armament au ajuns pe piața neagră, ambele state încercând să își mărească capabilitățile militare.

Acastă cursă a înarmării nu a făcut decât să prelungească războiul și să crească numărul victimelor, atât în rândul militarilor, cât și al civililor. Azerbaidjan a reușit să cumpere mai multă tehnică militară, însă avea un dezavantaj: soldații din Armenia și Nagorno-Karabagh erau mai experimentați, unii dintre ei numărându-se printre participanții la invazia sovietică din Afganistan (1979 – 1989).

În contextul prăbușirii U.R.S.S., Armenia a trebuit să își concentreze majoritatea forțelor la granița cu Turcia, temându-se de eventualitatea unei invazii, având în vedere că

Levon Ter-Petrosyan în momentul inaugurării președinției sale în 1991

nu fusese semnat niciun tratat internațional care să împiedice vreun atac orchestrat de autoritățile din Ankara. Astfel, în mare parte, războiul din Nagorno-Karabagh a fost purtat de trupe locale și miliții formate din voluntari. Totuși, au existat cazuri când unii soldați armeni au trecut granița și au luptat împotriva azerilor, cu toate că Armenia nu a recunoscut niciodată că a susținut în mod direct Nagorno-Karabagh.

Unul dintre momentele-cheie ale războiului a fost bătălia pentru capitala provinciei Nagorno-Karabagh, Stepanakert (denumită între timp Xankedi). Orașul a fost bombardat constant în perioada noiembrie 1991 – mai 1992. Azerii își așezaseră artileria în două orașe, Khojaly și Shusha. Trupele armene din Nagorno-Karabagh au emis mai multe ultimatumuri prin care le cereau azerilor să părăsească aceste orașe și să nu se mai folosească de prezența populației civile pentru a-și proteja trupele.

Armata azeră nu a dat curs cererii armene, iar în data de

26 februarie 1992, trupe armene au atacat orașul Khojaly. Garnizoana azeră a fost copleșită și a fugit, amestecându-se cu civilii care își părăseau casele și se îndreptau spre granița cu Azerbaidjan. Trupele armene le promisese civililor că le vor asigura un culoar de evacuare, însă, din motive necunoscute, au ajuns să tragă asupra acestora. Numărul victimelor se ridică la 200 – 600 de persoane, civili și militari.

Evenimentul a fost dezbătut intens de-a lungul timpului, fiind prezentate mai multe cauze: militarii s-au amestecat cu civilii și au atacat

Ayaz Mütəllibov în 1991

trupele armene; nu s-a respectat culoarul de evacuare indicat de atacatorii armeni; în haosul luptelor, soldații au tras fără să mai caute să facă diferența între civili și militari; acțiunea armenilor era un răspuns la pogromurile din Sumgait și Baku. Această din urmă explicație este confirmată de lucrarea scrisă de Markar Melkonian în onoarea fratelui său Monte Melkonian, căzut în bătălia din Aghdam

Tensiunile interetnice din Nagorno-Karabagh (Magazin istoric, nr. 7/2021), ivite în urma dezagregării Imperiului Rus, ies la suprafață în ultimii ani ai U.R.S.S.

NAGORNO-KARABAGH ÎNTRE ARMENIA ȘI AZERBAIDJAN

DAVID LINUS NEAGU

Una dintre principalele probleme cu care se confruntă cercetătorii ce studiază istoria conflictului dintre Armenia și Azerbaidjan este reprezentată de statisticile oficiale ale victimelor. Este de înțeles faptul că ambele state au încercat să minimalizeze pagubele rezultate în urma războiului și a di-

Soldați azeri în timpul conflictului

feritelor violențe împotriva civililor. Trebuie subliniat și faptul că de multe ori sunt prezentate doar datele referitoare la victimele propriu-zise, nefiind luate în calcul și familiile care au fost nevoite să emigreze către teritorii mai sigure.

În total, peste un milion de armeni și azeri au fost deportați sau au fugit din Nagorno-Karabagh și alte zone de conflict. După ce au obținut victoria împotriva armatei azere, autoritățile din Armenia și Nagorno-Karabagh au colonizat teritoriile golite cu alți armeni, uniformizând structura demografică a provinciei. În noiembrie 2020, după ce au cucerit jumătate din Karabagh, a fost rândul azerilor să readucă aici familiile care fugiseră în Azerbaidjan cu 30 de ani înainte.

În anul 1991 Mihail Gorbaciov a organizat un referendum prin care dorea ca statele sovietice să decidă dacă rămân sau nu în componența U.R.S.S. Levon Ter-Petrosyan, primul președinte al Republicii Armene (care își declarase independența

în 23 august 1990) a votat împotriva, în timp ce omologul său azer, Ayaz Mutalibov, a fost de partea lui Gorbaciov.

Mutalibov a căutat sprijinul lui Gorbaciov în încercarea de a consolida autoritatea azeră din Nagorno-Karabagh, în con-

textul în care armenii de acolo deja începuseră să se înarmeze. Liderul sovietic a ales să îl susțină pe Ayaz Mutalibov. Astfel, trupele sovietice și milițiile azere au evacuat mai multe localități populate de armeni din provincia Shahumyan, fapt ce a

Semnarea protocolului de la Bîșkek, în 1994

15.000 de bărbați și femei pentru apărarea teritoriilor rămase neocupate. Armata azeră a fost oprită, însă nu de trupele locale din Karabagh, ci de elicopterele rusești, care acționau la ordinul unor comandanți ce aleseseră să lupte de partea armenilor. Important este și faptul că printre tanchiștii din armata azeră se numărau și ruși, fapt ce indică modul în care diferite unități ale fostei armate sovietice au ales să se implice în acest conflict luptând de partea uneia dintre tabere.

În primăvara anului 1992 a avut loc un nou masacru care dovedește ura existentă între cele două tabere. La data de 10 aprilie, trupe azere au ocupat satul Maraga (provincia Martakert, nordul Nagorno-Karabagului) și au ucis 43 de civili. Membrii organizației non-guvernamentale Human Rights Watch au declarat că unele victime au fost decapitate, iar altele incendiate. Treptat, masacrele devin o priveliște des întâlnită în cadrul acestui conflict, comandanții celor două armate fiind indiferenți în ceea ce privește atitudinea soldaților față de populația civilă din tabăra adversă.

În ultimii doi ani ai conflictului (1993 – 1994), armata azeră a suferit din ce în ce mai multe înfrângeri. Se remarcă lupta pentru Kalbajar, reședința provinciei cu același nume, în urma căreia a avut loc un nou atac împotriva civililor, orașul fiind populat în mare parte de azeri. Din motive greu de deslușit – haosul produs de retragerea civililor; intenția propriu-zisă a atacatorilor –, mai mulți civili care fugeau din oraș au fost împușcați de trupele armene. Conform unor rapoarte întocmite de organizația non-guvernamentală Human Rights Watch, soldații armeni au încălcat de mai multe ori reglementările internaționale privitoare la tratamentul aplicat civililor. De cealaltă parte, surse armene susțin că civilii au reprezentat victime colaterale, un rezultat al confuziei ce domnea pe câmpul de luptă.

Azerbaidjan se confrunta cu probleme interne acute, astfel că nu mai putea susține acest război. De asemenea, conform unor observatori străini, soldații considerau că aceasta nu era lupta lor, prin urmare nu mai doreau să se implice în nicio acțiune militară. Situația era diferită

în Nagorno-Karabagh: toată populația activă era implicată în efortul de război, iar soldații reușiseră să captureze un număr mare de tancuri, transportoare blindate, precum și alte tipuri de arme, ceea ce contribuise la creșterea moralului.

Treptat, armata din Karabagh a ocupat și teritoriile din jurul provinciei, motivându-și acțiunile prin necesitatea formării unor zone-tampon, care să protejeze orașele locuite de armeni de viitoarele atacuri și să limiteze capacitatea armatei azere de a folosi artileria pentru a bomba Nagorno-Karabagh. Contraofensivele azerilor nu au adus niciun rezultat, însă au sporit numărul victimelor, mai ales în contextul în care comandanții azeri lansau atacuri frontale în încercarea de a-i coșleși pe apărătorii armeni.

Înțelegând că armata nu mai putea face față, Heydar Aliyev (președintele Azerbaidjanului între anii 1993 – 2003) a fost de acord să înceapă negocierile care să pună capăt războiului. În data de 5 mai 1994, cele trei părți implicate în război, Armenia, Azerbaidjan și Republica Nagorno-Karabagh, au semnat protocolul de la Bîșkek. În noaptea de 8 – 9 mai, intra în vigoare un armistițiu de încetare a focului, iar cele două părți se angajau să se implice activ în căutarea unei soluții care să încheie acest conflict. Protocolul a fost încălcat de mai multe ori – în special în 2008 și 2016 – și a fost înlocuit de un nou acord de încetare a focului la 10 noiembrie 2020, ce puna capăt războiului dintre Azerbaidjan, Nagorno-Karabagh și Armenia din perioada 27 septembrie – 10 noiembrie 2020. ■

Refugiați azeri din Kalbajar,
fotografiați de Ilgar Jafarov, în 1992

(iunie 1993). Monte a afirmat că prin masacrul de la Khojaly, armenii s-au răzbunat pentru ceea ce se întâmplase în Sumgait și Baku. Însă în cadrul unui interviu, Ayaz Mutalibov (președinte al Republicii Azerbaidjan între anii 1991 – 1992) a afirmat că victimele se datorcă acțiunilor milițiilor azere, susținătoare ale Frontului Popular Azer, care au tras asupra conaționalilor în timp ce încercau să fugă din Khojaly.

Indiferent de cauze, acesta a fost cel mai mare masacru din timpul primului război din Nagorno-Karabagh. Ulterior, unii analiști au declarat că printre participanții la luptele din Khojaly se numărau și trupe speciale ale armatei ruse, ceea ce ar indica o anumită colaborare între Armenia și Rusia. Totodată, ar marca și o continuitate în ceea ce privește politica rusă din acel moment față de Nagorno-Karabagh: *divide et impera* – încurajarea războiului între Armenia și Azerbaidjan.

NOI ATACURI, NOI ATROCITĂȚI

După cucerirea orașului Khojaly, trupele armene din

Nagorno-Karabagh au lansat un atac asupra orașului Shusha/Shushi. O zicală armeană spune: „Cine controlează Shushi, controlează Karabagh” și avea să se adevărească atât în războiul din 1991 – 1994, cât și în cel din 2020. După un bombardament care durase câteva săptămâni, în data de 8 mai 1992 trupele armene au luat cu asalt orașul, pe care au reușit să îl cucerească complet a doua zi.

Victoria armeană a dus la mișcări de stradă în Baku și la consolidarea relațiilor dintre Turcia și Azerbaidjan, în contextul în care Shusha/Shushi era locul de naștere al mai multor

personalități azere și reprezenta nu doar o înfrângere militară, ci și una morală. La câteva zile după victoria din Shusha/Shushi, armenii au obținut un alt succes militar: au cucerit coridorul Lachin, care asigura legătura între Republica Armenia și Nagorno-Karabagh.

Azerbaidjan a lansat o contraofensivă în direcția provinciei Goranboy (revendicată de armeni ca parte a provinciei Shahumyan), în nordul Nagorno-Karabagului, care trebuia să fie folosită drept cap de pod pentru o ofensivă ulterioară îndreptată împotriva teritoriilor ocupate de trupele armene. În data de 13 iunie 1992, efective ale armatei azere au pătruns în Goranboy și au cucerit mai multe sate armene, ceea ce a determinat un nou exod al armenilor (aproximativ 30.000), care s-au îndreptat către sud.

Ofensiva azeră a adus aproximativ jumătate din Nagorno-Karabagh sub controlul guvernului din Baku, astfel că se prefigura o victorie ușoară. Autoritățile armene din Stepanakert au decretat starea de urgență, mobilizând aproximativ

Bombardament asupra orașului Stepanakert, 2020

Octav Onicescu (stânga) cu un oaspete străin și matematicianul și statisticianul Gheorghe Mihoc (dreapta)

SUBȚIRIMEA DOVEZILOR INCRIMINATORII

Niciodată legionar, cu atât mai puțin „consilier al lui Codreanu“, așa cum se bârfea, O. Onicescu a fost îndelung urmărit de poliția politică comunistă și a scăpat ca prin urechile acului de arest – așa cum reiese din dosarele sale de urmărire informativă aflate astăzi la C.N.S.A.S. Cel mai probabil, relația de strânsă colaborare și prietenie cu academicianul Gheorghe Mihoc, cu alți cercetători agreați de regimul comunist l-au salvat, dar, îndubitabil, și greutatea cercetărilor sale.

Cum a ajuns profesorul Octav Onicescu să fie bănuț de legături cu membrii Rugului Aprins? Foarte simplu, fiindcă în anii '50, fiind prieten vechi cu poetul Vasile Voiculescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2018), participă la una dintre întâlnirile organizate discret de câțiva dintre membrii grupului chiar în casa profesorului Alexandru Mironescu. Iar de alte câteva ori astfel de întâlniri în care se discutau și probleme cultural-literare, dar mai ales filosofice și mistică creștină, au avut loc chiar la matematician acasă.

Intrând pe fir, după arestul lotului „Rugului Aprins“ și al lotului „Noica – Pillat“, poliția politică comunistă a încercat să afle amănunte. Chiar dacă nu am recurs în prezentul ciclu de articole la dosarele aflate astăzi la C.N.S.A.S., voi cita mai jos câteva pasaje edificatoare pentru a demonstra stilul rudimentar al felului în care se gândea pe-atunci, dar și „subțirimea“ dovezilor incriminatorii. Fără îndoială, pentru a înțelege ceea ce se

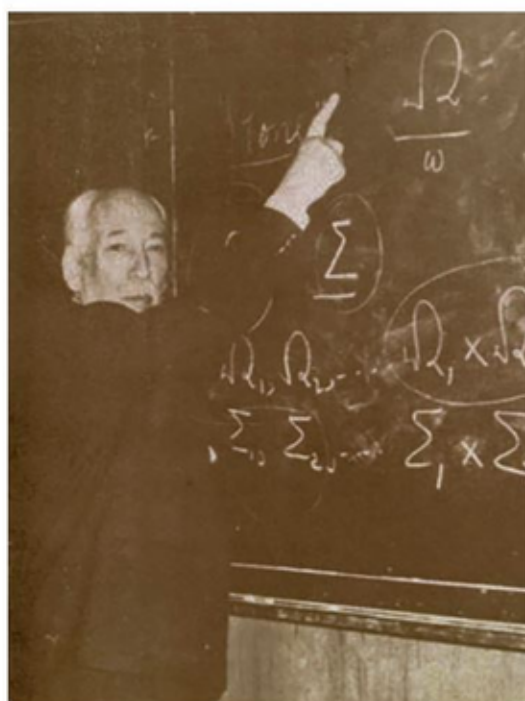
întâmpla, trebuie să intrăm în „joc“ și să acceptăm limbajul de lemn specific epocii (finalul anilor '50, începutul anilor '60) al așa-numitelor „anchete“.

Sunt deschise astfel mai multe dosare de verificare pe numele lui Octav Onicescu ajungându-se să fie urmărit sub numele conspirativ „Senatorul“ – ceea ce, trebuie să recunoaștem, din perspectiva zilelor noastre, este foarte onorant.

Pe lângă tehnica operativă pusă la lucru (telefoane ascultate), informări ale unor personaje special plasate în preajma profesorului etc., sunt anchetați o seamă de cunoscuți aflați deja în arest. Ei bine, bună parte dintre aceștia sunt binecunoscuți

membri ai Rugului Aprins, dar și câțiva arestați la rândul lor în lotul „Noica – Pillat“. Intenția clară a anchetatorilor era aceea de a lega cumva activitatea lui O. Onicescu de cea considerată „subversivă“ și „dușmănoasă“ regimului comunist a celor de la Rugul Aprins, deja condamnați. Iată mai jos câteva astfel de fragmente, cu precizarea *sine qua non* că aproape oricare dintre informațiile furnizate la o astfel de anchetă trebuie luată cu rezervă (adesea deținuții anchetați erau amenințați, șantațați, bătuți etc.).

Demonstrând o teoremă

Matematicianul Octav Onicescu la 90 de ani...

ACADEMICIANUL OCTAV ONICESCU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Conform informațiilor de până astăzi, marele matematician Octav Onicescu a fost un membru marginal al grupării de cultură și căutare isihastă pornită la Mănăstirea Antim din București în anii '40, intitulată „Rugul Aprins al Maicii Domnului“.

Nu există informații despre prezența lui Octav Onicescu (1892 – 1983) la conferințele Rugului Aprins din anii 1944 – 1948, dar există mărturii despre faptul că era frecventat acasă de câțiva dintre membrii Rugului Aprins în anii '50, pentru discuții de natură spirituală. Octav Onicescu – a cărui biografie este destul de cunoscută – avea deja un trecut problematic din punctul de vedere al politicii politice comuniste, dată fiind prietenia sa cu Nae Ionescu (1890 – 1940). Fiind de vârstă apropiată și colegi de studii, căci amândoi urmaseră cursurile lui Traian Lalescu începând din 1910, la Facultatea de științe din București, au avut ulterior un parcurs comun: pe lângă matematică, erau pasionați de mistică creștină și de filosofie, au fost profesori la Liceul de la Mănăstirea Dealu, ulterior la Universitatea București și la Institutul Național de Educație Fizică (I.N.E.F.).

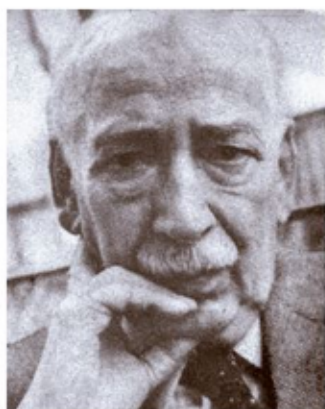
Apoi, multe dintre problemele politice întâmpinate, în a doua jumătate a vieții – de cel care este întemeietorul școlii românești de teoria probabilităților și al mecanicii invariante „Onicescu“ – sunt cauzate de colaborarea la revista *Cuvântul*, în toate cele trei cicluri de apariție ale acesteia, așadar și în perioada ultimă, cu adevărat problematică. Pentru cine răsfoiește însă revista respectivă, este destul de limpede că bună parte dintre colabo-

ratori nu erau nicidecum legionari. Majoritatea articolelor publicate în *Cuvântul* de profesorul Octav Onicescu se referă la interfața economiei cu filosofia și matematica. De altfel, O. Onicescu este printre cei foarte puțini care încearcă o nouă abordare în filosofia românească, anume „filosofia științifică“ – a se vedea, de pildă, cele câteva studii și articole publicate pe această temă, începând cu „Filosofie științifică“ (*Revista de Filosofie*, București, vol. IX, nr. 2/1923).

...și în tinerețe

nea problemelor științifice și de cultură generallă. Problemele politice – cel puțin în prezența mea – nu s-au pus în discuții. Eu am fost numai la ultimele întâlniri. Spun aceasta pentru că știu că înainte de a-l vizita cu

se întâlneau sus-numiții [este vorba despre acciași câțiva membri ai Rugului Aprins – n.a.] și în plus călugărul Andrei Scrima, care acum e în India. Eu nu știu precis ce se discuta acolo“. Același părinte Benedict Ghiuș, întrebat ce știe despre activitatea politică a lui O. Onicescu, răspunde: „Nu cunosc nimic; de altfel, nu am discutat niciodată politică.“

Și părintele Dumitru Stăniloae (*Magazin istoric*, nr. 6/2020) este deosebit de laconic, dă informații seci, nimic incriminatoriu.

Chiar dacă ulterior au mai existat informări aleatorii la adresa matematicianului, dosarul

său de urmărire deschis oficial în 5 martie 1960 este închis la 20 decembrie 1962 (Hotărârea nr. 2.543) cu câteva precizări care subliniază calitatea de „suspect“ a celui vizat, precum aceasta: „a avut relații suspecte cu elemente în prezent condamnate, care au făcut parte din organizația contrarevoluționară «Rugul Aprins»“.

Același hotărâre conține și un paragraf plin de înțelesuri: „Onicescu Octav, datorită influenței pozitive exercitată de tov Mihoc Gh., secretarul Comitetului P.M.R. al Academiei R.P.R., și-a schimbat radical atitudinea. Se ocupă de creșterea noilor cadre, pe care le îndrumă în activitatea lor, ține conferințe cu caracter educativ la radio etc.“ (dosarul menționat mai sus, filele 355 – 358).

Dincolo de stupiditatea dosarelor sus-citate, să subliniem totuși că, indiferent unde s-au petrecut întâlnirile acestora, erau între membrii Rugului Aprins câțiva matematicieni, fizicieni și chimiști a căror relație de prietenie înflorise firesc. Cu atât mai mult de admirat deschiderea interdisciplinară la care erau invitați toți participanții. Așadar, absolut natural, profesorul Octav Onicescu și-a găsit locul său în metabolismul Rugului Aprins, date fiind preocupările sale (parțial, discrete) dedicate filosofiei și misticii creștine. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2021, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Din ce țară provenea specialistul invitat de DDSG în 1871
să acorde asistență în problema regularizării Dunării la Porțile de Fier?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iunie 2021 este:

*„Finlandezii vor lupta curajos, dar din punct de vedere
numeric sunt slabi și nerefăcuți“*

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Augustin Rus**, din com. Budești, jud. Bistrița-Năsăud.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2022.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

**Problema
determinismului
în viziunea
unor mari
matematicieni
români,
printre care
și Octav Onicescu**

Fiind arestat și condamnat deja de aproape doi ani, profesorul Alexandru Mironescu povestește mai întâi cum l-a cunoscut pe Octav Onicescu încă din studenție (în mod evident, premeditat sau nu, uneori și memoria celui interogat nu este tocmai fidelă realității). Apoi, povestește cum s-au revăzut: „În anul 1956, prin dr. Voiculescu Vasile, care a fost arestat o dată cu mine în cadrul organizației subversive Rugul Aprins, am luat legăturile cu prof. Onicescu Octav, la care am fost în vizită de mai multe ori. Cu ocazia acestor vizite nu mă duceam singur, ci împreună cu Stăniloae Dumitru, Benedict Ghiuș, Andrei Scrima, dr. Voiculescu Vasile și o singură dată știu că a fost cu mine și pr. Daniil-Sandu Tudor. Cu ocazia acestor întâlniri, se purtau discuții cu caracter «filosofic» și «spiritual» și în același timp se discutau și probleme politice, îndeosebi evenimente politice externe, care erau atunci la ordinea zilei și care erau interpretate de noi, împreună cu Onicescu Octav, în mod dușmănos și de pe poziții dușmănoase regimului. Afară de aceasta însă, chiar și problemele «filosofice» și «spirituale» pe care le discutăm, de aceea le-am consemnat în procesul-verbal de interogatoriu cu ghilimele, pentru că ele se purtau de pe poziții antipopolare.

Așa, de exemplu, îmi amintesc că la o întâlnire de aceasta, care a avut loc la Onicescu Octav acasă, prin luna noiembrie 1956, la care au participat: Onicescu Octav, Andrei Scrima, dr. Voiculescu Vasile și nu-mi amintesc dacă au fost și ceilalți, după ce am discutat o serie de probleme cu caracter mistic-dușmănos, am discutat și asupra situației din

Ungaria, interpretând aceste evenimente într-un mod dușmănos la adresa regimului. La fel ca și noi, ceilalți, prof. Onicescu Octav era de părere că «evenimentele din Ungaria sunt de natură să aducă sau să grăbească o „clarificare” internațională, în sensul că se va produce o schimbare de regim atât în Ungaria cât și în țara noastră», lucru pe care îl nădăjduiam noi toți, inclusiv Onicescu Octav“ (vezi Arhiva C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar 203545, vol. 1, filele 106 – 109).

ȘI-A SCHIMBAT RADICAL ATITUDINEA

Spre deosebire de acest interogatoriu în care cel anchetat (ca prezumptiv martor) a fost pare-se cât de cât sincer, în sensul că a vorbit pe șleau, lăsând garda jos, alții dintre cei interogați au fost mult mai prudenți și mai zgârciți în a da informații – încercând în mod evident să-l protejeze, atât cât se putea, pe marele matematician.

Astfel, ca și în alte anchete, părintele Daniil Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017) a fost cât se poate de laconic, ba chiar a și ascuns informații – se poate desprinde din întreg dosarul. Acesta neagă că l-ar fi cunoscut personal pe O. Onicescu. De asemenea, mult mai abil și intuitiv, părintele Benedict Ghiuș (*Magazin istoric*, nr. 2/2018), răspunde că l-a cunoscut pe profesorul matematician, că îl interesa „ca om de știință și de cultură generală deosebit“, în vizitele pe care i le-a făcut acasă, iar că discuțiile desfășurate cu acest prilej erau „pe margi-

La masa de lucru

sine povestește despre originea orientală: provine de la cuvântul persan sherbet. În trecere, mulți călători străini i-au descoperit savoarea răcoritoare.

După încheierea Păcii de la Carlowitz (1699), polonii au trimis o solie la Înalta Poartă pentru ratificarea ei și grăbirea evacuării Căminului, condusă de Rafał Leszczyński. În a sa descriere a drumului parcurs, polonul povestește și de un banchet oferit de Antioh Cantemir (1671 – 1707), care a durat opt ceasuri la masă; la final i s-au oferit cafele, sorbeturi, rachiuri și apă parfumată pentru mâini.

În relatarea diplomatului Johann Christian von Struve, aflat în slujba Imperiului Rus, membru al soliei conduse de Kutuzov la Istanbul, în 1793, sorbetul devine băutură preferată, căci nimic nu poate să fie mai răcoritor pe o vreme toridă, cu care te întâlnești des pe acele meleaguri. Von Struve oferă și câteva indicii: suc de portocale, apă, în care se mai adaugă puțină esență de trandafiri și zahăr. Un detaliu important: pentru a păstra sorbetul rece, trebuie ținut în gheață.

REMARCATĂ DE CĂLĂTORII STRĂINI

Începutul veacului următor găsește înghețata prezentă la cele mai selecte mese din spațiul românesc.

William Wilkinson, cel de-al doilea reprezentant diplomatic britanic în Principate, desemnat la sfârșitul războiului ruso-otoman din 1812 consul în Țara

Gravură franceză de la începutul secolului al XIX-lea înfățișând doamne mâncând înghețată

Românească și Moldova, notează că „scriile de vară sunt petrecute îndeobște la Herăstrău”, iar „lângă locul cel mai umblat este o cafenea, unde se găsesc înghețată și alte răcoritoare”.

Câțiva ani mai târziu, în 1820, călătorul și scriitorul scoțian Robert Ker Porter (1777 – 1842) a fost invitat la un bal și la un concert dat de unul dintre boierii de frunte ai Bucureștiului: „Răcoritoare am văzut din belșug tot timpul: înghețată, bomboane, prăjituri, limonadă, fructe, punch etc”. Și la Iași, „la baluri și la recepții, distracțiile erau de un gust ales, cafeaua, înghețata, oranjada, pe scurt toate răcoritoarele pe care le puteau pune la dispoziție meșteșugul asiatic, francez sau italian au fost din belșug, cât au ținut dansul și jocurile de cărți”.

Depășind granițele Țărilor Române și trecând în spațiul transilvan, înghețata a fost și acolo la mare căutare. Din însemnările contelui István Széchenyi (1791 – 1860, cel considerat, datorită ideilor sale progresiste, „cel mai mare ungar” de Lajos Kossuth), datate vara anului 1821, aflăm că „o primire bună și prietenoasă,

cai de origine spaniolă [...] și înghețată găsești la aproape fiecare cavalier din Transilvania”.

Ea se consumă cel mai adesea la sărbători câmpenești sau plimbări prin parcuri și grădini de vară.

Piotr Jadovski, în trecere prin Buzău, pe la 1853, descrie Crângul „minunat, care se află în proprietatea orașului. Acesta este considerat locul ideal pentru cele mai

frumoase plimbări, drept care este frecventat de majoritatea buzoienilor. Cu ocazia sărbătorilor, poți întâlni acolo aproape întreaga populație a Buzăului; acolo cântă muzica, lumea – compusă din numeroase familii din oraș – stă pe iarbă între copaci, mănâncă gustări și bea vin. Grupul mai select al orașenilor alcătuiește câteva cercuri distincte, unde se gustă înghețată, iar doamnele și domnișoarele joacă dansurile naționale tradiționale în Muntenia”.

Pentru un anonim polonez, ce vizitează Bucureștiul în 1853, „înghețata este foarte ieftină vara”. Și mulți ar fi dorit să o consume, mai ales în zilele toride, dar unii călători nu s-au putut bucura de ea. Cazul saxonului Julius Petermann, care în 1852,

Unealta cu care se prepara înghețata, pe vremuri

SAVORI RĂCOROASE DIN VREMURI DE ALTĂDATĂ

ANA DARIE

La cornet sau pe băț, de vanilie, fistic sau ciocolată, înghețata se identifică pentru mulți dintre noi cu gusturile dragi ale copilăriei. Într-o zi caniculară sau, pur și simplu, când terminăm orele și treceam pe lângă toneta ce vindea pachețelele de Polar, o consumam cu aceeași poftă. Astăzi, potrivit datelor Eurostat, România se află pe locul 11 în topul producătorilor de înghețată din Uniunea Europeană, fiind devansată de state recunoscute pentru rețete străvechi, precum Italia, Germania sau Franța, dar și de mai recent intratele în cursă Polonia, Țările de Jos sau Ungaria.

Marca majoritate a experților în istoria culinară consideră că pretențiosul gurmand Constantin Brâncoveanu ar fi introdus consumul de înghețată în Țările Române. Atât de încântat a fost de gustul astfel descoperit, încât a poruncit săparea unui ghețariu (*legniță*) special în pământ pentru a menține, pentru oșpețele domnești, fructele, siropurile, vinul, apa, sorbeturile sau cre-

mele înghețate.

Obiceiul se pare că a rămas foarte îndrăgit în familia Brâncoveanu. Iată cum descrie o zi la Curtea banului Grigore Brâncoveanu (1767 – 1832), în 1813, militarul francez August de Lagarde: „De cum s-au servit dulcelețurile, cafelele și înghețata, fiicele lui Brâncoveanu [autorul se înșală, Grigore Brâncoveanu nu a avut urmași; cel mai pro-

tabil este vorba de nepoatele de la surorile sale; în 1824, el a înfiat-o pe Zoe Mavrocordat, o altă nepoată de soră a soției, Elisabeta Balș – A.D.] au cântat la pian și la harpă”.

La mare cinste s-a aflat în Țările Române și strămoșul înghețatei tradiționale, sorbetul, bazat pe un amestec de fructe și apă. Când are și produse lactate devine *șerbet*. Denumirea în

Prima pagină a cărții
Ecaterinei colonel Steriad

să înghețe. Numai această înghețată se poate coace în cuptor ca să se dea caldă la masă, ca putându-se servi și rece, și caldă. Scoțând-o cu lingura din formă, unde stă în gheață, pune-o într-o formă rotundă, așezată într-o tavă cu mai multă gheață și sare sfărâmată.

Pregătește albușul de ou cu zahăr și cu vanilie și bate-l bine întocmai ca la bezele; unge îndată pe deasupra înghețata aceea cu acel albuș, puțin mai gros decât o muchie de cuțit. Garnisește-o de jur împrejur cu pișcoturi puse în picioare, iar la ungerea pe deasupra a înghețatei, lasă să pice și peste pișcoturi din compozițiunea de ou cu zahăr.

Apoi pregătește cuptorul mai tare decât de pâine, în minutul când vrei să te servești de înghețată, dă-o la cuptor și privește până ce se va rumeni aceea compoziție pe deasupra; atunci scoate-o iute din cuptor, ia farfuria de pe gheață și dă-o la masă sau întrebuințez-o după cum vei vrea.

„Pentru înghețate trebuie să ai o mașină de tinichea sau de cositor bun, nestricată, cu capac bine potrivit, ca să nu pătrundă sarea cu gheața înăuntru, fiindcă atunci se strică gustul înghețatei,

și un ciubăr cu apă, având un cep pentru ca să poți scoate apa, când se topește gheața. Înainte de a pune mașina în ciubăr, trebuie să așezi într-însul un rând de gheață tăiată în bucăți și vreo două-trei kilograme de sare pisată cam gros, apoi iar gheață și iar sare până sus.

În mijloc se lasă loc pentru așezat mașina, iar împrejurul ei se mai pune gheață și sare până aproape de capac. Apoi învârtește mereu înghețata și amestec-o și pe dinăuntru cu o lopătică de lemn, fiindcă în aceasta stă ca să se facă înghețată. Acoper-o apoi cu gheață și las-o să stea o oră. După aceea dă-o la masă.”

... REȚETE FURATE

În primul volum (care acoperă perioada 1871 – 1877) al *Bucureștilor de altădată*, Constantin Bacalbașa face elogiul unceia dintre cele mai renumite cofetării din spațiul românesc, Casa Capșa, ale cărei origini coboară spre 1852, când

cei doi frați aromâni Anton și Vasile Capșa și-au inaugurat cel dintâi local (*Magazin istoric*, nr. 6/2001). „Obiceiul vremii era ca toată lumea din elită, care rămânea vara la București, să vie să ia înghețată la Capșa. Lucrul șic era ca cucoanele să nu se dea jos din trăsură ca să consume la o masă pe trotuar. Cucoanele stăteau în trăsuri înșirate de-a lungul trotuarului și erau servite acolo, iar la mese stăteau tinerii civili sau ofițerii și priveau aceea expoziție de femei tinere și nostime.” Notează același Bacalbașa că „într-una din veri, o parte din lumea bună s-a supărat pe Capșa și s-a transportat la Giovani. Giovani era pe atunci în fața Palatului, unde este astăzi hotel Metropoli. Toată vara aristocrația bucureșteană a luat înghețată la Giovani. După aceea s-a împăcat și s-a întors la adevărata cofetărie *high-life*”.

Răcoritoarea delicată a fost remarcată și de francezul de Marsillac în al său *Ghid al călătorului prin București*. „Hotărât lucru, cel care a construit capitala acestei țări frumoase pe un loc atât de urăcios n-a avut în sufletul lui niciun strop de poezie și nici măcar simț artistic, dar nimic nu poate rivaliza cu înghețata care se poate mânca la cofetăria fraților Capșa, ce-au studiat la Paris, cu celebrul maestru al artei culinare Boissier [Belisaire Boissier, a cărui cofetărie, fondată în 1827, a devenit una dintre cele mai renumite, în special datorită bomboanelor și castanelor glasate, apreciate de Victor Hugo, Émile Zola sau Alexandre Dumas – A.D.]”.

Și nu numai meserie aduseseră de la Paris cei doi frați aromâni, după cum notează și diplomatul de carieră Gheorghe

Vechea tonetă
unde se vindea bragă...

Rafael Leszczynski

În trecere prin Giurgiu, la un colț de stradă a dat de o cafe-nă, „unde am vrut să mâncăm înghețată, dar a trebuit totuși să renunțăm, deoarece eram neștiutori într-ale limbii române, iar oamenii nu înțelegeau o altă limbă. Până la urmă ne-am înțeles cu chelnerul, astfel încât ne-a dat limonadă, pentru care a stors lămâile cu dinții în fața ochilor noștri”.

Și în 1868, călătorul francez Ulysse de Marsillac găsește Severinul în mare parte schimbat (el îl mai vizitase o dată, în 1852). Conform însemnărilor sale, „edilitatea severineană a aranjat o grădină elegantă, loc de întâlnire al societății locale. Muzica vine aci să cânte bucăți de operă. Provincialii *jolies* și câteodată femei cu trena lungă vin să se plimbe aici: se discută despre modă și despre politică și se mănâncă înghețată”.

În 1849, Theodor König, originar din Germania, venit în Țara Românească cu una dintre armatele de ocupație, după reprimarea revoluției pașoptiste muntene, în cum o numește el „țara strugurilor, a porumbului și a nebuniei”, descoperă, revoltat, că la opera

italiană care exista în București nu se mergea pentru a asculta muzică. „Lumea bună deține toate lojile... Oamenii aleși oferă un spectacol oribil, privesc prin lornion, cochetează, fac scandal, iau înghețată, limonadă și o duzină de alte răcoritoare.” Mai sus pomenitul Jadovski nota că pasiunea pentru înghețată o au și domnii, chiar și cei pasionați de jocuri, precum biliardul. În stabilimente dedicate jocurilor de noroc, „într-una dintre acele camere separate li se oferă lulea de tutun, apă rece și cafea, iar uneori și înghețată, dacă aceasta se găsește în acel cazinou”.

REȚETE VECHE...

În 200 de rețete cercate de *bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești*, Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi, la 1842, oferă și una dintre primele rețete de... înghețată din spațiul românesc. „Înghețată. Iei jumătate ocă de zahăr, pui o litră de 50 dramuri apă și fierbe până se leagă puțin. Apoi ici o litră lapte proaspăt și pui două gălbănușuri de ou în lingură și le bați. După aceea le pui în zahăr și, puindu-le pe foc,

Robert Ker Porter

să icie o undă. Apoi îl torni în calupt, și după ce răcește, îl ici la frecat până îngheață. La o litră de zahăr pui două cește lapte și un gălbănuș de ou. Apă se pune 50 de dramuri la litra de zahăr. La cea de zmeură, de fragi și de vișini pui puțin cărnăz pentru floare și zama de la jumătate alămăie, însă zama de zmeură, fragi și altele nu fierbe nicicum cu zahărul. Asemene se face și cea de alămăie, puind coaja rasă, după plăcere.”

Câteva decenii mai târziu, în 1907, în *Buna Menajeră – Carte de bucate, practică*, o anume Ecaterina colonel Steriad oferea câteva sfaturi practice cu privire la realizarea înghețatei de vanilie, atât rețetar, cât și ustensile trebuincioase. „Fierbe 2.400 g de lapte dulce cu șcase grame de vanilie și lasă-l să se recească; bate 20 de ouă cu gălbănușurile lor și 900 g de zahăr pisat bine. Toarnă laptele peste ele și amestecă-l pe spuză până când începe să se înfăbânte și să se îngroașe. Atunci toarnă-l îndată în alt vas și mai amestecă-l, ca să nu se facă brânză, până ce se recește; pe urmă strecoară-l printr-o sită de mătase în mașină și pune-l

Vânzătoare de înghețată
în Anglia epocii victoriene

RANI LAXMIBAI

ION BISTREANU

În 1842, la doi ani după mariajul reginei Victoria a Marii Britanii, în îndepărtata Indie, o tânără de 15 ani, Manikarnika, devine regina Laxmibai, în cu conducătorul dependent Jhanfost diferite. În Victoria va domni primind și titlul Indiei, Rani Laxge unul dintre ai revoltei indiei – 1858, murind de luptă și de luptei pentru in- (Magazin istoric,

„Nu voi ceda Jhansi-ul meu!”,
viteaza regină înfruntă trupele britanice

urma căsătoriei micului regat in-
si. Destinele au
timp ce regina
câteva decenii,
de împărăteasă a
mibai va ajun-
principalii lideri
nilor din anii 1857
eroic pe câmpul
venind simbol al
dependența țării
nr. 2/1976).

Rani Laxmibai s-a născut în 1827 la Varanasi, un orașel de pe malurile Gangelui, primind numele de Manikarnika („Bijuteria urechii”). Legenda spune că o ureche a zeiței recoltelor, Annapurna, ar fi căzut într-un lac din Banaras, numit ulterior Manikarnika. Nu era de sânge regal, tatăl său fiind doar consilier la Curtea regală. Rămășă orfană de mamă, tatăl s-a îngrijit să primească o educație aparte, printre preoți și învățați brahmani, care se situau deasupra sistemului de caste din India. A învățat să scrie și să citească, iar ca adolescentă a încălcat multe dintre tabuurile societății patriarhale indiene:

mănuia sabia cu măiestria unui spadasin și călărea mai bine decât mulți bărbați.

„NU VOI CEDA”

În 1842, la numai 15 ani, se mărită cu Maharaja Gangadar Rao, conducătorul regatului Jhansi, văduv, cu peste 20 de ani mai în vârstă. Conform unui obicei larg răspândit în India – de schimbare a numelui după căsătorie –, ia numele de Laxmibai și primește titlul de „rani” (regină). Laxmi este zeița hindu a bogăției, prosperității, puterii, frumuseții și fertilității, iar „-bai” este un sufix onorific implicând respectul

pentru femei. De la bun început se remarcă drept o regină neconvențională, refuzând să respecte preceptele sistemului *purdah*, conform cărora femeile trebuia să aibă fața acoperită cu voaluri sau să se ascundă după perdele. De obicei poartă turban, accesoriu, de regulă, al bărbaților. Adesca merge la templu călare pe Baadal, calul ei preferat. Continuă să ia lecții de scrimă și de lupte, participă la concursuri de hipism. Se întâlnește cu săracii, indiferent de casta lor, practică socotită și în timpurile moderne îndrăzneală în anumite regiuni din India. Cu britanicii obișnuiește să vorbească față în față. John

Crutcescu, „ci tot ce era mai bun și mai ales, în 1860 importă, pentru prima dată în România, absinthul, zână verde (*Magazin istoric*, nr. 4/2021), cum îi spuneau francezii; în 1861 ananasuri proaspete, în 1863, forme pentru înghețată“ (*Podul Mogoșoaiei – Povestea unei străzi*, 1943).

Inițial, bălălia pentru supremație în gusturile de înghețată ar fi avut un câștigător detașat în București, e de părere Victor Bilciurescu. „Cei ce rămăneau în oraș așteptau să treacă arșița zilei și, pe seară, recurgeau la răcoarea unei grădini sau pe trotuarul unei cofetării renumite pentru înghețată, așa cum era cofetăria Giovanni de sub hotel Metropol, din fața Palatului regal, prima cofetărie care a introdus la noi înghețata napolitană“ (*București și bucureșteni de ieri și de azi*, București, 1945).

Însă secretele rețetei se pare că au ajuns la frații Capșa pe niște căi mai... întortocheate, dacă ar fi să îi dăm crezare aceluiași Crutcescu: „Într-adevăr, până atunci numai Giovanni știa meșteșugul înghețăturilor și ca să nu i-l fure nimeni, le făcea singur, într-o odăiță încuiată cu lacăt. Numai că într-o zi – și era tocmai vară – bietul Giovanni căzu atât de greu bolnav, încât fu silit să învețe pe unul din lucrătorii lui, dar acesta, slugă necredincioasă...“ Iar restul a rămas istoric!

PRIN ȚARĂ...

La Iași, cea mai cunoscută grădină de vară cu scenă a fost „Madame Alexandre“. La 1867, Alexandra Sfetcovici o deschi-

... și cea pentru înghețată

dea în chiar livada părintească, situată la unul dintre capetele vechii străzi Lăpușneanu. O gândise după șicul franțuzesc, importând de la Paris bomboane și zaharicale de tot felul, dar și moda răcoririi clienților cu apa gazoasă *Soda*. Dimitrie Anghel își amintea că scara, „în fața cofetăriei celebre «M-me Alexandre» [...] evantaiurile prind să bată, cavalerii se întrec care de care și băieții din prăvălie vin legănând tablalale cu dulceturi și cu înghețate, slujind în trăsuri cucoanele care, săturate de luciul de lună și cântec de lăutari și înviorate de aer curat, mănâncă cu poftă, ținând cu mânușatele lor mâini grațioase farfurioare cu bunățuri. Cavalerii își servesc favoritele; iau farfurioarele, întind un pahar cu apă și strecoară glume dulci printre zaharicale. Singuri vizitii și lacheii de pe capre stau gravi“ (*Fantazii*, 1911).

Rudolf Suțu pomenește și de alte locuri celebre pentru înghețate. De pildă, „în casele bogatului logofăt Constantin Balș, doamnele serveau cafea, înghețată și siropuri, în timp ce domniile jucau cărți, *whist* sau *boston*“. „În casele Drossu [...] a fost mai întâi cofetarul italian Pasini, renumit pentru înghețata

sa napolitană și bombele sale glacé. Era o înghețată în formă de bombe, după care se topeau... ieșenii“ (*Iașii de odinioară*, vol. II, 1928).

În amintirile bunicilor, căruța cu înghețată ce huruia pe străzi desfundate, adunând copii de prin toate cotloanele, era condusă mai mereu de un... turc! Trecut de prima tinerețe, cu mânele suflete, stăpân suprem peste bidoane de aluminiu, mari, pline

cu gheață, în care se odihnea deliciul răcoros, și duzini de cornete crocante. În ultimii ani ai veacului al XIX-lea, elev la o școală din Slatina, profesorul Ion S. Floru își amintea de brăgăria lui Turcu. „Turcul, cum îl numeam noi, pentru că avea fes, cunoștea pe mai toți copiii, le da pe datorie, făcea adevărate afaceri cu ei [...] delicatețea cea mai fină, dar și cea mai scumpă era halva, preparată cu mică multă, încât se scurgea pe taraba brăgăgiului, dar nu se atingeau de ea decât copiii care puteau arunca cel puțin 20 de bani deodată. Alte delicatețuri se făceau greu, turcii goi mestecau în cazan cu niște lăpturi enorme. Așa avea să iasă, cu multă trudă, porția de înghețată, servită curat, pe farfurioară“ (*Un copil, un sat...*, București, 1931).

Aparent au fost o mulțime de turci, prin toată țara. Dar, într-adevăr turci?! De cele mai multe ori, naționalitatea era doar în imaginația contemporanilor. Făuritorii de brăgă, halva sau cremoasă înghețată erau albanezi, aromâni, macedoneni, greci, români... Indiferent de origine, important rămâne gustul și fericirea din ochii unui copil, în plină vară, care a descoperit deliciul suprem. ■

de Delhi, izbucnește o revoltă a soldaților *sepo*y (soldați recrutați în armata Indiei Britanice din rândul populației locale hinduse și musulmane). Sunt arestați 85 de *sepo*y după ce refuză să folosească noile cartușe pentru puștile Enfield, în urma zvonurilor că acestea ar fi unse cu seu de vacă și de porc (un sacrilegiu atât pentru hinduși, pentru care vaca era sacrală, cât și pentru musulmani, care nu măncau carne de porc). În realitate, cartușele, care trebuia mușcate pentru a turna praful de pușcă din ele în țeava puștii, aveau învelișul de hârtie, acoperit cu un strat subțire de ceară de albine și seu de oaie, pentru hidroizolație. La 9 mai 1857, pe o căldură înăbușitoare, sub un cer întunecat și o ploaie săcâitoare, cei arestați sunt puși în lanțuri în fața conaționalilor lor și condamnați la zece ani de muncă silnică. A doua zi, trei regimente de *sepo*y iau închisoarea cu asalt, ucigând toți ofițerii britanici și familiile acestora, fiind cruțați doar câțiva britanici, care trecuseră la islamism. Foarte repede în toată partea centrală și de nord a Indiei izbucnesc revolte, numeroase trupe din regate și principate alăturându-se insurgenților. Revolta indiană din 1857 a fost alimentată și de diverse resentimente și percepții, între care

Doi ofițeri și un soldat *sepo*y

reforme sociale invazive, în stil britanic, impuse de Compania Indiilor de Est, taxe funciare ridicate, prezența tot mai numeroasă a misionarilor care îndemneau localnicii să treacă la creștinism și, nu în ultimul rând, tratamentul umilitor aplicat unor prinți și latifundiați bogați.

La începutul lunii iunie trupele de *sepo*y răsculate intră și în regatul Jhansi. Doi ofițeri britanici care încearcă să nego-

cieze cu răsculații sunt uciși. Restul de 64 de britanici, dintre care 16 femei și 20 de copii, se refugiază în fortul orașului, solicitând lui Laxmibai să le asigure securitatea. Aceasta le garantează libera ieșire din regat, însă în afara orașului rebelii îiucid. Scapă doar o femeie indiano-britanică, doamna Multow, deghizată sub haine indiene, care va depune mai târziu mărturie în legătură cu masacrul. Rebelii părăsesc Jhansi, nu înainte de a obține de la Laxmibai – prin forță și șantaj – bani,

arme și provizii.

Laxmibai trimite, la 12 iunie, Guvernului de la Calcutta o scrisoare explicativă privind evenimentele din Jhansi. Condamnând „cruzimea și violența” trupelor rebele, își exprimă regretul că nu a avut suficienți soldați și arme pentru a stopa masacrul. Scrisoarea este redirecționată către Guvernul central, însoțită de comentariul unui înalt ofițer britanic: „conținutul scrisorii confirmă ce am auzit din alte surse”. Având în vedere absența unor trupe britanice în Jhansi, Laxmibai este însărcinată cu administrarea regatului, recrutarea poliției locale, restabilirea liniștii și ordinii, incluzând colectarea taxelor. Pentru câteva luni, Laxmibai conduce Jhansi ca o adevărată

Scenă din timpul revoltei izbucnite în anul 1857

Lang, unul dintre avocații săi, a descris-o ca având „o figură deosebit de atrăgătoare, [...] cu un anume farmec și o expresie foarte inteligentă, ochii deosebit de fini, iar nasul delicat conturat. Nu era foarte frumoasă, chiar dacă era departe de a avea pielea neagră [...] Ceea ce o strica era vocea”.

Are un singur copil, care moare la câteva luni după naștere. Cu greu își convinge soțul să înfieze un nepot care, după moartea sa, să fie recunoscut drept rege de britanici. Se cuvine amintit că în anul 1848 guvernatorul general al Companiei Britanice a Indiilor de Est, Lordul James Broun-Ramsay, prim-marchiz de Dalhousie, decretase „Doctrina de Lapse” (Doctrina lipsei), prin care se justifica ocuparea de Companie a regatelor conduse de monarhi care nu aveau moștenitori direcți pe linie masculină. În 1853, cu o zi înainte de a muri, regele adoptă un nepot, care primește numele de Damodar Rao, și, pentru a fi sigur că britanicii îl vor recunoaște drept urmaș la tron, la ceremonie sunt invitați doi ofițeri britanici: maiorul Ellis, asistent al agentului politic din Jhansi, și căpitanul Martin. Pe patul de moarte, regele îi scrie guvernatorului general: „Am încredere că, ținând seama de fidelitatea pe care am manifestat-o față de guvernarea britanică, copilului meu i se va acorda o favoare, iar soția mea va putea fi considerată regență.” Scrisoarea nu are niciun efect, deși, în sprijinul cererii, agentul politic britanic în regiune, maiorul John Malcolm, scrie guvernatorului general că „regina este foarte respectată

Rani, îmbrăcată în haine de sowar (cavalerist)

și stimată și cu o cred capabilă să facă față unei atari sarcini”.

Fără rezultate sunt și demersurile pe care regina le face direct la Londra. Reacția ei este memorabilă: „Meri Jhansi nahin dungee” (Nu voi ceda Jhansi-ul meu), frază care rămâne gravată până azi în memoria Indiei, stârnind sentimente de mândrie și patriotism. Poziția guvernatorului general este de neclintit, astfel că Rani Lakshmi Bai este obligată să părăsească palatul regal. Compania îi oferă o pensie anuală de 60.000 de rupii și dreptul de a păstra o suită de slujitori, cu care se mută în Rani Mahal („Palatul Reginei”, în prezent muzeu), ce seamănă mai degrabă cu un conac de vânătoare din Europa decât cu

Intrarea în Rani Mahal („Palatul Reginei”), unde a locuit o vreme

un palat. De la început intră în conflict cu căpitanul Alexander Skene, superintendent politic însărcinat cu administrarea regatului. Lui Lakshmi Bai i se impută vechi datorii ale soțului, pe care le plătește din pensia sa, armata este lichidată, curtenii și slujitorii își pierd veniturile de la Curtea regală, se instituie taxa de timbru în cazul tuturor petițiilor, făcând apelul la justiție foarte costisitor, se impune taxa pe sare și se interzice manufacturarea acestora (abia peste 90 de ani, după istoricul *Marș al Sării* din 1930, așa-numita *Tax salt* a fost abolită de Gandhi – *Magazin istoric*, nr. 1 – 2/1991). Suprema jignire a populației locale este însă sacrificarea de britanici a vitelor din regat, vaca fiind un animal sacru în India.

ÎNVINUȚĂ PE NEDREPT

În luna mai 1857, în garizoana Meerut, nu departe

pentru a nu fi pângărit de britanici, trupul să-i fie imediat ars și îngropat de un sihastru, sub un tamarin de la *Stânca Gwalior*.

Fiul lui Laxmibai, Damodar, care abia împlinise nouă ani, reușește să scape, împreună cu alți 60 fideli ai reginei, refugiindu-se în pădurile din regiunea muntoasă Bundelkhand, localnicii neîndrăznind să-i ajute, de teama represaliilor din partea britanicilor. Peste doi ani, nemaisuportând privațiunile, împreună cu ultimii 12 slujitori supraviețuitori, se predă britanicilor. I se acordă o pensie de 10.000 de rupii, șapte slujitori și este plasat sub tutela lui Munshi Dharmanarayan, un învățător din Kashmir, care să îl învețe limbile urdu, engleză și marathi. La majorat se stabilește în orașul Indore, unde își întemeiază o familie. Moare în 1906, după ce ani în șir a încercat fără succes să i se recunoască drepturile asupra unei moșteniri de 700.000 de rupii, sumă reținută de britanici la moartea tatălui său,

Damodar, fiul adoptat, a cărui moștenire a constituit o preocupare pentru mamă

cu asigurarea că o va primi la majorat.

La trei zile după moartea lui Rani Laxmibai, englezii au cucerit Gwalior, peste 5.000 de rebeli fiind uciși. Revolta indiană a fost înăbușită, iar un an mai târziu India a trecut sub directă guvernare a Coroanei Britanice, în persoana reginei Victoria care, la 1 noiembrie 1858, va lansa o proclamație, pledând pentru clemență față

de cei răsculați și renunțând explicit la „dreptul și dorința de a impune convingerile noastre oricăruia dintre supușii noștri”. Peste două decenii, regina Victoria va fi declarată „Împărăteasă a Indiei”.

Ziarele britanice au stigmatizat-o la unison pe Rani Laxmibai ca pe „Jezebel a Indiei, mânjită de sânge britanic, care merită o pedeapsă groaznică”. Însă generalul Hugh Rose scria în raportul înaintat lui William Augustus, duce de Cumberland: „Rani a fost un fel de Ioana d'Arc indiană, care s-a remarcat prin vitejie, inteligență, perseverență, iar generozitatea ei față de subordonați era nelimitată. Aceste calități, combinate cu rangul ei, au făcut-o cea mai periculoasă dintre toți liderii rebeli.” Două decenii mai târziu colonelul Malleon scria în *History of Indian Mutiny* (Istoria revoltei indiene): „Oricare i-ar fi fost păcatele în ochii britanicilor, conaționalii ei își vor aminti întotdeauna că a fost împinsă în rebeliune ca urmare a rețelilor tratamente și că a trăit și a murit pentru țara ei”.

Mulți ani după rebeliune, indienii au păstrat vie memoria lui Laxmibai doar prin balade și cântece. Laxmibai, Rani of Jhansi, a devenit legendă și sursă de inspirație pentru toți cei care au încercat în deceniile următoare să elibereze India de sub dominația britanică. În prezent, statuile ecvestre ale reginei sunt văzute în numeroase orașe din India, localități, cartiere, străzi, școli îi poartă numele, iar ziua de naștere, 19 noiembrie, este sărbătorită, în onoarea ei, ca „Zi a martirilor” în întreaga țară. ■

Statuie a reginei Laxmibai din orașul Solapur (vestul Indiei)

regină, britanicii fiind ocupați cu înăbușirea rebeliunii în restul țării. Odată cu trecerea timpului, mai mulți consilieri ai reginei se pronunță pentru independența regatului.

Spre sfârșitul anului, mai multe rapoarte, inclusiv mărturiile unor britanici, printre care și agentul fiscal britanic din Jhansi, o vizează pe Rani Laxmibai ca „principală instigatoare” a masacrului din iunie, sau, cel puțin, „vinovată prin asociere”.

VITEAZĂ ȘI INTELIGENTĂ

La începutul anului 1858 forțele britanice conduse de generalul Hugh Rose se îndreaptă spre Jhansi, în drum executând numeroși răsculați sau localnici bănuiați a fi de partea rebelilor. Laxmibai înțelege că soarta ei este pecetluită. Recrutează în grabă 14.000 de voluntari, inclusiv femei, și începe să consolideze apărarea orașului Jhansi.

În ajunul bătăliei emite o proclamație către cei 40.000 de locuitori: „Noi luptăm pentru independență. Zeul Krishna [principala zeitate a hinduismului – n.a.] ne spune că, dacă vom fi victorioși, ne vom bucura de roadele victoriei; dacă vom fi înfrânți și uciși pe câmpul de luptă, vom câștiga gloria și mântuirea veșnică!”

Asediul începe la 12 martie. Ofițeri britanici vor nota în jurnalele de front că

*Lordul James Broun-Ramsay,
guvernatorul general
al Companiei Britanice
a Indiilor de Est*

Rani era văzută tot timpul pe metereze, încurajând soldații „ca o amazoană perfectă, genul de femeie admirată de soldați”.

La 2 aprilie trupele britanice pătrund în oraș, angajându-se în sângeroase lupte pentru fiecare stradă și pentru fiecare casă. În fața inerenței înfrângerii (conform unor izvoare istorice, ca urmare a unei trădări din interior), se

decide părăsirea orașului și a fortului. Doctorul britanic Thomas Lowe relatează mai târziu că, „înțelegând că, după căderea Jhansi nu va exista nicio clemență sentimentală, apărătorii care nu au reușit să scape și-au aruncat de pe zidurile orașului copii și femeile, apoi aruncându-se și ei”. Legenda spune că Laxmibai a sărit călare de pe metereze, cu fiul Damodar în spate. Calul ei preferat, Baadal, moare, dar ea scapă, împreună cu patru gărzii de corp. Una dintre acestea, Jhalkari Korin, se deghizează în hainele reginei, creând o diversivă, însă este capturată de britanici și executată. Orașul este cucerit, palatul și biblioteca sunt incendiate, iar la ordinele generalului Rose toți bărbații peste 16 ani sunt executați, drept represalii pentru cei 66 de britanici uciși. Tatăl reginei, rănit, este capturat, tot în urma unei trădări, și spânzurat fără judecată.

Rani Laxmibai călărește 100 de mile în 24 de ore, refugiindu-se la Kalpi, apoi, după pierderea unei noi bătălii cu britanicii, se alătură forțelor rebele din regiunea

orașului Gwalior. Britanicii atacă în forță. Rani, îmbrăcată în haine de *sowar* (cavalerist), se avântă în luptă. La 17 iunie este grav rănită de un husar scoțian, dar nu este recunoscută. Moare în brațele unuia dintre gărzile sale de corp, prietenă din copilărie. Urmările ei dorințe:

*Fortăreața micului regat Jhansi,
în jurul anului 1882, mulți ani după moartea reginei*

*La baza măştii se află găuri
de care costumul din fibre vegetale se ataşează...*

ri moştenite prin intermediul descendenţei, de preferinţă de la mamă la fiica cea mare sau sora mai mică. Fiecare grup Sande este condus de una sau mai multe *Soweisia*. *Sowe* este cel mai înalt rang al grupării. Este de datoria ocupanţilor acestui rang să modeleze fetele, având control asupra anumitor învăţătură sacre ce sunt necesare pentru obţinerea fecundităţii şi a binelui comunităţii. Acestea deţin accesul la spiritele strămoşilor, la forţele naturii şi asupra măştii *Sowo*. *Soweisia* este asistată de *Ndoli Jowei*, cea care îndrumă paşii de dans ai novicilor. Poziţia următoare după *Sowe* este *Ligba*, cea care se ocupă de sarcinile administrative, financiare, cum ar fi colectarea taxelor de la familiile iniţiatelor şi pregătirea acestora. În egală măsură, Sande asigură bunăstarea; spre exemplu, prezenţa bolilor ar fi rezultatul infracţiunilor şi încălcării legilor societăţii. Numai *Sowe* poate restabili echilibrul comunităţii. Sande joacă şi un rol judiciar, oficialii rezolvând conflictele dintre anumite persoane şi membrele societăţii.

UN FEL DE ŞCOALĂ PENTRU FETE

În acord cu mitul, se spune că societatea secretă a fost creată de o femeie pe nume Sande Jo, fiind o inspiraţie venită din partea unui spirit, prin intermediul unui vis, în care era îndemnată să înfiinţeze o organizaţie a femeilor.

Intrarea în societatea Sande se făcea printr-o ceremonie susţinută de mama fiecărei tinere iniţiate, de fetele din familie şi de bunică, dacă era posibil, fapt ce denotă că fiecare femeie *Mende* intră în societate, pentru că şi mama, surorile şi mătuşile sunt în Sande, simbolizând pe de altă parte importanţa apartenenţei la această comunitate.

Toate fetele populaţiei *Mende* aflate în perioada pubertăţii încep procesul de iniţiere, scopul principal fiind acela de a le învăţa pe tinere responsabilităţile unui adult. În jurul vârstei de 13 – 14 ani, prin trecerea în sat a *Soweisiei* cu masca *Sowo*, părinţii primesc o mică bucată de tutun, indicând faptul că sesiunea Sande e pe cale să înceapă. Fetele sunt luate de la familiile lor, albite

cu argilă şi duse în afara satului, într-o incintă sacră numită *kpanguima*, construită special pentru fiecare nouă sesiune. Spaţiul se află în apropierea unui curs de apă, loc unde petrec timpul în izolare între trei sau şase luni, până la trei ani. Acoperirea corpului cu lutul alb ar fi văzută ca o metaforă pentru oala ce nu este încă uscată, implicând o comparaţie cu starea neterminată a iniţiatelor, care nu au trecut la statutul de adult. Pentru a deveni membre ale societăţii, fetele trebuie să treacă prin diferite ritualuri, cel mai important dintre ele fiind excizia clitorisului. Prin acest procedeu sunt simbolice ucise, crezându-se că renasc apoi ca *nyaha*, devenind femei. În prezent se desfăşoară numeroase activităţi de respectare a drepturilor umane pentru eradicarea mutilării genitale feminine din cadrul acestor societăţi tradiţionale.

Multe aspecte ale societăţii Sande sunt considerate secrete şi nu pot fi împărtăşite non-membrilor, ca atare nu tot ce se întâmplă în această perioadă este ştiut. Etnografii menţionează

*... astfel încât nicio parte a corpului
să nu fie expusă*

SOCIETATEA SECRETĂ SANDE ȘI MASCA SOWO

LUCIANA-FLORENTINA GHINDĂ

Nicio societate nu a ignorat masca (Magazin istoric, nr. 12/2019). Din Grecia antică, trecând prin Oceania, Asia, America, până în Africa, aceasta a întrupat divinitatea, frumusețea, teama, ordinea și echilibrul, putând fi considerată un fenomen universal. În următoarele rânduri vom prezenta pe scurt organizarea societății secrete feminine Sande (pe care o întâlnim în Sierra Leone și Liberia), ale cărei activități sunt influențate de o mască, ce nu este doar o formă de creație artistică, ci și un simbol și o mărturie a spiritualității.

Tinere novice

În cadrul societăților tradiționale africane măștile sunt considerate un instrument necesar pentru desfășurarea riturilor de inițiere sau a diverselor ceremonii (agrare, funcrare). Având o funcție dublă, măștile ascund, dar și redau o altă identitate. Pe parcursul desfășurării evenimentelor masca reprezintă o divinitate, ea poate fi un spirit ancestral, o ființă mitologică sau un animal totemic, cel din urmă fiind privit în credința multora ca fondator al grupului etnic. Ele se prezintă

ca un spectacol complex de muzică, recitări ale miturilor și poemelor – toate acestea fiind componentele unui ansamblu coregrafic animat –, care se desfășoară pe parcursul mai multor zile.

Societățile secrete apar în organizarea majorității populațiilor africane, principala lor funcție fiind aceea de a păstra obiceiurile. Sunt secrete pentru că membrii dețin anumite cunoștințe care nu pot fi dezvăluite celor neinițiați.

Societatea Sande (sau Bun-

du), din care fac parte doar femeile, este întâlnită în mod aparte la populația *Mende*, dar și la *Temne*, *Vai*, *Sherbro*, *Kpelle*. Este cunoscută ca fiind singura din Africa de Vest în care femeile au privilegiul de a purta măști, întrucât măștile sunt un apanaj al societăților masculine. Scopul primar al societății Sande este acela de a regla identitatea sexuală și comportamentul social.

Societatea Sande este structurată pe poziții ierarhice, funcțiile cele mai înalte sunt titlu-

atare gâtul măștii comunică în același timp generozitatea și puterea acesteia. Inelele concentrice din jurul gâtului sugerează o paralelă între creația ființei umane și masca sculptată, semnificând totodată credința că masca a fost creată sub apă, inelele reflectând mai mult decât niște tăieturi pe gât. Ele redau valurile ce se formează la suprafața apei atunci când divinitatea *Sowe* se ridică. Acestea pot fi interpretate ca inele de grăsime, fiind semne ale fertilității și maturității.

Aspectul negru și lustruit al măștii se referă simultan la bogăția noroiului care se găsește în zona râului, la sănătate și la aspirația către un ten fermecător.

Gura este foarte discretă, punctând profilul tainic al societății Sande și al membrilor acesteia. De asemenea, urechile și ochii sunt prezentați într-o manieră glorificată, ochii prin lungimea fantelor, iar urechile prin reliefurile sculpturii. Ochii sunt partea cea mai frumoasă a feței pentru că ochii văd și expun adevărul. Fantele au rolul de a ascunde identitatea dansatoarei,

Tinere acoperite cu lut alb

servind ca un ecran pentru a-i ține pe ceilalți la distanță. Populația *Mende* consideră că auzul este perfect dezvoltat la naștere; în schimb, urechea măștii *Sowe* este una închisă, făcând trimitere la faptul că nu poate fi tentată de mită, minciuni, daruri sau plăceri, este o ureche care, în fond, înscamnă detașare și adevăr.

În viziunea *Mende*, mintea și trupul sunt entități legate prin intermediul gâtului. Capul este cel care controlează trupul și viața, iar fruntea largă a măștii ne evocă credința, faima, in-

teligența și înțelepciunea. Coafura este partea cea mai elaborată a măștii, împodobită cu ornamente sau motive zoomorfe ce înfățișează păsări sau broaște țestoase, semnificând astfel grandoarea și armonia acestora. Părul lung este privit ca o dovadă a rezistenței și a unei vieți puternice. În mentalitatea societății Sande este comparat cu felul în care crește o pădure; așa cum vegetația pământului este „părul” Mamei Natură, așa și părul unei femei constituie frunzișul acesteia. Părul unei Sande trebuie să fie bine îngrijit, prins într-un stil elegant. Dacă este nearanjat, este considerat un semn al nebunicii, aparținând unui comportament imoral și sălbatic.

Scarificările de pe obraz sunt reprezentări decorative precum cele pe care fetele le primesc atunci când trec de la pubertate la maturitate, fiind și un simbol al greutății vieții. Găurile de la baza măștii sunt locul de care costumul din fibre vegetale se fixează, astfel încât nicio parte a corpului să nu fie expusă. Fără costum, masca nu are înțeles. Valorile morale sunt întruchipate în corpul unei *Sowe* atunci când dansează cu *Sowe*.

Când fetele au încheiat inițierea, se întorc în comunitate și prezintă o ceremonie ritualică dansantă, fiindu-le permis apoi să revină la familiile lor.

În final, putem conchide că societatea secretă Sande păzește și transmite idealul de frumusețe al femeii, un criteriu fundamental în cultura *Mende*. În același timp, Sande funcționează ca o instituție pentru educarea fetelor și transformarea lor în persoane integrate în societate, punând în evidență responsabilitățile pe care le au în sânul comunității. ■

Instrumentiști Mende

Tinerele poartă coliere cu semnificații specifice

că tinerele, pe parcursul inițierii, muncesc pentru femeile în vârstă, spală, gătesc, primesc sfaturi în ceea ce privește igiena, nutriția, sexualitatea, fiind așadar pregătite pentru rolul de viitoare soții. În izolare mai sunt învățate să muncească pământul, să-l cultive, să pescuiască, să confecționeze plase de pescuit. De asemenea, ele sunt instruite să cânte și să danseze, dansul fiind o parte importantă a antrenamentului Sande. Acestea studiază diferite repertorii de cântece folosite la ocaziile speciale din viața lor.

Sande funcționează ca un loc în care femeile pot căpăta cunoștințe politice, deopotrivă, având acces la spiritele strămoșilor și la înțelepciunea sacră. Este un fel de școală pentru fete, fiind sursa lor de cunoaștere în ceea ce privește copiii, viața de familie, frumusețea, arta și vindecarea. Reprezentările publice în care o persoană mascată își face apariția sunt o formă simbolică și extrem de importantă la populația Mende din Sierra Leone, pentru că au ca scop medierea între societățile secrete (care

domină viața socială) și comunitate. Prin prisma coreografiilor mascate, publicul este informat despre evenimentele importante desfășurate, iar cele care țin de domeniul secret permițând o participare limitată. Masca și purtătorul ei oferă un model al unui comportament ideal pentru noii membri, demonstrând virtuțile feminine și înțelepciunea. Masca este cea care înglobează spiritul bogăției și al cunoștințelor, denumit *ngafa*, iar cele care o poartă personifică puterea acestuia.

*Fără costumul din frunze,
masca nu are înfeles*

MINTEA ȘI TRUPUL LEGATE PRIN INTERMEDIUL GÂTULUI

Sowo este masca clasică a societății Sande. Ea este o întrupare a zeiței apei și evocă exemplul de frumusețe și adevăr. Masca de tip cască este realizată din lemn, de un negru strălucitor, și acoperă complet fața și capul purtătoarei. Este divizată pe trei niveluri: gâtul inelat, fața și părul, coafura fiind și partea cea mai detaliată. Fața este formată și ea din două părți: fruntea și sprâncenele. Pentru a fi acceptată de societatea Sande, masca trebuie să fie frumoasă și să inspire venerație, trebuie să fie confortabilă la purtat, iar caracterul ei trebuie să fie delicat pentru a respecta criteriul de perfecțiune. Dar ce reprezintă variatele părți ale măștii Sowu?

Atunci când privim gâtul măștii, ne gândim la o formă umană, dar sensul acestuia este însăși divinitatea. Femeia *Sowe* este considerată responsabilă pentru fertilitatea, protecția femeilor și a tuturor copiilor, ca

Domnul John Chrissoveloni,
domnul Cristian Păunescu,
domnul Emanuel Bădescu

de Istoria Artei „G. Oprescu“, coordonare și prefață Adrian-Silvan Ionescu), Editura Oscar Print

12) Premiul „Gheorghe Bezdovici“

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Florin-Răzvan

Mihai, Vasile Buga (coordonatori), *Problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice (1918 – 2018)*, Editura Litera

13) Premiul „Eugeniu Carada“

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Cristian Păunescu, *The Romanian National Bank Treasure taken to Moscow and never returned, with a selection of documents*, Editura Oscar Print

14) Premiul „Nicolae Bălcescu“

Acordat de Steilmann România: Marian Moșneagu, *Cavalerii Mării Negre. Ofițeri de marină distinși cu ordinul militar „Mihai Viteazul“*, Editura Militară

15) Premiul „Dimitrie Cantemir“

Acordat de Niro Investment Group: Maria Georgescu, *În vâltoarea războiului. Radu R. Rosetti*, Editura Litera

16) Premiul „Nicolae Titulescu“

Acordat de Niro Investment Group: Viorica Sandu Potra, *George Potra. Amintiri cu el și despre el*, Editura Eikon

17) Premiul „Constantin Kirițescu“

Acordat de Niro Investment Group: Petre Otu, *România în Primul Război Mondial. Ghid ilustrat complet*, Editura Litera

18) Premiul „Constantin Aricescu“

Acordat de Niro Investment Group: Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorații primite de jandarmii români (1916 – 1920)*, Editura Ministerului Afacerilor Interne

19) Premiul „Florin Constantiniu“

Acordat de familia Nichita: Nicolae Trohani. Aghiotantului lui Eugen Cristescu: însemnări de război, (ediție de George Trohani), Editura Miilecărți

20) Premiul „Nicolae-Șerban Tanașoca“

Acordat de doamnele Anca și Rodica Tanașoca: Maria Ana Musicescu, *Tradition et innovation dans l'art du Sud-Est européen du XVe au XIXe siècle*, (ediție de Oana Iacubovschi), Editura Istros

21) Premiul „George Barițiu“

Acordat de Maspex România: Stejărel Olaru, Maria Tănase: artista, omul, legenda, Editura Corint

22) Premiul „Cristina Țurlea“

Sponsor anonim: Alexandru Mexi, Raluca Zaharia, Friedrich Rebhuhn și grădinile României, Asociația Arché

23) Premiul „Dinu C. Giurescu“

Acordat de doamna Lia Ciplea: *Regele Carol I. Cîtorul României moderne. Vol. I – II* (coordonator Narcis Dorin Ion), Muzeul Național Peleş

24) Premiul „Theodor Burada“

Acordat de domnul Viorel Pepi: Virgil Coman, *Din istoria românilor sud-dunăreni în prima jumătate a secolului al XX-lea. Meglenoromânii*, Editura Etnologică

25) Premiul „Ion Frunzetti“

Acordat de doamna Dana Ioniță: Cristina Țurlea, *Simboluri în arhitectura palatelor financiar-bancare. 9 secole de arhitectură în 666 imagini*, Editura Meronia

26) Premiul „Ion Bulei“

Sponsor anonim: Elena Olariu, Boieri și aristocrați români în secolul al XIX-lea. Studiu de mentalitate și moravuri în spațiul privat, Editura Oscar Print ■

Domnul Petre Tulin, director general
al Fondului de Garantare a Depozitelor Bancare,
felicită pe cei doi autori premiați:
Vasile Buga și Florin-Răzvan Mihai

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Fundația Culturală Magazin Istoric, cu sprijinul unor generoși sponsori, persoane particulare sau firme de tradiție, premiază anual un număr de cărți de istorie, alese dintre cele mai bune apariții ale anului anterior.

Anul trecut, din cauza restricțiilor impuse de pandemie, festivitatea nu a putut avea loc. Ne-am bucurat să putem relua firul tradiției anul acesta, la 1 iulie, în cea de a doua zi a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, găzduit de Banca Națională a României în elegantul cadru oferit de Pavilionul din Centrul de Perfecționare Profesională și Activități Sociale.

Cărțile premiate au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti”

Acordat de doamna Georgeta Filitti: Mariana Neț, *Au fost odată două orașe. New York și București la 1900*, Editura Corint

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni”

Acordat de familia Chrissoveloni: Emanuel Bădescu, *Bucureștii lui Mazar Pașa*, Editura Vremea

3) Premiul „Victor Slăvescu”

Acordat de „Rădăcini” SRL: Vitalie Văratie, *Misterul leilor*, Editura Oscar Print

4) Premiul „Dr. Victor Gomoiu”

Acordat de „Rădăcini” SRL: Mihail Mihailide, *Medici în arhivele Securității. „Literatura” dosarelor secrete*, Editura Cartea Medicală

5) Premiul „A.D. Xenopol”

Acordat de „Rădăcini” SRL: Tudor Dinu, *Bucureștiul fanariot. Viață cotidiană, divertisment, cultură (vol. 3)*, Editura Humanitas

6) Premiul „Radu Rosetti”

Acordat de domnul Ion Nițu: Ion Giurcă, *Generalul Ernest Broșteanu. Eliberator al Basarabiei*, Editura Militară

7) Premiul „Nicolae Iorga”

Acordat de domnul Napoleon Pop: Ion Bulci, *Ultimul rege al României Mari: Carol al II-lea*, Editura Meteor Press

8) Premiul „Gheorghe Brătianu”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Alin Spănu, *Informații, propagandă și contraspionaj în Transilvania, Ungaria și Banat (1918 - 1920)*, Editura Militară

9) Premiul „Alexandru Boldur”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări* (editor: Liliana Corobca), Editura Polirom

10) Premiul „Miron Costin”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Tiberiu Roșu, *Părintele Evmenie Moraru în arhivele C.N.S.A.S.*, Editura Oscar Print

11) Premiul „George Oprescu”

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: *Dicționarul pictorilor din România. Secolul al XIX-lea* (sub egida Institutului

Doamna Georgeta Filitti,
domnul Cristian Păunescu,
doamna Mariana Neț

BRÂNCUȘI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1) Satul gorjean unde s-a născut Constantin Brâncuși, la 19 februarie 1876 – Sculptor polonez, stabilit în România la 1885 și profesor la școala Belle-Arte din București, unde a studiat și Constantin Brâncuși (Vladimir). 2) Critic și colecționar de artă (1881 – 1969), un admirator al lui Brâncuși – Munte din Italia. 3) În 1976, ar fi împlinit 100 de ... (sg.) – Țară unde, în 1897, e trimis Brâncuși să execute o comandă într-o fabrică de tâmplărie artistică. 4) Esecist și critic de artă italian (1909 – 1992), care a spus: „E greu de găsit o țară care, ca România, să se recunoască complet în opera unui artist” – Când sculptorul Rodin l-a rugat pe Brâncuși să lucreze împreună, acesta i-a zis: „La umbra unui ... nu crește nimic”. 5) Ciocârlan, ciocârlie (reg.) – Bluzle româncelor – Plecat pe

jos în Europa, în 1903, Brâncuși a străbătut multe asemenea localități, precum Viena, Iena, München etc. (sg.). 6) Executat în 1898, reprezentând un împărat roman, se mai păstrează acest „Bust ...”, sculptat de Brâncuși. 7) În anul 1903 s-a stabilit în acest oraș – Ion Hobana. 8) Titlul acordat post-mortem lui Constantin Brâncuși, ca membru al Forumului de Arte frumoase din Paris (pl.). 9) A se cuta pe față – Pictor român (Theodor, 1831 – 1891) – Încete! 10) Societate de Transporturi Aeriene Austriece (sigla) – Se mai spune că bani de drum în 1903 a primit și de la... (Ion). 11) Nene! – Sculptor american (1914 – 2005), cel care a călătorit în România, învățând și limba lui Brâncuși, ca să cunoască și să înțeleagă mai bine operele sale (Sidney) – Pete! 12) Chirurg și anatomist român (1867 – 1939); împreună cu Brâncuși au realizat un admirabil ecorșeu – Critic de artă francez, cel care a spus despre Poarta Sărutului: „Vestește acest sărut, mijirea de ziua și încheagă în mersurile sale eternitatea” (Max).

VERTICAL: 1) În anul 1940, Brâncuși realizează „Piatra de...”, considerată de V.G. Paleolog „un negru vâl de doliu și durere” – La poalele acestui munte se află satul de naștere al lui Brâncuși. 2) Capodoperă! – Statuie concepută ca monument funerar în orașul Buzău pentru familia lui Petre Stănescu, la 1907. 3) Poet islandez, cel care a spus: „Uită-te în sus, dar niciodată nu uita că obârșia are loc tot pe acest pământ” (Einar) – Prima dragoste a lui Brâncuși. 4) Pod celebru aflat în orașul unde s-a stabilit Brâncuși în 1903 – Vestita operă a lui Giuseppe Verdi – George Oprescu. 5) Tuse avocalică! – Albite de vreme – Abreviere pentru constelația Cetus. 6) Vechi oraș în Fenicia – Ionel Teodoreanu – Mama lui Brâncuși. 7) Unde Ultra Scurte (abr.) – Pasionat, precum Constantin Brâncuși la viața sa. 8) Depozit de rezervă – Pocăită (reg.). 9) Lanț muntos în Bavaria – Pictor belgian. 10) Unul dintre sprijinitorii lui Brâncuși, încă din anul 1890, căruia artistul i-a realizat un bust (Ion Georgescu-) – Abreviere pentru constelația Ophiuchus. 11) Sculptor din Sibiu din secolul al XVII-lea, cel care a realizat printre altele și amvonul bisericii reformate din Cluj (Nicolai) – Piatră amorfă, înainte de a fi prelucrată. 12) Rege legendar din insulele britanice, eroul dramei cu același nume, scrisă de Shakespeare în 1606 – În anii 1897 – 1898, în timpul școlii, a realizat și bustul acestui personaj, primul primar al Craiovei.

Dicționar: SOLE, RUI, AUA, ACA, ESTER, LINT.

Nicolae GOLGOJAN – GIUVĂRĂȘTI

POTRIVNICILE EXILULUI

Continuăm cu ultima parte a scrisorii către Mihail Fărcășanu, semnată de generalul C. Petre-Lazăr, a cărei prezentare am început-o în numărul trecut al revistei. Adăugăm o scrisoare trimisă generalului Nicolae Rădescu. Documentele sunt păstrate la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a le publica.

Astfel, scrisoarea dv. din 16.XII.1949, în fond nelogică, în formă nepotrivită celor convenite și în general nepolitică, Majestatea Sa regele înțelege ca, deocamdată, să nu o ia în considerare, așteptând ca cele anunțate de dv. să fie confirmate, pe căile firești, chiar de către Cons. [iliul] Part. [idelor] Politice – așa cum a fost anunțată și constituirea sa –, iar consecințele imediate cari decurg din această eventualitate – eventualitate nedorită, regretabilă și foarte primejdioasă – să fie apoi de îndată tradusă în fapt, prin:

– Demisia sau retragerea mandatului de delegat în actualul C. [onsiliu] N. [ațional] a d-lui M. Fărcășanu, în cazul când inițiativa d-sale este și rămâne personală.

– Reconsiderarea, de către Cons. [iliul] Part. [idelor] Pol [itice] Dem. [ocratice] a delegațiilor sale din sânul C. [onsiliului] N. [ațional] în cazul când Cons. [iliul] Part. [idelor] Pol [itice] Dem. [ocratice] se reorganizează pe noi baze.

– Dizolvarea, printr-o încheiere a Comitetului Național a C.N. însuși, în cazul când Cons. [iliul] Part. [idelor] Pol [itice] Dem. [ocratice] nu mai există sub nicio formă.

La acestea, Majestatea Sa regele va aviza în timp util, de îndată ce-i vor fi supuse în forma convenită.

Binevoiți a primi, mult stimat domnule Fărcășanu, asigurarea considerațiunii mele deosebite.

G-ral C. Petre-Lazăr

Comunicat (împreună cu copia scrisorii din 16.XII.1949, a d-lui M. Fărcășanu): domnului M. Fărcășanu, la New York; Comitetului Național, prin domnul președinte, la Washington; Cons. [iliului] Part. [idelor] Pol [itice] Dem. [ocratice], prin dl. V. Veniamin, la Paris.

Florența, 24.XII.1949

[înreg. [istrat] la nr. 333 din 29 decembrie 1949]

Domnului gen. [eral] Rădescu Nicolae
Președ. [intele] Comit. [etului] naț. [ional] de
Coord. [onare] Rom. [ânesc]
2910, Que street, N.W.
Washington, D.C., USA

Domnule președinte,

Luând cunoștință în întregime de corespondența dv. trimisă de la New York prin adresa din 16.XII.1949, sosită la Florența la 24.XII.1949 – și cuprinzând adresa dv. din 17.XII.1949, prin care solicitați înalta aprobare pentru includerea, în sânul C.N. a d-lui V. Brătianu și adresa dv. din 17.XII.1949 prin care supuneți proiectul de text al cuvântării M.S. regelui către națiune, pentru Anul Nou 1950 – Majestatea Sa regele mă însărcinează a vă transmite următoarele:

a) Majestatea Sa regele nu poate lua în considerare adresa dv. prin care solicitați admiterea d-lui V. Brătianu în sânul Comitetului Național, întrucât hotărârea luată de C.N. în ședința din 15.XII.1949, de la New York, nu este conformă niciunuia din criteriile de constituire, de completare și de funcționare ale Comitetului Național.

b) În privința cuvântării M.S. Regelui către români pentru Anul Nou 1950, proiectul de text supus de C.N. cerut de la 8.XII.1949, dar sosit abia azi, 24.XII.1949, și nemaifiind astfel timp pentru a i se aduce, prin poștă, îndreptările dorite, Majestatea Sa regele rămâne definitiv la textul ce a fost trimis prin dv. Comitetului Național cu data de 21.XII.1949 și pe care text Comitetul Național este rugat a-l difuza prin toate mijloacele pe cari le poate folosi.

Binevoiți a primi, domnule președinte, asigurarea considerațiunii mele deosebite.

G-real C. Petre-Lazăr

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) M. Malița Politicking, an agent which encourages corruption and bureaucracy ● I.-A. Pop Nicolae Iorga, the last polyhistor of Romanian culture (III) ● S. Bottez, S. Ilieșiu The horrors of Communist prisons ● M.E. Ionescu Why Greater Romania fell (VII) ● C. Ștefan Mihail Manoilescu's meetings with Benito Mussolini (IV) ● A. Mirea 1476. Moldavian prisoners executed on the Sultan's command ● Romania on the Eastern Front of World War II, a photo album ● D. Pîrvulescu Through Bucharest's museums: the Maria and dr. George Severeanu collection ● G. Filitti The Filiki Eteria society and Tudor Vladimirescu (II) ● S. Grumuș 1831. The peasants' revolt of Săbăoani ● G. Roșu Once upon a time, there was: the story of the rainbow ● U. Konst Corpus Draculianum – the primary sources on Vlad Țepeș in one place ● M. Vasileanu The academician Octav Onicescu and the Burning Bush ● The Magazin istoric Cultural Foundation awards for history books ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXXIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Малица Политиканство, побудительный фактор коррупции и бюрократии ● И.-А. Поп Николае Йорга, последний полиистор румынской культуры (III) ● С. Ботез, С. Илиешу Голгофа коммунистических тюрем ● М.Е. Ионеску Почему разошлась Великая Румыния (VII) ● К. Штефан Встречи Михаила Манойлеску с Бенито Муссолини (IV) ● А. Миря 1476. Молдавские пленные казнены по приказу султана ● Восточная кампания – фотоальбом ● Д. Пырвулеску По музеям Бухареста: Коллекция Марии и д-ра Джордже Северяну ● Дж. Филитти Этерия и Тудор Владимиреску (II) ● С. Грумуш 1831. Крестьянское восстание в селе Сэбэоань ● Дж. Рошу Жили-были: история радуги ● У. Konst Corpus Draculianum – источники о Владе Цепеше в одном месте ● М. Василяну Академик Октав Оническу и Неополимая Купина ● Призы Культурного Фонда Магазин Историк ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXXIV)

magazin istoric

Аpare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

ERATE

În articolul domnului **Mihail Mihailide**, apărut în luna iulie, s-au strecurat câteva greșeli: cuvântul „scriitori” trebuia să fie articulat, deci **scriitorii** (p. 67); anul morții scriitorului Alexandre Dumas-fiul este **1895**, nu 1863 (p. 67); „garnsite” trebuie citit **garnisite** (p. 68); numele corect al castelului este **Vaux-le-Vicomte**, nu „Vaux-le-Vicomte” (p. 69); la tabloul *Femmes d'Alger dans leur appartement*, după (229/120 cm), trebuie citit: **și, în general, interzis ca subiect (un harem)** (p. 70); după Z. Astruc (p. 70, coloana a treia) fraza ar fi trebuit să înceapă cu cuvintele **Personaje precum Jean Valjean**, și nu direct cu „Jean Valjean”.

Domnul CONSTANTIN BĂRBUTĂ, din com. Chiajna, jud. Ilfov, mai vechi corespondent al revistei noastre, ne-a semnalat o eroare apărută în articolul „Și croii se frâng, câte-odată...”, scris de Dorina Mihalcea, apărut în numărul 5/2021 al revistei: Am citit pentru prima oară în cadrul textului că „Napoleon a ajuns în insula Elba, unde

a fost însoțit de tânăra soție”. Maria Luiza însă nu l-a însoțit și nici vizitat pe împărat în exilul din insula Elba. A fost în schimb obligată de tatăl său, Francisc I, să plece la Viena, împreună cu fiul său, regele Romei. Acolo s-a căsătorit în secret cu generalul Neipperg, cu care va avea trei copii. În schimb, în Elba, celebrul exilat a fost vizitat de iubirea sa poloneză, contesa Walewska, cu fiul lor, Alexandru, viitor ministru de Externe al Franței.

Domnul ANTHONY JO-SHUA, autorul articolului „Nobila nahua Chimalmamtzin”, apărut în numărul 7/2021, a dorit să aducă o precizare referitoare la locația sa, amintită în text: Rutgers se află în orașul New Brunswick, statul New Jersey, în Statele Unite ale Americii, nu în Canada. Există însă și un New Brunswick în Canada. O greșală des întâlnită!

NAPOLEON CUGETĂTORUL

Domnul AUGUSTIN RUS, care, în numărul 7/2021 al

revistei, ne-a povestit despre moartea lui Napoleon, a dorit să ne scrie despre aprecierea sa față de împărat: Personalitatea aceasta m-a fascinat încă din urmă cu 50 de ani, când eram student al Facultății de istorie din București. Apropierea față de el o datorez profesorului Didi Rosenzweig. La examenul susținut la cursul de istorie modernă mi-a venit un subiect despre Polonia, pe care nu l-am știut foarte bine. Însă pentru faptul că am amintit de idila dintre Napoleon și contesa Walewska, mi-a dat nota 10 și m-a felicitat.

Anii au trecut repede, dar pasiunea a rămas. Marile personalități istorice sunt cunoscute nu numai prin faptele și realizările lor, ci și prin cugetări, care cuprind în ele situații ce ar fi posibile a se petrece într-o perioadă lungă de timp. Dintre ideile împăratului, câteva par să se potrivească și zilei de azi: „Lucrul cel mai imoral dintre toate este să te apuci să faci ceea ce nu știi să faci” și „De la minte la rațiune este o distanță mai mare decât se crede”.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camerele 11-14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040081 2 1008